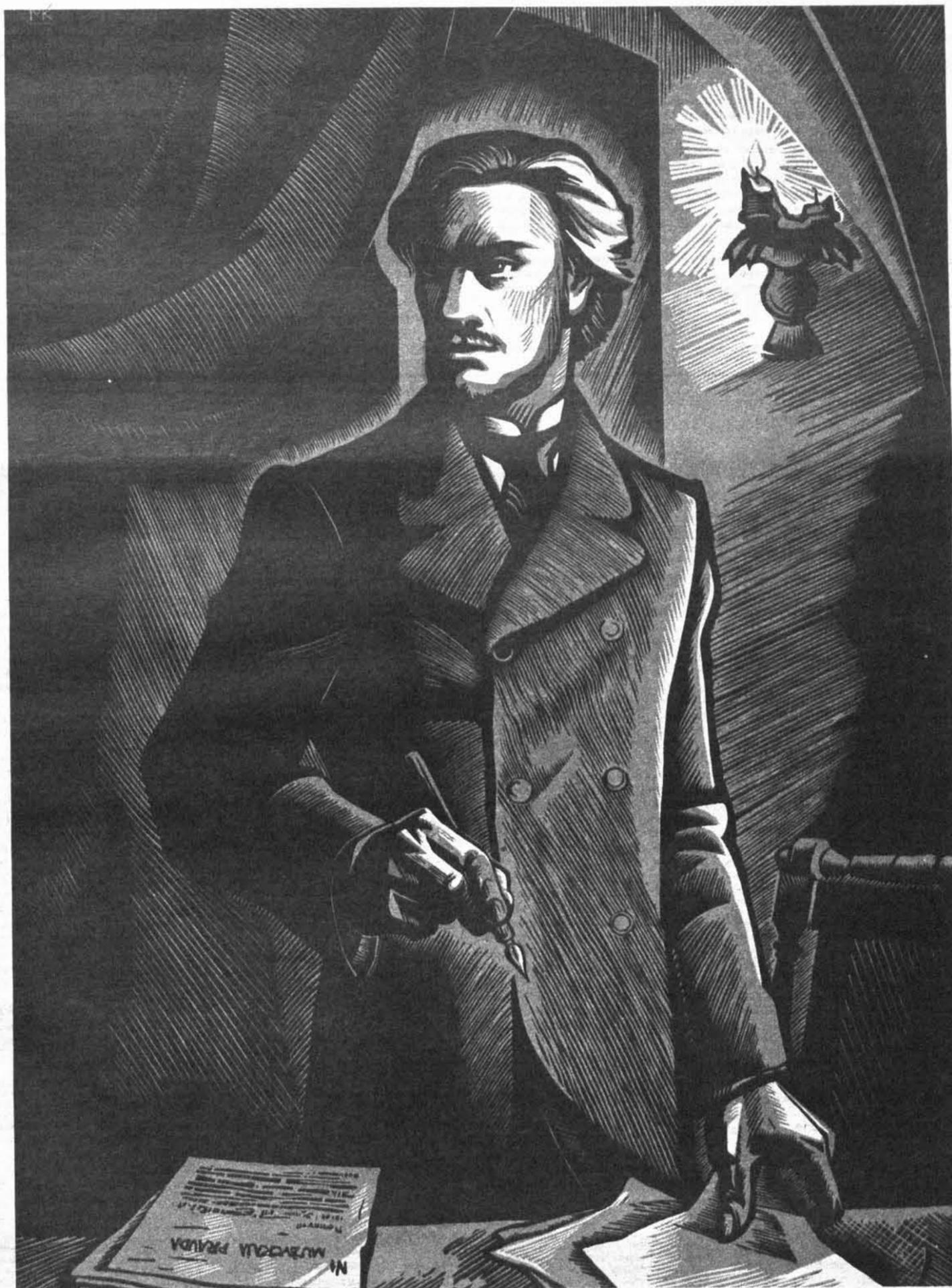

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 29 студзеня 1988 г. № 5 (3415) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

2 лютага спаўняецца
150 гадоў з дня
нараджэння слаўнага
сына беларускага народа,
рэвалюцыянера-
дэмакрата і мысліцеля,
аднаго з кіраўнікоў
паўстання 1863—1864 гг.
Кастуся
КАЛІНОЎСКАГА.

Матэрыялы, прысвечаныя
юбілею, чытайце на стар. 6—9.

М. КУПАВА. Кастусь Каліноўскі. Лінагравюра.

Савецкім і амерыканскім удзельнікам мерапрыемстваў, прысвечаных 30-годдзю падпісання першага пагаднення паміж СССР і ЗША аб абменах у галіне культуры, тэхнікі і адукацыі

Вітаю удзельнікаў юбілейных мерапрыемстваў, прысвечаных 30-годдзю з дня падпісання першага савецка-амерыканскага пагаднення аб абменах у галіне культуры, тэхнікі і адукацыі.

Гэта важная дата ў гісторыі адносін паміж СССР і ЗША дазваляе звярнуцца да набытага вопыту супрацоўніцтва і, атрымаваючы ўрок з мінулага, ісці наперад па шляху далейшага развіцця культурных і навукова-тэхнічных сувязей паміж нашымі краінамі, самых разнастайных кантактаў і абменаў паміж савецкім і амерыканскім народамі.

Час паставіў чалавецтва перад найбольш шматлікімі выклікамі, нярэдна глабальнага парадку. І галоўны срод іх — выжыванне сусветнай цывілізацыі, збаўленне ад ядзернай пагрозы. Вырашэнню гэтай задачы безумоўна садзейнічае інтэлектуальнае і духоўнае ўзаемадзеянне народаў, перш за ўсё шляхам шырокіх кантактаў паміж людзьмі — палітыкамі, вучонымі, пісьменнікамі, дзеячамі мастацтва, прадстаўнікамі розных сфер грамадскага жыцця, паналенняў. Іменна таму мы з прэзідэнтам Рэйганам у ходзе нашай сустрэчы ў Вашынгтоне выказалі задавальненне тым, што такія кантакты толькі за апошнія два гады мелі месца паміж дзесяткамі тысяч савецкіх і амерыканскіх грамадзян, а тансама пацвердзілі рашучасць і далей усмярненна садзейнічаць гэтаму працэсу.

Узрэмная цікавасць нашых народаў да культуры адзін аднаго мае глыбокія карані. І гэта цікавасць традыцыйна была ўзаемнай. Вялікія мысліцелі, пісьменнікі, вучоныя Расіі чынілі ўсё лепшае, што было накоплены ў духоўным багацці амерыканскай нацыі. Упэўнены, што натуральнае ўзаемаўзабагачэнне двух вялікіх народаў адпавядае інтарэсам далейшага прагрэсу сусветнай цывілізацыі, справе ўзаемаразумення і міру.

Шчыра жадаю ўсім удзельнікам юбілейных мерапрыемстваў поспехаў у іх высякароднай дзейнасці, накіраванай на паліпшэнне савецка-амерыканскіх адносін, на ўмацаванне атмасферы давер'я і супрацоўніцтва.

М. ГАРБАЧОУ.

3 ПОШТЫ «ЛіМа»

- МЕЛІЯРАЦЫЯ: МАРАЛЬНЫ АСПЕКТ
- ШТО ЗДЗІВІЛА ВЕТЭРАНА!
- «БЕЗ ЧАЛАВЕЧНАСЦІ НЕ БУДЗЕ ВЕЧНАСЦІ...»
- ДЗЕ ПРЫТУЛІЦА АМАТАРАМ КІНО!
- ЗНОЎ ПРА КАЛЕНДАРЫ І ПАШТОЎКІ

АПОШНІМ часам мы шмат чуюм гаворак аб зберажэнні Байкала, Ладагі, Поўначы і іншых мясцін; справядліва абурэмы і так захоплены гэтымі праблемамі, што часам не заўважаем таго, што робіцца ў нас дома, у прыватнасці, на Віцебшчыне. А тут, асабліва за апошнія гады, знішчана не толькі шмат ручаёў, рэчак, балот, але разбураецца і ў значнай ступені ўжо разбураны ландшафт, своеасаблівае прыгажосць многіх куткоўкаў. Знішчана ляснае абрамленне дарогі паміж Лужанам і Лосвідам у Віцебскім раёне; абязлесена і перарабляецца ў сцёкавую канаву шматкіламетровая Заронаўская возера на тэрыторыі Віцебскага і Шумілінскага раёнаў; разбураны, можна сказаць, унікальны па сваёй мастацкай прывабнасці куток каля вёсак Астроўна і Парэчча Лепельскага раёна. Калі едзеш ад Віцебска да Верхнядзвінска, то часам здаецца, што ты не ў Беларусі, а ў стэпавай Украіне; Гародзкі раён, гэты запаведнік гарадзішчаў і старажытных могільнікаў, ператвораны ў палігон ляскарачвання. Прыкладаў можна прывесці дзесяткі. А што здарыцца, калі будзе прыведзены ў выкананне прысуд, абвешчаны намеснікам міністра меліярацыі і воднай гаспадаркі СССР т. Бердзічэўцом? У адной з тэлеперадач ён сказаў, што цяпер на чарзе — ператварэнне ў другое Палессе поўначы Беларусі.

Меліярацыя, асабліва такая, якая цяпер праводзіцца, не дае тых эканамічных вынікаў, якіх ад яе чакалі, нягледзячы на мільярдыны затраты. Але ёсць

яшчэ і другі бок — маральны. Прыродны ландшафт, у якім існуе чалавек, разбураць нельга не толькі таму, што гэта знішчае своеасаблівае мясцовае рэгіён, што само па сабе амальна, а і таму, што яго змяненне, асабліва хуткае, можа выклікаць (і выклікае) змены ў эмацыянальна-псіхалагічным стане людзей, якія існуюць у гэтым асяроддзі ці сутыкаюцца з ім. У рэшце рэшт гэта з часам мяняе псіхічны стан чалавека, яго характар — на жаль, не ў лепшы бок.

Хацелася б праз вашу газету звярнуць увагу публіцыстаў, пісьменнікаў, экалагаў — усіх людзей, неаб'якавых да прыгажосці нашага краю, на небяспеку, якую нясуць шаблонныя, без душы распрацаваныя, мала кім кантралюемыя праекты меліярацыі. На небяспеку не толькі гаспадарчую, экалагічную, але і маральную.

В. АРЛОУ,
выкладчык Віцебскага
тэхналагічнага інстытута.

НАМ, МАЗЫРАНАМ, прыемна бачыць, як на вачах расце, маладзее, прыгажэе наш родны горад. Радуюць воны стройныя рады дамоў-юнакоў, што новымі мікрараёнамі наступваюць на стары драўляны горад і ўжо амаль выцеснілі яго. Драўлянае беларускае дойлідства, што схавалася ў мазырскіх гарах ці сціпла прытулілася ў лагчынах, не толькі не псуе выгляд горада, але надае яму своеасаблівую паэтычнасць. Нездарма У. Караткевіч, які так любіў Мазыр, ахрысціў яго міні-Кіевам. На жаль, не захавалася тут ні Каралеўскага замка, ні іншых помнікаў архітэктуры мінулага. Таму асабліва дарагія гараджанам адзінкавыя помнікі дойлідства XIX стагоддзя. Аднак мазырскіх архітэктараў мала хваляе гісторыя ў прыгожых ірландыях. Пад знакам мадэрнізацыі

ПРА надзённыя праблемы развіцця літаратуры, яе сувязі з жыццём, удзел у працэсе перабудовы ішла гаворка на сумесным сходзе партыйных арганізацый Саюза пісьменнікаў рэспублікі і Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР.

Даклад «Аб пераадоленні інертных з'яў у сучасным літаратурным працэсе» зрабіў док-

твораў успрымаецца часцей толькі як грамадска-палітычны, маральны факт, а іх мастацкія вартасці застаюцца на другім плане. Што тычыцца беларускай літаратуры, дык яна пакуль што не дае падстаў для сцвярджэння аб тым, што ў ёй ужо выявіліся новыя тэндэнцыі. Новае пісьменніцкае мысленне паступова прабівае сабе дарогу. Важна адрозніваць,

не заслоніць В. Гардзея, «Паляшук» Г. Марчука і іншых творах.

Гаворачы пра сучасны стан так званай «вясковай прозы», дакладчык адзначаў, што наперад яна не рухаецца, абжывае ў асноўным заваяваныя пазіцыі. У творах дзейнічаюць пераважна мудрыя старыя, якія ўспрымаюцца як шматлікія падробкі пад народны харак-

ПЕРААДОЛЬВАЮЧЫ ІНЕРТНЫЯ З'ЯВЫ

Сумесны сход камуністаў СП БССР і Інстытута літаратуры АН БССР

тар філалагічных навук П. Дзюбайла. Падкрэсліўшы важнасць перамен, якія адбываюцца ў жыцці грамадства і якія, безумоўна, закранулі і творчы працэс, ён адзначыў, што да з'яў так званых застоўнага перыяду трэба падыходзіць канструктыўна, без адмаўлення зробленага і без замочвання, згладжвання вострых момантаў. Галоўным крытэрыем павінна быць праўда. Гэты новы падыход выпрацоўваецца нялёгка, далёка не так, як хацелася б. Марудна і цяжка праходзіць гэты працэс і ў крытыцы.

На думку П. Дзюбайла, перашкаджае інерцыя мыслення, наяўнасць стэрэатыпаў, неразуменне таго, што працэс дэмакратызацыі незваротны. Нагадаўшы найбольш значныя публікацыі ў саюзным друку, дакладчык поруч з ім паставіў пазу «Балючая памяць» С. Грахоўскага, «Пазму тугі» А. Бачылы, старонкі з дзёніка Б. Мікуліча. У той жа час ён адзначыў, што з'яўленне гэтых

сказаў П. Дзюбайла, сапраўднае пачуццё ад падробкі пад яго, складаны лёс чалавека, характар — ад кан'юнктуры, жадання асобных аўтараў адзначыцца ў спісе ўдзельнікаў перабудовы.

Дакладчык гаварыў аб ідэйна-маральным патэнцыяле сучаснай нашай літаратуры, пра паасобныя аспекты ўвасаблення станаўчага героя, распрацоўку ў прозе гістарычнай тэматыкі. Вітаючы з'яўленне раманаў «Закон прыцяжэння» Я. Радкевіча, «Крыж міласэрнасці» В. Коўтун, «Пабуджаныя» Г. Далідовіча, П. Дзюбайла звярнуў увагу і на пралікі аўтараў. На яго думку, у раманах Я. Радкевіча зашмат публіцыстыкі, Г. Далідовіч празмерна захапляецца цытатамі, спасылкамі на першакрыніцы. Падзяліўся П. Дзюбайла думкамі аб раманах «Зеніт» І. Шамякіна, «Асенія мелодыі» І. Навуменкі, «Святыя грэшнікі» А. Асіпенкі, аповесцях «У тумане» В. Быкава, «А маці не спіць...» С. Грахоўскага, «Жыта ганьбу

тар. А шэрая літаратура тым і адрозніваецца ад літаратуры мастацкай, што яна другасная. У ёй, праўда, могуць узнімацца вострыя праблемы, але адсутнічае глыбокае асэнсаванне чалавечага быцця ў часе, няма адзінства надзённасці з мастацкасцю. Крытыка пра такую літаратуру не піша, не жадае яе заўважыць, кіруючыся тым, што маўчанне — таксама пазіцыя.

А. Грачанікаў, які першым выступіў у спрэчках, зазначыў, што цяпер стала модным гаварыць пра застоўны перыяд, застоўныя гады — гаварыць увогуле, безадносна, бязадрасна. З'явілася нямаля «салаўёў перабудовы», якія ўсё вытлумачваюць проста і лёгка, вінавацячы ва ўсім чыноўнікаў і бюракратыяў. На думку ж прамоўцы, віна многіх нашых бед і пралікаў ляжыць на псеўданаватарах. На іх сумленні трагедыя Чарнобыля, Палесся, яны спарэдзілі гігантанію, праектанію, па іх віне культ плана засланіў

ую належнае далёкай і блізкай гісторыі роднай зямлі. І гэта немагчыма не заўважыць, не адчуць, не ацаніць. Адно воль толькі выклікае некаторае здзіўленне і нават прырасць. Ні ў сталіцы, ні ў абласным цэнтры амаль не чуў беларускай гаворкі. Ды і знешні прыкмет тэрытарыяльнай і нацыянальнай прыналежнасці гарадоў не так ужо шмат. Асабліва ў Брэсце. Мне, рускаму, гэта падалося не зусім справядлівым. Прыязджаючы ў Беларусь, я хачу адчуць сябе ў Беларусі. Гэта ніколі, па-мойму, не зменшыла б нашага агульнага патрыятычнага пачуцця, нашага адчування адзінства Радзімы.

І яшчэ. Прачытаў у газеце «Савецкая Белоруссия» артыкул Васіля Быкава «Пытанні, якія чакаюць адказу». Зноў пераканана ў сумленнасці і высакероднасці, мудрасці пісьменніка, творчасць якога стала для мяне адкрыццём з таго часу, як шмат гадоў назад прачытаў упершыню ў «Новом мире» яго апавесць «Мёртвым не баліць». Калі б давялося сустрэцца з ім, абавязкова сказаў бы: дзякуй, Васіль Уладзіміравіч, за вашу мужнасць, за вашу пастаянства і вернасць аднойчы абранай пазіцыі, за тое, што вы паказваеце прыклад беззапаветнага служэння народу, праўдзе і гэтым абнадзейваеце ўсіх нас. Не толькі беларусы...

Д. КУРАЖАУ,
марак дальняга плавання ў
адстаўцы.

г. Усевалажск.

ТАВАРЫШЫ, а цяпер пройдем для абмеркавання карціны на левую пляцоўку другога паверха. Мужчыны, прынясеце, калі ласка, лаўкі. У нас сёння, як заўсёды, шмат людзей, месцаў не хапае, — так заклікаюць кожны раз пасля чарговага прагляду фільма ў клубе «Профіль», пасля чаго мужчыны носіць на другі паверх лаўкі, а потым у цеснаце (ды не ў крыўдзе) разам з усімі спрачаюцца, аналізуюць, вылучаюць смелыя тэорыі, абяргаюць іх. І усё гэта ў невялікай, няўтульнай, а часам і проста халоднай відазале кіназатра «Піонер». Прынамсі, гэтыя драбніцы не блітэкаць аўтараў кіно — можна верхнюю апратку пакласці на калені, галоўнае — у сваёй зале...

Горш, калі адміністрацыя кіназатра плануе прагляд фільмаў у відазале менавіта ў той час, калі адбываецца пасяджэнне клуба. Тады шчырым «кіношнікам» даводзіцца ісці ўжо на правую пляцоўку другога паверха, дзе няма крэслаў, дзе побач знаходзяцца ігравыя аўтаматы, каля якіх падлеткі шумна гуляюць у «марскі бой», «сталляюць з зенітаў», «палююць на драпежнікаў». У такіх умовах кожнаму прамоўцу, каб яго маглі пачуць усе, даводзіцца хадзіць па крузе, павышаць голас, паўтараць сказанае.

Але, нягледзячы на гэта, кожны панядзелак у 19.00 члены кінаклуба прыходзяць у кіназатра «Піонер», глядзяць кінафільм, баючыся паварушыцца (крэслы ў кіназатры старыя, былі нават выпадкі, калі яны ламаліся пад наездам эмацыянальным, энергічным глядачом), а потым зноў падыходзяць на другі паверх і зноў дыскусія, спрэчкі, радасць аднавання... Чацей за ўсё члены клуба разыходзяцца пасля таго, як адміністрацыя кіназатра выключыла святло, напамінаючы, што, маўляў, трэба і меру ведаць.

Чаму склалася такая сітуацыя? Чаму сапраўдныя аматары кіно знаходзяцца на становішчы бедных родзічаў у кіназатры, які, здавалася б, павінны быць родным домам для «кіношнікаў»? Чаму кінапракат не можа забяспечыць кінаклуб неабходнай колькасцю праблемна-фільмаў, і «Профіль» вымушаны часткова паўтараць праграму мінулых гадоў ці браць для прагляду работы не вельмі высокага мастацкага ўзроўню?

Колькі гавораць пра тое, што сур'ёзнае, праблемае, «някасавае» кіно губляе сваёй гледача, што ў кіназатрах многія людзі пакадаюць «Ахвярапрынашэнне», «8 1/2», «Панаяне» і іншыя таленавітыя творы, успрыманне якіх патрабуе пэўнага мастацкага густу. (А фарміраванне яго — адна з задач клуба «Профіль»). Аднак, мяркуючы па «аўтарытэту», якім нарыстаецца «Профіль» у адміністрацыі кіназатра, ніяк не скажаш, што гэта клуб, які ўвайшоў у федэрацыю кінаклубаў Усеагульнага добраахвотнага таварыства сяброў кіно, што гэта структурная адзінка рэспубліканскага маладзёжнага цэнтра пры ЦК ЛКСМБ.

У статцы клуба запісана, што ён арганізуе сваю дзейнасць у кантакце з саветам па кінаадукацыі і Саюза кінематографістаў БССР і з самадзейным наардынацыйным цэнтрам па справах кінаклубаў. Дык, можа, «Профіль» усё ж мае права на пастаяннае памяшканне, на добрую рэкламу, ды і на фінансавое забеспячэнне?

чалавека, заслання яго па сёньняшні дзень. Чалавек становіцца своеасаблівым слугой плана. Існуе не план дзея дабрабыту чалавека, а чалавек дзея плана. Пусціў свае карніні працэ дэгуманізацыі грамадства. Пра ўсё гэта літаратура не мае права маўчаць.

А. Грачанікаў унёс прапанову аднавіць на грамадскіх пачатках пры Саюзе пісьменнікаў БССР работу кабінета маладога аўтара.

— Тэматычны дыяпазон сучаснай беларускай прозы пашырыўся, — сказала Л. Савік. — Але калі гаварыць пра зрухі, дык яны ў асноўным тычацца малых форм. Паспяхова развіваецца аповяданне. У якасці прыкладу прамоўца спаслалася на аповяданне Л. Гаўрылькіна «Ціхоня», змешчанае летась у «Ліме», палымянскія наведы Я. Брыля, шэраг іншых твораў.

А. Петрашкевіч запыніў увагу прысутных на вострых экалагічных сітуацыях, што склаліся ў некаторых раёнах рэспублікі, у прыватнасці, гаварыў аб тых незваротных працэсах, якія адбываюцца сёння на Салігоршчыне. Пісьменнікі не маюць права заставацца ўбаку, калі справа тычыцца нашага заўтрашняга дня, падкрэсліў прамоўца. Ён прапанаваў звярнуцца ў Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР з просьбай, каб адну з сесій прысвятціць разгляду пытання аб экалагічным становішчы ў рэспубліцы.

Пра складаны шлях, які прайшла паэзія, пераадоляючы рытарычнасць, павярхоўнасць, дыдактызм, гаварыў М. Арошка, звяртаючыся да твораў, напісаных у няцідзесятыя гады. Прамоўца падкрэсліў, што сапраўднае адкрыццё аўтараў чакаюць тады, калі яны не адрываюцца ад жыцця. У

якасці ўзору грамадзянскай, публіцыстычнай паэзіі М. Арошка нагадаў паэму Б. Алейніка, надрукаваную ў «Літаратурнай газеце».

Крытыка, на думку К. Цвіркі, чамусьці не пераглядае сваіх даўно заржавелых абойм. Яна прывыкла абслугоўваць паэтаў-столаначальнікаў, а многія цікавыя аўтары застаюцца ў ценю. Гаварыў К. Цвірка таксама аб далейшай дэмакратызацыі жыцця ў СП БССР, аб неабходнасці ўдасканалення арганізацыйнай структуры СП.

М. Мушыньскі адзначыў, што ўяўленне аб літаратуры будзе няпоўным, калі абмінуць увагай творы 20—30-ых гадоў. Добра было б, каб аповесць М. Гарэцкага «Дзве душы», перш чым увайсці ў дадатковы том Збору твораў пісьменніка, пабачыла свет у часопісе «Полымя». Публікуючы забытыя творы, неабходна называць і тых, хто перашкаджаў іх выхадзе ў свет, растлумачваць, як такое магло здарыцца, каб яго ніколі больш не паўтарылася.

В. Мыслівец гаварыў аб прычынах, якія, на яго думку, паспрыялі змяншэнню колькасці чытачоў нашай літаратуры ў рэспубліцы. На стэрэатыпах у нашых адносінах да гісторыі, да моладзі, да літаратурнай эміграцыі спыніўся А. Мальдзіс. Пра розныя пытанні літаратуры і сучаснага жыцця гаварылі Т. Грамадчанка, К. Тарасаў, Герой Саветскага Саюза журналіст Я. Вайруб, В. Дарашкевіч.

Вынікі гаворкі падвёў першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гленіч.

У сходзе прынялі ўдзел загадчык аддзела культуры ЦК КПБ Я. К. Вайтовіч і сакратар Мінскага гаркома партыі П. К. Краўчанка.

НАШ КАР.

Наспеў час напалову кінаклубу, напалову аматарскаму аб'яднанню стаць нечым пазным, зрабіць нейкія крокі ў адзін, ці ў другі бок. Каму гэтым заняцца? Адміністрацыі кінаклуба «Піонер»? Творчаму саюзу?

Самому «Профілю»? Грамадскасці г. Мінска? Відаць, усім разам, каб не такімі балючымі былі «цяжкія крокі»...
Г. СОУСЬ,
вучаніца 10-га класа СШ № 76 г. Мінска.

«ПРА КАЛЯНДАР, ПАШТОУКУ І НОВЫ ГОД», так называўся агляд пісьмаў, змешчаны ў «Ліме» 4.XII.1987 г. Ён быў пасланы на рэзаванне ў Дзяржкамвыд БССР. Прышоў наступны адказ за подпісам старшыні камітэта Міхаіла Іванавіча Дзяльця:

«Дзяржкамвыд БССР паведамляе: выдавецтва «Беларусь» выпускае паштоўкі (відавны, святочны, пра гарады Беларусі — усяго 29 назваў) толькі на беларускай мове. У 1987 годзе тыраж іх склаў 1 мільён 800 тысяч экзэмпляраў».

Да новага года выпушчана два віды паштовак тыражом 120 тысяч экзэмпляраў. «Саюздрук» жа загадаў іх усяго 11 тысяч. Гэта для задавальнення попыту насельніцтва яўна недастаткова.

Для выпуску адрыўных календароў у рэспубліцы няма адпаведнага абсталявання і Дзяржкамвыд БССР не мае

магчымасці набыць яго». Як бачым, адказ нібы і дзелавы, і канкрэтны. Аднак жа... узнікаюць пытанні.

Па-першае, чаму існуюць такія «нажніцы»: выдавецтва выпускае паштоўкі тыражом 1 мільён 800 тысяч, а «Саюздрук» заказвае ўсяго 11 тысяч паштовак? Што, гэтай колькасці дастаткова, каб задаволіць попыт? Чаму ж тады чытаць скардзятца, што іх не знойдзеш «днём з агнём»?

Па-другое, няўжо і сапраўды мы ніколі не дачакаемся адрыўных календароў? Можна, нам дапамаглі б надрукаваць іх суседзі, скажам, літоўцы ці ўкраінцы? Тым больш, што ў іх ёсць адпаведны вопыт. Наш чытач з Украіны даслаў днямі два адрыўныя календары: «Ніва» для сельскіх жыхароў і «Промінь» — для гарадскіх. Іх вы бачыце на здымку.

Аддзел пісьмаў «Ліма»

НЕРВ І СІЛА МАСТАЦТВА

Гутарка з членам-карэспандэнтам Акадэміі мастацтваў ССРС, доктарам мастацтвазнаўства, прафесарам В. У. ВАНСЛАВЫМ

Перабудова ўсіх сфер грамадскага жыцця ажывіла і нашу мастацкую культуру, стимулявала новыя творчыя пошукі, нарадзіла вострыя спрэчкі пра шляхі далейшага развіцця мастацтва. Усё гэта, несумненна, павінна даць свае вынікі. Сур'ёзныя, вялікія, праблемныя дыскусіі, канечне ж, пракладаюць шлях да ісціны. Разам з тым нельга не бачыць таксама выдаткаў і пабочных напластаванняў у гэтых дыскусіях, «перахлёстаў» і крайнасцей, а часам і спроб замены асноватворных прынцыпаў нашага мастацтва. Так, даводзіцца чуць, быццам высокія дасягненні нашых мастакоў з'явіліся на справе нейкім «падменным» рэалізмам, што са слова мадэрнісцкай «авангард» трэба зняць двукоссе і лічыць яго сапраўдным авангардам, што трэба адмовіцца ад самога паняцця сацыялістычнага рэалізму, што няма цяпер альтэрнатывы рэалізму і мадэрнізму і г. д.

Пытанне пра шляхі далейшага развіцця савецкага мастацтва, пра яго прагрэс было цэнтральным на з'ездах пісьменнікаў і кінематографістаў, кампазітараў, дзеячаў тэатра і мастакоў.

Гэтым і іншым пытанням прысвечана гутарка з доктарам мастацтвазнаўства, членам-карэспандэнтам Акадэміі мастацтваў ССРС Віктарам Уладзіміравічам Ванславым, аўтарам многіх прац у галіне эстэтыкі, выяўленчага мастацтва, балета.

ЯК З ТЫСЯЧЫ ЗНАЙСЦІ АДНУ СЦЯЖЫНКУ ДА ІСЦІНЫ!

— Віктар Уладзіміравіч, сёння ў сувязі з распачатай перабудовай ва ўсіх сферах мастацкай дзейнасці надзвычай хваляюча праблема прагрэсу ў нашым мастацтве. Абмяжанняў, у тым ліку і публічных, было выказана нямала — на ўсіх з'ездах творчых саюзаў, аднак рэальных дасягненняў пакуль мала, і ўсё часцей мы чуем ад розных мастакоў: маўляў, справа гэта няпроста і з'яўлення буйных падзей у мастацтве трэба чакаць не адзін год...

— Калі мы ўсур'ёз думаем пра тое, якім павінна быць наша мастацтва, то, асэнсоўваючы цяперашні мастацкі працэс ва ўсіх яго праявах, сувязях, супярэчнасцях, часам узаемавыключаючых тэндэнцыях, мы павінны з усіх вастрыней паставіць праблему: а ці ажыццяўляецца пры гэтым прагрэс у мастацтве? Грамадства ж яўна прагрэсіруе, асвойваючы новыя формы дэмакратыі (хоць гэта таксама ўсё далёка не проста, не адназначна), спасцігаючы галоснасць і самакрытыку. Ну, а як быць з мастацтвам? Перабудова тут пакуль не дае бачных, рэальна адчувальных вынікаў якасна новага парадку, хоць ва ўжытак, у кантэкст культуры ўводзіцца нямала таго, што было падзабыта (правільнай, вядома толькі спецыялістам), знаходзілася ў рознага роду «запасніках» ці па нейкіх прычынах выдалялася з дзейснага мастацтва. Але ад таго, што мы сёння аб'явілі прагрэсіўным тое, што ўчора яшчэ лічылі не спрыяльным прагрэсу ў мастацтве, ці ж зменіцца штосьці ў яго рэальным быцці? Ну добра, выставам мы ўсё, што не выстаўлялася, здымем з паліц карціны, выдадзім нявыдадзенае. Ну а далей што? Пытанне ўсё роўна паўстане пра якасна новы, зур'ястачны (а не эпігонскі) характар цяперашняга вітка развіцця мастацтва. Сапраўдная творчасць не паўтор, а адкрыццё. Трэба помніць стары афарызм: тысячы сцяжынак вядуць да лжывага, і толькі адна — да ісціны. Дык які ж ён, гэты сапраўдны накірунак мастацкага прагрэсу?

Наша гісторыя пацвярджае, што кожны раз праблема мастацкага прагрэсу з асаблівай вастрыней ставіцца ў пераломныя гады: так было адрозна пасля Кастрычніка, потым — у 30-я, 60-я гады. І ў сённяшні дні рэвалюцыйнай перабудовы. Некаторыя дзеячы мастацтва схільны супрацьпастаўляць 30-м годам 20-я, як быццам больш свабодныя і шматвобразныя па мастацкіх магчымасцях. Думаю, што такое супрацьпастаўленне памылковае. Кожны з перыядаў мае свае супярэчнасці, свае моцныя і слабыя бакі, але 30-я гады ў цэлым — больш высокая і стала прыступка развіцця савецкай мастацкай культуры. Гэта гады росквіту нашай класікі і ўсталявання традыцый, якія сталі асноватворнымі ў мастацкай культуры, значных і цяпер. Сённяшня перабудова прадвызначае не адмаўленне ад гэтых трады-

цый, а іх развіццё і паглыбленне. Прагрэс жа не ў разбурэнні, а ў памнажэнні каштоўнасцей, не ў анархіі і хаосе, а ў адмаўленні ад догмаў і застою дзея руху наперад на аснове заваяванага.

КАМУ НАЛЕЖЫЦЬ МАНАПОЛІЯ НА ПРАГРЭС!

Савецкае мастацтва на працягу ўсяго свайго шляху актыўна змагалася як са спробамі прапаганды мадэрнізму, так і з яго пранікненнем у творчасць мастакоў. Прадстаўнікі найноўшых мадэрнісцкіх накірункаў у замежным мастацтве называюць сябе «авангардыстамі», тым самым падкрэсліваючы сваё права нібыта на манополію ў галіне мастацкага прагрэсу.

— Але ж і сёння прадстаўнікі многіх «ізмаў» (у тым ліку і нашы, айчыныя, дарослыя) ахвотна адносяць сябе да «авангарду»? Прычым пад выклікам, так скажам, «пашырэння» творчай палітры: вяртання каштоўнасцей, што знаходзіліся ў «запасніках», у кантэксце сучаснага мастацкага працэсу, прапагандуючы своеасаблівы эстэтычны плюралізм, які не мае нічога агульнага з рэалістычнасцю стыляў, манер, пошукаў, звязаных са сцвярджаннем новых глыбіншых спасціжэнняў праўды, з умацаваннем менавіта сацыялістычнай ідэалогіі. Працэс у грамадстве ідзе яўна дачышчальны, у мастацтве ж побач з новым, сапраўды здаровым пачаткам з'яўляецца занадта шмат пены, выдаткаў. Можна быць, так рэзка змяніліся цяпер нашы крытэрыі, ацэнкі?

— Крытэрыі, як і ўсё жывое, несхаластычнае, безумоўна, могуць змяняцца, адлюстроўваючы новыя патрабаванні жыцця, яго абнаўленне, узбагачэнне зместу. Але пры гэтым ёсць у іх і ўстойлівае, істотнае. Не называем жа мы белае чорным ці наадварот? Тады як жа зразумець, спытаеце вы, што цяпер на выстаўках з'явіліся і творы прадстаўнікоў усялякіх «ізмаў»? Палотны В. Кандзінскага, К. Малевіча і іншых, якія далі штуршок развіццю абстракцыянізму і працяглы час былі ў «запасніках», шырокая публіка нярэдка бачыць упершыню. Але спецыялістаў іх з'яўленне, увогуле, не бянтэжыць. І тое, што нешта падобнае існавала і існуе ў нейкіх майстэрнях, для нас таксама не навіна. Але цікава, якую выклікаюць такога роду творы, перакананы, — з'ява часова, заснаваная, хутчэй, на жаданні ўбачыць штосьці «недазволенае» ці проста на імкненні не адстаць ад нейкай «моды», можа, самому правяршыць тое, пра што ўжо чуў.

На апошнімі выстаўцы ў Манежы, прысвечанай 70-годдзю Кастрычніка, у цэнтры увагі ўсё-такі апынуліся тыя творы, якія склалі дасягненне і славу айчынных майстроў, выдатных мастакоў, якія ішлі па шляху сацыялістычнага рэалізму. Тут мастацтва гаварыла само за сябе. Так што сам факт зняцця таямнічага флёру забароны з такога роду дзейнасці іншых мастакоў мне здаецца увогуле станоўчым. Тут важная правільнасць нашых ацэнак такога роду з'яў, навуковасць нашай метадалогіі ана-

лізу, якая грунтуецца на найбагацей філасофскай і эстэтычнай спадчыне марксізму-ленінізму. Тады ўсё становіцца на сваё месца, не скажучы паўнаты карціны і супярэчнасцей развіцця нашага мастацтва на працягу сямі дзесяцігоддзяў.

ЦІ ПАЎСТАЕ САЦЫЯЛІСТЫЧНЫ РЭАЛІЗМ НА ШЛЯХУ НАВАТАРСТВА!

— У апошні час чуюцца галасы, быццам паняцце сацыялістычнага рэалізму састарэла і ад яго трэба адмовіцца; у ім нібыта сканцэнтраваны ўсе памылкі і недахопы, усё горшае, што было ў нашым мастацтве, і таму яно стала тормадам у далейшым развіцці. У чым прычына такога роду мернавання?

— Такія памылкі выкліканы, відаць, неразуменнем ці скажэннем галоўнай сутнасці, якая заключана ў паняцці сацыялістычнага рэалізму, у звыдзненні яго да павярхоўнага жыццёпадабенства ці да спрытанай ілюстрацыі перадавых ідэй. Рэалізм — гэта праўда, вялікая праўда кожнага сапраўднага мастацтва. Сацыялістычны рэалізм — гэта рэалізм сацыялістычнай эпохі ў развіцці чалавечства, г. зн. пастацку адлюстраваная праўда жыцця сацыялістычнай эпохі, ва ўсёй яе глыбіні і канкрэтных супярэчнасцях. Гэтая праўда супрацьстаяць і простаму знешняму праўдападабенству, і павярхоўнаму ілюстрацізму, і звышразумнай фарматворчасці.

Так зразумець сацыялістычны рэалізм несумяшчальна з тымі памылкамі, якія рабіліся і пераадоляваліся ў гісторыі савецкага мастацтва, з тымі недахопамі, з якімі мы змагаемся цяпер. Гэта паняцце выяўляе ўсё лепшае ў нашым мастацтве, тое, што правэрана часам, што арганічна ўвайшло ў мастацкае жыццё і стала нашай класікай. Напрыклад, у жывапісе — гэта мастацтва А. Дайнекі, П. Корына, Ю. Піменава, А. Пластава, С. Чуйкова, М. Сар'яна, як і сучасных мастакоў Б. Угарова, Г. Коржавы, А. Мільнікава, Я. Маісеенкі, А. і С. Ткачовых, Т. Салахава, Т. Яблонскай, М. Савіцкага, І. Зарына і многіх іншых.

— У замежнай «саветалогіі» распаўсюджана сцвярджанне, быццам сацыялістычны рэалізм быў адміністрацыйна дэкрэтыраваны і навізаны мастакам...

— Гэта не так. Ужо ў 20-я гады савецкая крытыка ўпарта шукала вызначэнне для новай з'явы ў развіцці мастацтва і прапанавала такія вызначэнні, як «гераічны рэалізм» («Асацыяцыя мастакоў рэвалюцыйнай Расіі»), «манументальны рэалізм» («Таварыства станкавістаў»), «сацыяльны рэалізм» (А. В. Луначарскі) і іншыя. Тэрмін жа «сацыялістычны рэалізм» быў прапанаваны і стаў агульнапрынятым у 30-я гады ў сувязі з дасягненнем савецкім мастацтвам новага этапу ідэйна-творчай і мастацкай сталасці. Гэты тэрмін найбольш дакладна выявіў і абгульнуў ужо вызначаныя рысы сацыялістычнага мастацтва.

Есць мастацтвазнаўцы і кры-

(Заканчэнне на стар. 14—15).

Напоўніць канкрэтным зместам

Наш карэспандэнт гутарыць з сакратаром праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Валерыем СКВАРЦОВЫМ

— Валерыя Аляксандравіч, адбыліся памятнае ўсім нам пленумы праўлення Саюза пісьменнікаў рэспублікі, прайшлі справаздачы і выбары ў творчых секцыях. Падзеі нікога не пакінулі абяліжымі. Сама атмосфера пісьменніцкай дыскусіі пасведчыла, што ў жыцці Саюза пісьменнікаў назіраецца ажыўленне, выкліканае духам перабудовы і галаснасці, літаратары адчуваюць сябе далучанымі да агульнай справы перабудовы. Разам з тым сядзі-тады выказваецца і пэўная незадаволенасць дзейнасцю саюза, работай яго кіруючых органаў — скажам, у нядаўніх выступленнях Пятруся Маналія і Барыса Сачанкі, не канючы ўжо аб мулуарных размовах. З другога боку, нямаю слуха пра арганізацыйнае і творчае жыццё Саюза пісьменнікаў рэспублікі гаварылася ў артыкуле першага сакратара праўлення Ніла Гілевіча «Адзаны момант», што публікаваўся на старонках «ЛіМа». Хацелася б пагучаць ад вас своеасаблівы працяг гэтай размовы, бо вы маеце самае непасрэднае дачыненне да штодзённай арганізацыйна-творчай дзейнасці Саюза.

— Саюз пісьменнікаў БССР сёння, бадай, адзін з самых вялікіх творчых саюзаў рэспублікі: ён аб'ядноўвае больш за 370 літаратараў. Гэта не можа не адбівацца на яго шматбаковай дзейнасці. IX з'езд пісьменнікаў Беларусі, які адбыўся ў 1986 годзе, вызначыў асноўныя напрамкі работы саюза, яго органаў. Імі мы і кіруемся. Робіцца нямаю. Нагадаю толькі некаторыя справы мінулага года: Усеаюзны тыдзень дзіцячай і юнацкай кнігі, рэспубліканскае свята паэзіі на радзіме Янкі Купалы, XII творчая сустрэча савецкіх і польскіх пісьменнікаў — удзельніку Вялікай Айчыннай вайны. Дні беларускай літаратуры на Палесці, першы семінар замежных перакладчыкаў. А пленумы праўлення СП БССР, «круглыя сталы» з актуальнасцю пытанняў, якія разглядаліся, з іх рэзанансам сярод грамадскасці рэспублікі? Усё гэта само сабой не рабілася, спатрэбіліся немалыя творчы намаганні.

Безумоўна, сёння ад пі-

сьменніка патрабуецца большая актыўнасць, большы ўплыў на змены, якія адбываюцца ў краіне. Значна ўзрастае і роля Саюза пісьменнікаў. Патрэбны новы падыход да арганізатарскай работы СП БССР, перагляд форм і метадаў яго дзейнасці. На жаль, не ўсё так хутка робіцца, як хацелася б. Але мы ўсё робім для таго, каб у Саюзе пісьменнікаў БССР панавалі добразычлівасць, узаемаразуменне і творчая атмосфера. Каб пісьменніку хацелася сюды ісці са сваёй творчай удачай і тады, калі нешта не атрымліваецца і ёсць патрэба ў добрай парадзе, падтрымцы. У гэтым бачу асноўную ролю саюза. У сувязі з гэтым вялікі надзеі мы ўскладаем на нашы творчыя секцыі. Сакратарыят мяркую правесці ў лютым сустрэчу з кіраўнікамі творчых секцый, каб разам абмеркаваць шляхі далейшай актывізацыі дзейнасці СП БССР.

Акрамя гэтага, на маю думку, наспелі структурныя змены ў апарце саюза і яго падраздзяленнях, з большай самааддачай павінны працаваць сакратары саюза. Але каб усё гэта дало добры плён, неабходна ініцыятыва і зацікаўленасць, удзел у рабоце арганізацый ўсіх пісьменнікаў. Прасцей кажучы, неабходна і іх жаданне зрабіць СП БССР сапраўдным саюзам людзей нялёгкай і высакароднай літаратурнай працы.

— У апошні час на розных сходах і пасяджэннях шмат гаварылася аб рабоце аднаго з падраздзяленняў Саюза пісьменнікаў рэспублікі — Бюро прапаганды мастацкай літаратуры: выказвалася незадаволенасць яго дзейнасцю, адзначалася нездаровае атмасфера ўнутры самога бюро. Што зробіць і роліца кіраўніцтвам СП БССР, каб наладзіць работу Бюро прапаганды, павысіць яе выступленні ў пісьменніку?

— На жаль, у апошні час на Бюро прапаганды мастацкай літаратуры шмат нараканняў. Яго работу правяраюць шматлікія камісіі, пішуцца шматлікія даведкі,

тлумачальныя... І ўсё гэта таму, што некаторыя з супрацоўнікаў бюро, каб як-небудзь утрымацца на пасадзе пры сучасных патрабаваннях, узялі на ўзбраенне стары, але, на жаль, усё яшчэ дзейсны метады пішуць скаргі ва ўсе інстанцыі, выходзяць за трыбуну на кожным сходзе. Яны пішуць — камісіі едуць. Нічога з напісаных не пацвярджаецца, але яны — зноў пішуць. І зноў едуць камісіі...

Разам з тым, не маю намеру перакрэсліць тое добрае, што робіць Бюро прапаганды. Гэта і правядзенне творчых вечароў пісьменнікаў, свят беларускай кнігі, справаздачы пісьменнікаў перад сваімі землякамі, і многае іншае. Хацелася б, каб і пісьменнікі, аматары нашай літаратуры таксама бачылі ўсё добрае, што робіць гэта важнае ідэалагічнае падраздзяленне СП БССР.

Сакратарыят у мінулым годзе неаднойчы звяртаўся да работы бюро: аналізавалася работа, прымаўся рашэнні па ўдасканаленні структуры. Зараз распрацоўваецца новае палажэнне аб Бюро прапаганды мастацкай літаратуры, якое больш выразна вызначыць яго задачы, шляхі іх вырашэння. Аб працы бюро, шляхах далейшага павышэння эфектыўнасці вуснага пісьменніцкага слова пойдзе гаворка ў красавіку на пасяджэнні прэзідыума праўлення СП БССР.

На маю думку, Бюро прапаганды неабходна больш увагі ўдзяліць выданню буклетаў, плакатаў, каталогаў па сучаснай беларускай літаратуры, рыхтаваць распрацоўкі лекцый і гутарак па літаратуры, больш праводзіць тэматычных літаратурных вечароў.

— Былі і нараканні на работу Дома літаратара. Праўда, са зменай дырэктара справа тут быццам наладжваецца.

— Дом літаратара, нарэшце, пачынае выконваць сваё прызначэнне: быць месцам, куды пісьменніку ха-

целася б прыйсці самому і запрасіць сюды сяброў. Пасля заканчэння рамонтных работ Дома літаратара мяркуюць стварыць як мага больш умоў для пісьменнікаў: будзе абсталяваны пакой адпачынку, дзе пры самавары можна будзе пагутарыць, абмеркаваць творчыя пытанні. Зноў адкрываецца бар. Узгоднены план мастацкага афармлення пакояў Дома літаратара. Большай стане сцена вялікай залы, для яе набываецца новае тэхнічнае абсталяванне. Гэта дазволіць нам вярнуцца да ідэі стварэння літаратурнага тэатра пры Доме літаратара.

— Валерыя Аляксандравіч, назавіце, калі ласка, асноўныя мерапрыемствы, якія адбудуцца сёння.

— Іх нямаю. 70-годдзю БССР і КПБ будзе прысвечаны пленум «Гісторыя народа і літаратура» і рэспубліканскае свята паэзіі. Адзначым 150-годдзе з дня нараджэння Кастуся Каліноўскага. У Мінску адбудзецца вялікі вечар з гэтай нагоды.

У сакавіку плануем правесці рэспубліканскую нараду кіраўнікоў літаб'яднанняў. Раней у нас некалькі «рукі не даходзілі» да гэтых творчых суполак. Наогул, маладзям мяркуюць удзяліць больш увагі: адбудзецца пленум праўлення СП БССР, прысвечаны моладзі, сумесна з ЦК ЛКСМБ правядзем фестываль маладой літаратуры, пройдзе семінар маладых у «Іслачы».

У маі плануем правесці Свята славянскай пісьменнасці. Яно павінна стаць традыцыйным.

Мяркуюць больш выходзіць за межы свайго творчага саюза, на кантакт з другімі грамадскімі і творчымі арганізацыямі, міністэрствамі і ведамствамі рэспублікі.

Планы, якія адзначалася на апошнім пасяджэнні прэзідыума праўлення СП БССР, добрыя, застаецца напоўніць іх канкрэтным зместам.

А. ВІШНЕЎСКІ.

СТО РАДКОЎ ПАСЛЯ ПРЭМ'ЕРЫ

ТАК СКЛАЛІСЯ АБСТАВІНЫ...

«Жыццё Карыцына, або Урокі кіраўніцтва» А. Папавой (пераклад Р. Баравіковай). Пастаўка М. Пінігіна. Мастак — А. Шкава. Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы. Маладая сцена. 21 студзеня 1988 г.

«Так склаўся абставіны», кажуць мы, і каструбаваць гэтую фразу гучыць надзіва дакладным перакладам элітанаму «сэ ля ві».

«Так склаўся абставіны», распачна прамаўляем мы, раз-пораз уздымаючы ад выбухаў «мін запаволеных дзеянняў» — эканамічных, сацыяльных, маральных, — закладзеных у мінулыя гады.

«Так склаўся абставіны», — а што яшчэ сказаць нам, калі ўсё навокал не з месяца звалілася, а ўласнымі рукамі зроблена (і не зроблена), ды... некалі не так...

С. КРАЎЧАНКА (Карыцын) і З. БЕЛАХВОСЦІК (Папа). Фота А. ДЗМІТРЬЕВА.

У спектаклі купалаўцаў гэтымі словамі спрабуюць вытлумачыць жыццё; яны гучаць то бязвольна, то іранічна, то з выклікам. У спектаклі А. Папавой і М. Пінігіна жыццёвая праўда суседзіцца з сацыяльнай прыблізнасцю, выбуховы драматызм — з кінанасцю «капусніна». Тут усяго многа... Пра што? Пра «абставіны», якія далі нам ці не самую небяспечную грамадскую хваробу — апатыю. Гісторыя, не без прэзэнціі названая тэатрам «драмай часоў актыўнага застою», строга канючы, і не драма зусім, хутчэй фарс. Больш-менш паслядоўна (як можам) даведзенае да абсурду няўменне і немагчымасць жыцця ярка, насычана, дзейсна.

Не дужа адмысловы лёс напаткаў Пятра Карыцына. Хацеў — не здолеў, мог — не атрымалася. Вынік — чорная канапа, якая і збавенне, і прытулак, і спавядальня. Карыцын — няудачнік класічны, такім не спачываюць, такіх не паважаюць. Смешна тое, што на такіх асабліва і не звачаюць, бо канапа — не трыбуна ў Гайд-парку. Трыбуна тое, што такіх многа, якія і хацелі, і маглі, але з канапаў ужо не ўстануць.

Разам з тым, існуе глыбокая мяжа паміж драматычнай нерэалізаванасцю асобы («так склаўся абставіны») і звычайнай душэўнай збедненасцю, лянотай натуры, нават маральным банкруцтвам. На прэм'ерным спектаклі падалося, што рэжысёр разам з выканаўцам галоўнай ролі С. Краўчанкам гэтай мяжы не акреслілі. Ці не адсюль пэўная разраджанасць ацэнскай сцэнічнага твора, залішне гучныя пастававыя акцэнтывы?

Да свайго сэнсу спектакль — павольны знар, часам проста замаруджаны — прабіваўся досыць доўга. Некі неўпрыкмет пачала лізіраваць З. Белахвосцік, малюючы Раісу штрыхамі ўпэўненымі і дакладнымі. У кульмінацыйнай сцэне з душы выцвінуў крык «балюча!» не толькі надаў завершанасць няўдачлівай біяграфіі героіні, але размежаваў істотнае і неістотнае, сутнаснае і наноснае. Чалавек заслугоўвае лепшай долі, а — як там у Чэхава? — жыццё б'е смяротным боём, б'е нахшталь тысячпадовай гіры...

На маладой сцэне купалаўскага тэатра нараджаецца твор, які, трэба думаць, абудзіць змястоўныя спрэчкі. Хтосьці шыра адгукнецца на спектакль, камусьці будзе не дастады такое асэнсаванне рэчаіснасці, а нехта і ўвогуле абякава пацісне плячымі... Аднак не хацелася б, каб у палемічным запале мы забыліся на адзін біспрэчны факт: тры-п'яць гадоў назад спектакль гэты не пабачыў бы святла рампы, — так склаўся абставіны».

І яшчэ. Думаецца, нараджаецца вельмі МІНСКІ спектакль. А каштоўны, як вядома, не запэячаны — уласны тэатральны вопыт.

Андрэй ГАНЧАРОВ.

БТ: РАЗАМ ЛЯ ЭКРАНА

ДЭТАЛІ І ДРОБЯЗІ

Не, што б там ні казалі, а дробязей на тэлеэкране не існуе. Ён — як павелічальнае шкло, мяняе маштаб і глыбіню бачання. І хацеў бы не заўважыць, ды нідаецца ў вочы, набліжанае тэлекамерай...

Два тыдні праведзены «разам» з рэспубліканскай тэлепраграмай, яшчэ раз прымуслі ўспоміць пра гэтую характэрную рысу БТ. Вось, скажам, такі цікавы штырх, трывала зафіксаваны ў глядацкай памяці. Мужчын-журналістаў за гэты час убачылі мы на экране менш як жанчын. Што гэта — выдаткі эмансипацыі ці пакуль нявывучаная заканамернасць? Маю на ўвазе не толькі тыя перадачы, дзе прысутнасць жанчын у кадрах з'яўляецца своеасаблівым мастацкім дапаўненнем да зместу.

Цяжка, напрыклад, уявіць цыкл «Пра музыку ад А да Я» без элігантнай В. Сиварцовай, якая на працягу ўсіх 45 выпусках разам з У. Шаліхіным уводзіць нас у свет музычных вобразаў. Перадача мяняецца, шукае новыя формы — на гэты раз выкарыстаны ў ёй элементы віктарыны — але назменнай застаецца абаяльная жанчына-вядучая. Другую пастаянную вядучую музычнага экрана, Э. Язерскую, студзеньскімі днямі глядач убачыў у прамым эфіры, у новай рысцы «Метраном». У якасці рэпарцёраў, каментароў інфармацыйна-музычнай праграмы «Сустрэнемся пасля адзінацца-

ці» спрабуюць сябе А. Спірыдовіч, Л. Вяліга, напаяўнічы прастору кадра эмацыянальнасцю, непасрэднасцю светаўспрымання, уласцівай маладосці.

Запомніліся ж праграмы, дзе ўздымаліся пытанні зусім не «жаночыя»: самафинансаванне і самаанупнасць у сельскай элентраэнергіі і паліва, развіццё матэрыяльна-тэхнічнай базы калгасаў. Можна толькі прыблізна ўявіць, янога веданна прадмета, што абмяроўваецца, прафесійнай кампетэннасці ды і проста жаданая самаахвярнасці патрабавалі ад журналістаў Н. Сакаловай, Т. Закаравай, А. Рабанава і самі тэмы, і працэс падрыхтоўкі гэтых перадач.

Але як спалучыць рэчы, у кадрах асабліва відавочныя — «жалежную» логіку і натуральную эмацыянальную гнуткасць, выразнасць знешняга аблічча, падкрэсленую маіяжам, прычоскай, біжутэрыяй? Мінутліва тыя часы, калі другое папыхова замяняла першае.

Пра тое, наколькі жанчына ў кадрах будзе «адпавядаць» тэме дзелавага дыялога, абавязаны падумаць тыя, хто разам з ёй рытуе перадачу. Вось тут, уласна, і хаваецца тое, што складае прафесійную культуру сучаснага БТ. Для глядача, у рэшце рэшт, не важна, янога полу прадстаўніка ад тэлебачання ён бачыць на экране. Важны прафесіяналізм, а ён,

як вядома, праўдлівае менавіта ў дэталях, дробязях. Было б вялікай памылкай іх недаацэньваць...

Возьмем тыя ж тэлефоны ў кадрах. Зразумела, калі яны задзейнічаны ў «жывым» эфіры, як гэта было ў праграме «Вам адказваюць» з удзелам міністра сацзабеспячэння БССР Г. А. Крыўліна. Але як нашы званкі паўплываюць на зададзеныя прадуманы ход вярчэння перадач «Сустрэнемся пасля адзінаццаці», як выкарыстоўваюць нашы пажаданы розныя творчыя групы? Можна, тут зусім неабавязковы функцыянальны аtryбут прамога эфіру — званок у студыю? Не спатрэбілася ж тэлефонная сувязь, калі мы прыйшлі «у гасці» да М. Карпенка, галоўнага рэдактара часопіса «Работніца і сялянка»...

Але на адзін з рэдкіх званкоў усё ж трэба звярнуць увагу. На інтэр'ю з падлеткам у камеры папярэдняга зняволення глядач адгукнуўся так: ці месяц драматычным тэмам у вярчэнні забаўляльнай перадачы? На мой погляд — месяц, калі цыкл збіраецца ўплываць на глядацкія густы не багачнем замежных відэакліпаў, а дакладнай сацыяльнай ацэнкай з'яў, звязаных з духоўным станам сучасніка.

За гэтыя два тыдні мы пачулі старшыню калгаса «Рассвет» імя К. Арлоўскага В. Старавойта і народнага архітэктара СССР Г. Заборскага, блізкай пазнаёмліліся з народнымі артыстамі СССР Ф. Мірчэнам. Добра, што БТ вяртае на экран перадачы тыпу «Сустрэчы для вас» (а ў студзені выйшаў яе 25 выпуск). На тое ён і тэлеэкран, каб быць прыцягальным для масавага глядача паказам люльэй буйных, неардыннарных па думцы. Вось так бы высвечваць тэлевізійным промнем кожны чалавечы твар, кожнае аблічча, якое трапляе ў поле гляджання БТ.

Ніна ФРАЛЬЦОВА.

З новай кнігі «ЖЫТА, СОСНЫ І ВАЛУНЫ»

У Дальве

Апошні крывава пажар на Радзіме.
Апошнія мы тут згарэлі жывымі —
Мужчыны, жанчыны, і дзеці...

Любуйцеся ж гэтай дзівоснай
зямлёю,

Як некалі мы любаваліся ёю —
Мужчыны, жанчыны, і дзеці...

І хай вам раскажуць тут нашыя цені,
Як жудасна мы паміраць не хацелі —
Мужчыны, жанчыны, і дзеці...

Адкажы!

Брат мой!
Братка мой!
Братачка родны!
Адкажы — сам сабе адкажы:
Чым зрабіўся табе непригодны
Скарб бяспэчэнны тваёй жа душы?
Адчаго так бяздумна, бязмоўна
Ты яго выракаешся сам?
І чаму табе так усё роўна,
Што абарай становіцца храм?
Ці таму, што калісьці падступна
Растапталі твой шчыры давер?
Што на ніве, дзе сеяў ты рупна,
Вытраўляліся ўсходы твае?

Што ў стагоддзях варожых збродні
Распіналі твой лёс на крыжы?

Брат мой,
Братка мой,
Братачка родны,
Адкажы — сам сабе адкажы!

Жыў ты ў горы, змагаўся ў няволі,
І канаў, і сыходзіў крывёй,
І жывым ты гарэў, а ніколі
Не саромеўся мовы сваёй.

Схамянися ж, ачніся, аглядзися!
Ды разваж, ды раздумай як след:
Што пакінеш ты з поля ў налецце?
З чым нашчадкі пакажуцца ў свет?

Ці паверыў, што род твой бясплодны?
Ці свой лёс прамыяў на чужы?

Брат мой!
Братка мой!
Братачка родны!
Адкажы! Сам сабе адкажы!

Улад са старою

прыказкай

Пры нагодзе ў нас аб лёсе
Гэтак гаварылася:
«А маё — як не ўпаклося,
Дык і не ўварылася!»

Вось і ты ўжо гэту з болям
Паўтараеш прыказку,
Хоць у сэрцы ёсць даволі
І агню, і прысаку.

Днём і ноччу, рана — позна,
Думкі цяжка рояцца:

Як ад немасці пагрознай
Песня абароніцца?

Як сабою ёй застацца,
Калі скрозь урвіцелі,
Ёй на здзек, у ранг мастацтва
Хрып завозны ўзвысілі?

Ім пад імпартна рытмы
Добра, лёгка скачацца.
Ну, а ты? Сядзіш паніклы?
Смейся — раз не плачацца!

Ахрышчоны ліхалеццем,
Выраслы з нішчыміцы,
Можа стацца, што не мецьмеш
І такой магчымасці.

Ах, цябе не толькі слёзы —
Смех таксама выракся?
Сапраўды: як не ўпаклося,
Дык і не ўварылася!..

Знай!

Прачытай...
І пакутна маўчу:
Зла — паболела,
Праўды — паменела.
На зямлі,
Што бядой апраменена,
Я ў цябе запытацца хачу:

Як ты можаш
Так подла хлусіць?
Каб на лепшых улегчыся
Могліцах?
Ну, а хто ж
Будзе кветкі насіць?
За «душы супакой»
Хто памоліцца?

Ах, табе прынясуць?
Цэлы кош?
Ды напэўна!
Стараўся ты здорава!..
А за чый жа яны будуць кошт?
Ці не сам аплаціў?
Ці не дорага?..

Знай:
З адвечных бацькоўскіх валок,
Дзе Радзімай душа напаяняецца,
Багдановічаў сіль-васілек
На магіле тваёй
Не паявіцца.

Кулінар

Адшумеў, адцерусіўся дожджык.
Ціха кроплі падаюць з лістоў.
У курортным садзе, між дарожак,
Чалавек збірае слімакоў.

Глуха, важка стукае раз-пораз
Завітушыны шарык касцяны.
Торба цэлафанавая скорая
Будзе поўная. Нашто — яны?

Для чаго збірае іх? Каб есці!
Будзе пекчы-смажыць — і на стол!
Так, чытачу мой, і ў нас нарэшце
Кулінар выходзіць на прастор.

Сумняваешся? Дарма! Павер мне:
У адрозненне ад «мужыка»,

Гэтага не згідзіць, не адверне,
Гэты з'есць не толькі слімака!

Вучаны, дасведчаны ў прагрэсе,
Не міргнуўшы вокам, ён заб'е,
З'есць апошнюю варону ў лесе
І апошнім ручаём зап'е.

Знаю: дзесьці спажываюць вустрыц,
Нават п'явак... На здароўе ўсім!
І аднак жа кулінараў шустрых
Страшна бачыць мне ў садку мам.

Ужо закрычалі

Ужо закрычалі,
Ужо зааукалі.
І заўлюлюкалі «дзелячы».
Абклаўшы сцяжкамі,
Аблавай гатовы ўжо рушыць
наўсцяж.

І зноў пачалі клеймаваць
Племянымі паметамі, дзелячы
На «нашых» і «вашых»,
На «нашых» і «іхніх»,
На «наш» і «не наш».

І ўсё гэта — з добрым намерам,
Усё — у імя справядлівасці,
Каб нейкі «зламыслик» не здолеў
Манішку прагрэсу запляміць...
Шаноўныя!
Годзе!
Хоць ёлупняў шмат расплазілася,
Ды не ва ўсіх жа на гэтай зямлі
Правалілася памяць.

Было ўжо аднойчы:
Жахалі калібрам шрыфты
загалоўкаў —

Бачыў іх сам —
І душа апускалася ў проламку
І ледзянела:
«Пушча — не наш!»,
І Зарэчкі — не наш!
І Калюга — не наш, і Дубоўка!..
А хто ж тады нашым застаўся?
Ад нашага — што ацалела?..

Паслухайце, вы,
Грамадзяне крыклівыя,
І мітуслівыя, і ўсюдысныя:
Ёсць Народ —
Бласлаўлены і сонцам і небам
З другімі нароўні.
Ёсць зямля —
Завяшчаная продкамі нам
І за намі навекі запісаная.
І ёсць абавязак ва ўсіх нас —
Найпершы,
Свяшчэнны,
Сыноўні.

Нашто ж гэты вэрхал і крык —
З ярлыкамі, з абразамі?
Сумненні грызучы вас?
Дык час разбярэцца, рассудзіць.
Запомніце толькі:
Народам не так сабе сказана,
Што добрая птушка ў гняздо,
Дзе жыве,
Не паскудзіць.

Галоўная сустрэча — наперадзе

У КАНЦЫ МІНУЛАГА ГОДА У МАСКВЕ ПА ІНІЦЫЯТЫВЕ САВЕТА ПА БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ СП СССР АДБЫЛАСЯ НАРАДА «ПЕРАБУДОВА І ПРАБЛЕМЫ МАЛАДЫХ». У ЕЯ ПРЫМАЛА УДЗЕЛ ВЯЛІКАЯ — З 25 ЧАЛАВЕК — ГРУПА МАЛАДЫХ БЕЛАРУСКІХ ПАЗТАЎ, ПРАЗАІКАЎ, КРЫТЫКАЎ, ЯКУЮ УЗНАЧАЛВАУ САКРАТАР ПРАУЛЕННЯ СП БССР В. ЗУЕНАК.

Упершыню ў цэнтры ўвагі ўсесаюзнай пісьменніцкай арганізацыі аказаліся праблемы маладой творчай інтэлігенцыі асобнай рэспублікі. Хочацца думаць, што невыпадкова творчасць маладых беларускіх літаратараў выклікала ўвагу і зацікаўленасць. У нашай рэспубліцы з асаблівай вострыняй і драматызмам паўстаюць праблемы нацыянальнай мовы, культуры, гісторыі, экалогіі, у той ці іншай меры надзвычайна і для іншых братніх народаў нашай краіны. Ад стану і вырашэння гэтых праблем залежыць і будучыня літаратуры.

Як рэагуе маладая беларуская літаратура на сацыяльныя змены ў грамадстве? Як выкарыстоўвае магчымасці, адкрытыя перабудовай? Урэшце — што новае нясе яна, чым можа зацікавіць усесаюзнага чытача? Гэтыя пытанні прагучалі ў выступленні сакратара праўлення СП СССР крытыка Ю. Сураўцава, які адкрываў і вёў пасяджэнне савета, у прамовах

рускіх пазтаў, прэзаікаў, крытыкаў, перакладчыкаў, рэдактараў, якія выступалі з разборам творчасці маладых, з роздумам аб праблемах маладой беларускай літаратуры — П. Ульяшова, Р. Каваленкі, Н. Ігрунова, Н. Кандаковай, П. Градава, І. Дзядкова, У. Куніцына, І. Шклярэўскага, У. Казарава, І. Калугіна, украінскіх літаратараў Т. Каламіца, С. Майданскай, П. Гірыка.

Прывітанне ўразіла ўсіх нас тая атмосфера разумення, суперажывання, шчырага жадання дапамагчы, з якой нашы праблемы, узнятыя ўдзельнікамі нарады А. Сідарэвічам, У. Арловым, А. Асташонкам, М. Шалехавым, І. Жарнасек, Х. Ляшко, А. Емяльянавым, былі сустрэты рускімі і ўкраінскімі літаратарамі. Падумалася: можа, і эмацыянальны запал нашых маторных выступленняў быў часам залішні, бо перад намі былі аднадумцы, старэйшыя таварышы, якія нас уважліва слухалі, разам з намі меркавалі, як лепш вырашаць

нашыя клопаты.

Калі прыходзіць у заняпад жывая мова народа, то гэта не можа не трывожыць рускіх пісьменнікаў, рускую грамадскасць, бо гэтая мова — адзін з трох каранёў усходнеславянскага моўнага дрэва, і калі ён, гэты карань, засохне, можа загінуць крона, — такая думка гучала ў выступленні пазта, намесніка старшыні савета І. Шклярэўскага. Гаворачы пра культуру, трэба ў той жа час, — падкрэсліў ён, — больш гаварыць аб пакутах вашай зямлі, аб Чарнобылі, аб выдатках меліярацыі, аб драматычным лёсе Прыпяці. Мова не можа выжыць на паміраючай зямлі, бо яна, як і беларуская паззія, — уся з прыроды, з таямніцы, з вады і сонца.

Аб крэўнай сувязі нашых моў, аб неабходнасці большай увагі да нацыянальных культур надзвычай цікава і слушна гаварыў крытык І. Дзядкоў. Ён з добрым веданнем паказаў тэндэнцыі развіцця сучаснай беларускай літаратуры, спыніўшыся, у прыватнасці, на творчасці маладых прэзаікаў — А. Асташонка і А. Глобуса. Крытык зрабіў тонкі і аргументаваны аналіз іх твораў, адзначыўшы добрую тэхніку, вострыню пастаноўкі праблем і ў той жа час жарстнаватасць, наўстойлівасць манеры, павярхоўнасць і ўяўную шматзначнасць. Прагучала таксама думка аб тым, што нацыянальнае пачуццё павінна быць гуманным, аб патрэбе большай насычанасці твораў сацыяльным матэрыялам.

З розных пунктаў гледжання разглядалася на свеце пытанне аб мастацкім забеспячэнні праблемнасці і сацыяльнасці ў творах маладых беларускіх пісьменнікаў. «Калі заяўляюцца дэкларацыі, трэба напаяняць іх эстэтычным зместам», — зазначыў у выступленні крытыка І. Шклярэўскага. І тут, на яго думку, у беларускай маладой прозе, як, дарэчы, і ў рускай, шмат нявырашаных праблем. Адбываецца выбух гістарычнай самасвядомасці грамадства, уздымаюцца пласты «падпольнай» літаратуры, абстрактнага сацыяльнага супярэчнасці. Маладой літаратуры цяжка яшчэ знайсці тут сваё месца, самавызначыцца. Менавіта ўзровень мастацкасці і ў сюжэце, архітэктоніцы твораў, і ў вобразе герояў прозы А. Асташонка і А. Глобуса грунтоўна прааналізавала рэдактар аддзела крытыкі часопіса «Дружба народаў» Н. Ігрунова. Яна супаставіла тэндэнцыі развіцця маладой беларускай прозы з асаблівасцямі рускай — творчасцю Т. Талстой, П. Краснова, С. Каледзіна.

Увогуле, з увагай крытыкаў найбольш пашанцавала А. Асташонку і А. Глобусу: крытыка была патрабавальная, але аб'ектыўная і ўважлівая. Творы ж І. Жарнасек, У. Бутрамева, А. Жалызоўскага, У. Ягоўдзіка, У. Арлова, разбор якіх рабіла рускі прэзаік Р. Каваленка, былі прааналізаваны не так грунтоўна, у асноўным на ўзроўні пераказу сюжэтаў. Так, пра Арлова было сказана, што для

яго... неўласціва гістарычная тэма (!), што яна ўдаецца яму менш, чым сучасная, лірычная. Не былі заўважаны такія цікавыя прэзаікі, як А. Наварыч, У. Сцяпан і іншыя.

З аналізам творчасці пазтаў выступілі П. Ульяшоў і Н. Кандакова. Яны гаварылі аб новым пазыччым пакаленні як вельмі цікавым і характэрным для сённяшняга часу. Паззію Л. Галубовіча, С. Сокалава, Г. Булыкі, Л. Дранько-Майсюка, А. Сыса, А. Пісьмянкова, П. Шруба прамоўцы разглядалі ў агульным плане, як творчасць пакалення, імкнучыся суаднесці з адпаведнымі з'явамі ў маладой рускай паззіі 80-х. Шкада, што не ўсе, хто прыехаў на нараду, пачулі кваліфікаваную ацэнку, аналіз сваёй творчасці.

Зрэшты, усё яшчэ наперадзе. Пазычнае слова маладых ужо прагучала ў вялікай падборцы «Дэбютанты 80-х» у «Літаратурнай газетзе». Падборкі маладой беларускай прозы, паззіі, крытычныя разборы абяцаюць даць «Літаратурная учеба», часопіс «Юность»... З прадстаўнікамі гэтых часопісаў, а таксама з супрацоўнікамі «Літаратурнай газеты» адбыліся ў нас цікавыя сустрэчы і размовы. Рускімі перакладчыкамі была выказана прапанова выдаць зборнік «Молодые поэты Белоруссии». У маладых беларускіх пісьменнікаў наперадзе самая галоўная і адказная сустрэча — з усесаюзным чытачом.

Тамара ЧАБАН,
удзельніца нарады.

Кастусь КІРЭНКА

Кастусь Каліноўскі

З маленства —
Айчына, мяне ты на подзвіг гукала,
Гарачую радасць кідала ў лятунак
хлапцоўскі,—
І ў сэрцы гучала,
І ў песні зіхотна ўставала
Вялікасным клічам
Кастусь Каліноўскі, Кастусь
Каліноўскі.
Кастусь Каліноўскі —
нямерная мужнасць Радзімы,
Кастусь Каліноўскі —
адвагі прачыстая мова.

Змаганне,
Што гэткага сына вякам нарадзіла,
Было —
Як нашчадкам
Ад горкай нядолі замова!

Заўсёды ў легендах —
Жывы, недасяжны для катаў...
Заўсёды — як мара,—
Нямеркнучы, слынны і знаны...
То ў ззянні падсонечным —
вёлічны сокал крылаты...
То ў святцы сялянскай —
што ў строй наш прыйшоў з
Мастаўлянаў...

У штурмах Айчыннай —
і дні баявыя і ночы —

Як першы між першых
у мужных шарэнгах байцоўскіх
І славу прарочыў,
І ў наступе вогненна крочыў —
Кастусь Каліноўскі, Кастусь Каліноўскі!

Гады адыходзяць, а ў сэрцы агонь не
сціхае,
Бунтоўнаю радасцю б'ецца, шугае,
крынічыць.
Кастусь Каліноўскі —
присягай бацькоўскаму краю
І нас, і ўсё новых
змаганцаў на подзвігі кліча.

Хачу і сягоння, нібы да святыні,
прыпасці

Да чыстай крыніцы любові —
і піць, не напіцца...
У празе няспыннай да непаўторнага
шчасця,
Кастусь Каліноўскі,
табою жыццё ганарыцца.

І чую ўвесь свет — пакаленням
старэйшым і новым
Гаворыць Радзіма,
у шлях свой выходзім мы
зноў з кім:

І матчыным словам,
І светлым лятункам вясновым
Вядзе нашы сэрцы —
Кастусь Каліноўскі, Кастусь Каліноўскі!

Шчасце і воля народа — сама запаветная мара Кастуся Каліноўскага, якой ён прысвяціў усю сваю рэвалюцыйную дзейнасць і за якую паплаціўся жыццём. І на эшафеце, куды яго ўзвалі, каб пакараць смерцю, ён не расставіўся з гэтай марай, спадзяўся, што яна абавязкова здзейсніцца, верыў, што смерцю сваёй хоць на месяц, тыдзень ды наблізіць той шчаслівы час... «Будзе, будзе вольны і шчаслівы беларускі народ, будзе», — апошнія словы, апошнія думкі яго — непахіснага ў сваіх перакананнях змагара і мысліцеля.

ноўскаму былі знаёмы гэтыя словы вялікага мысліцеля, а калі не былі, то ён сам па сабе не адварнуўся ад пакут народа і стаў змагаром за яго долю. Жыццё Каліноўскага кароткі, аднак ён вызначыўся яркімі падзеямі. Адною з такіх падзей, якая сыграла немалую ролю ў фарміраванні яго светапогляду, была вучоба ў Пецярбургскім універсітэце. Каліноўскі апынуўся тады ў асяроддзі, дзе панавалі рэвалюцыйна-дэмакратычныя ідэі, якія мелі антыпрыгодніцкі і антыманархісцкі характар. Ідэямі наро-

папрок, нібыта ён супраць Расіі народ бунтуе, то гаварыў, што ён не праціўнік Расіі, калі яна нам добра жадае, але праціўнік тых бедстваў, якія спяцігаюць край наш няшчасны. Сваім яркім жыццём і грамадзянскай пазіцыяй Каліноўскі зрабіў вялікі ўплыў на развіццё перадавой грамадскай думкі і беларускай літаратуры. Адною з тых, хто пераняў яго запаветы — несці ў народ роднае слова, — быў Францішак Багушэвіч. Каліноўскі і Багушэвіч амаль равеснікі, апошні маладзейшы толькі на два гады. Іх жыццё-

З. АЗГУР. «Кастусь Каліноўскі».

Як ясная зорка

А было яму тады ўсяго дваццаць шэсць гадоў — пара стала юнацтва, узрост, у які не кожны яшчэ набывае свой пэўны грамадзянскі светапогляд, вызначае мэту жыцця. Каліноўскі гэту мэту выбраў рана. А мэта яго — барацьба за волю беларускага народа, за яго «чалавечыя і народныя права». За гэту самазварынасць народ, назваўшы яго сваім вялікім сынам, пакінуў у сваёй удзячнай памяці назавешчы.

даўладдзя, як і ідэямі нацыянальнага самавызначэння народаў, былі захоплены ўжо шырокія колы грамадства. Каліноўскі ў той час і пазнаёміўся з рэвалюцыйна-публіцыстычным часопісам «Колокол», а таксама з «Современником», з працамі В. Бялінскага, М. Чарнышэўскага, М. Дабралюбава. Прапагандыстамі і ідэі праніклі ў сьвядомасць Каліноўскага, памаглі аформіць вострае пачуццё дэмакратычнага светапогляду. Пецярбургскі універсітэт даў маладому рэвалюцыянеру не толькі адукацыю, а зарадзіў яго мысленнем рэвалюцыянера-дэмакрата.

Багушэвічу ўдалося ўцялець. А Каліноўскі загінуў на шыбеніцы. На судзе, як і належыць рэвалюцыянеру, непахіснаму ў сваіх перакананнях, трымаўся мужна, мужна і памёр.

Вялікія людзі — звычайна і вялікія летуценнікі, рамантыкі. Такім летуценнікам быў і Каліноўскі. Яшчэ падлеткам ён марыў аб фантастычна-прыгожым, ружовым краі, дзе ўсе людзі — шчаслівыя, жывуць у роўнасці і згодзе, не ведаюць варажасці, гавораць, пішуць, вучацца на сваёй роднай мове, дружаць з суседнімі народамі. Беларуская мова там гучыць не толькі ў сялянскіх хатах, але і ў высокіх установах, чытаюць кнігі беларускія, спяваюць песні беларускія... Зямля там у ізумруднай багатай зеляніне, неба з чыстым блакітам, людзі прыгожыя, і кожны перад другім, як зорка перад зоркай. І ўсе вольныя, вольныя...

Каліноўскі разам з паплечнікамі пачаў выпускаць беларускую газету «Мужыцкая праўда». Ужо за гэты подзвіг, калі ён Каліноўскі больш нічога не зрабіў, то ўсё адно застаўся б у нашай памяці. «Мужыцкая праўда», падобна герцэнскаму «Колоколу», заклікала беларускі народ да барацьбы супраць самадзяржаўя і прыгонніцтва. Значэнне гэтай газеты нельга пераацаніць яшчэ і таму, што з яе старонак загучала друкаванае беларускае слова, вобразнае, народнае, з трапнымі выслоўямі. Ну хоць бы вась такіх: «...няма чаго жадаць ад нікога, бо той толькі жне, хто пасее. Так сейце ж, дзецюкі, як прыйдзе пара, поўнаю рукою, не шкадуйце працы — каб і мужык быў чалавечкам вольным...»

Як апісаць трагічныя апошнія дні, гадзіны, хвіліны яго жыцця? Што думаў, адчуваў, як перажываў набліжэнне кары? Пра што крычала душа яго ў гэты час? Многія пісьменнікі спрабавалі апісаць перажыванні асуджаных да смерці. Геніяльныя старонкі пра гэта ёсць у Л. Талстога. Вазьміце яго апавяданне «Боскае і чалавечае», дзе расказваецца пра рэвалюцыянера Светлагуба. Бог мой, як жа дакладна, трагічна-праўдзіва апісаў Л. Талстой стан душы прыгаворанага да смерці. Думаю, што тое ж было і з Каліноўскім, бо малады, здаровы чалавек не можа ў чаканні смерці думаць і жыць па-іншаму.

Вось як у Талстога:
«Он чувствовал в себе такую силу жизни, что не мог предать себя смерти: не мог соединить сознания своего «я» с смертью, с отсутствием «я».
«Меня, молодого, доброго, счастливого любимого столькоми людьми... меня убьют, пове-

Гэтыя падлеткавыя ружовыя мары і сны потым усё жыццё яго не пакідалі, бо ён — добры сын сваёй зямлі — жадаў ёй шчасця і прыгажосці.

На старонках газеты Каліноўскі праявіў сябе і выдатным беларускім публіцыстам. Калі ж мець на ўвазе шчыры верш-споведзь, які ён перадаў на волю з турмы перад смерцю, то быў ён і паэтам з вялікімі творчымі магчымасцямі. Вялікая заслуга Каліноўскага і ў палымнай абароне беларускай мовы, свабоды адукацыі. Беларускія дзеці, выступаў ён, павінны вучыцца ў беларускіх школах на сваёй роднай мове, бо без мовы і народа няма. Калі ж яму кідалі

сят! Кто, зачем сделает это? И потом, что же будет, когда меня не будет? Не может быть...»

«Он все не верил, что должен умереть. Несколько раз он, опять задавая себе вопрос, не спит ли он, тщетно старался проснуться... Наконец он устал думать. Мозг больше не работал. Он закрыл глаза и долго сидел так, не думая».

І вась ён на эшафеце.

«Он подвинулся к виселице и, невольно окинув взглядом ряды солдат и пестрых зрителей, ещё раз подумал: «Зачем, зачем они делают это?» И ему стало жалко и их и себя, и слёзы выступили ему на глаза».

— И не жалко тебе меня? — сказал он, уловив взгляд бойких серых глаз палача...

Палач... «ловким движением обеих рук сзади обнял Светлагуба, накинув ему на голову холстинный мешок и поспешно одернул его до половины спины и груди...»

Дух его не противился смерти, но сильное, молодое тело не принимало ее, не покорялось и хотело бороться.

Он хотел крикнуть, рвануться, но в то же мгновение почувствовал толчок, потерю точки опоры, животный ужас задыхания, шум в голове и исчезновение всего.

Тело... качаясь, повисло на

веревке. Два раза поднялись и опустились плечи».

Ці ж не такая вась адбывалася сцена кары і Кастуся Каліноўскага?

Каліноўскі перадаў з турмы на волю свой верш-запавет — своеасаблівы рэпартаж з пяцілёў на шы, развітванне з Беларуссю, з народам:

Бывай здаровы, мужыцкі Народзе!
Жыві у шчасці, жыві і ў свабодзе.
І часамі спамяні пра Яську свайго.
Што згінуў за праўду для добра твайго.

Не забудзь народ свайго Яську з-пад Вільні — падпольная клічка Каліноўскага, — поміць і будзе помніць.

Некалі ў дзяцінстве я бачыў нямы фільм пра Каліноўскага. Асабліва запомніліся апошнія кадры фільма, калі Кастусь, на шы якога ўжо надзета пята, звяртаецца да беларусаў: «Беларусы, чуюце, дзе ваша мова?» І беларусы яму адказваюць: «Чуюм, Кастусь, чуюм!»

Усяго дваццаць шэсць гадоў пашчасціла пажыць яму. І калі б лёс яго быў літасцівы, то дажыў бы Кастусь і да вольнай Беларусі. Тады б старэйшыя з нас маглі б сустрэцца з ім на вуліцы Мінска і павітаць яго шчырым вітаннем:

— Дзень добры, дзядзька Кастусь! Доўгіх гадоў вам жыцця і здароўя.

Васіль ХОМЧАНКА.

Постаці людзей легендарных, незвычайных, апантаных верай у высокія ідэалы добра, праўды, сацыяльнай справядлівасці, заўсёды прыцягвалі да сябе ўвагу твораў. Гэта цалкам статусна і да постаці Кастуся Каліноўскага — адной з найбольш значных і прыкметных у нацыянальнай гісторыі. Чалавек выключнай смеласці, асабістай абаяльнасці, грамадзянскай высакароднасці і праўдалюбства — ён з тых герояў, якія маюць права на неўміручасць.

Да вобраза К. Каліноўскага нашы пісьменнікі пачалі звяртацца яшчэ ў дваццатыя гады. Час той быў асаблівы. Адкрываліся нябачныя дасюль перспектывы ў нацыянальным і сацыяльным развіцці, аптымізм перапаўняў сэрцы людзей, якія, руйнуючы свет капіталу, марачы аб сусветнай рэвалюцыі, не маглі не задумвацца і аб сваёй гісторыі, аб тым, хто яны і адкуль пайшлі. На сцэну прасіўся герой не «запылена-бутафорны», а ўзяты з самога жыцця, герой, які б мог «працаваць» на рэвалюцыйнае сёння.

Разумеючы неабходнасць з'яўлення такога рэвалюцыйнага героя, Е. Міровіч піша адну са сваіх лепшых п'ес «Кастусь Каліноўскі». Пастаўлены ў 1923 годзе на сцэне тагачаснага БДТ-1 самім Е. Міровічам (у галоўнай ролі выступаў У. Крыловіч, што таксама прадвызначыла поспех), спектакль па гэтай п'есе стаў значнай з'явай у культурным жыцці рэспублікі. Ідэя, пафас яго адпавядалі настроям тых, хто яшчэ нядаўна толькі марыў «людзьмі звацца», а цяпер атрымаў права на дзяржаўнасць.

Прыкладна ў гэты час з'явілася і невялікая паэма А. Вольнага «Кастусь Каліноўскі». Напісана яна ў форме своеасаблівага дыялогу двух герояў-рэвалюцыйнаў — К. Каліноўскага і З. Серакоўскага. Праўда, павязанне мінулага з сучаснасцю ў паэме досыць штучнае.

Вобраз Каліноўскага знайшоў увасабленне і ў творчасці А. Дудара, які, на жаль, не пайшоў далей чыста хрэстаматыйнага ўяўлення аб героі. У вершы, што так і называецца — «Кастусь Каліноўскі», — пераважаюць агульныя матывы:

**Маліца — не наша справа.
Кастусь мы папросто ўспомнім:
Беларусі паўстаўшай — слава,
Беларусі — ў пояс панлон.**

Да вобраза Каліноўскага паэты нязменна звярталіся тады, калі адбываліся важныя гістарычныя падзеі. У сувязі з гэтым нельга не прыгадаць вядомы верш П. Броўкі, напісаны ў га-

ды Вялікай Айчыннай вайны:
**На Беларусі,
Па вёсках ідуць пагалоскі —
З'явіўся Кастусь Каліноўскі.**

П. Броўка ўзвышае вобраз Каліноўскага да ідэалу-сімвалу, падразумываючы пад ім няскораную Беларусь-партызанку, што не дае спакою фашысцкім нелюдзям.

чатку творчасці напісаў вершы «Нявесце Каліноўскага» і «Павешаным 1863 года». Дарэчы, У. Караткевіч, як і некаторыя даследчыкі, прытрымліваюся думкі, што каханай у Каліноўскага не было, Марыска — гэта хутчэй за ўсё абагульнены вобраз Беларусі.

Цікаваць У. Караткевіча да

і ў апавяданні «Сіняя-сіняя», галоўны герой якога Пятрок Ясюкевіч — «былы беларус, былы гімназіст, былы студэнт, былы паўстанец» — апынуўся ў далёкай Афрыцы, але ён не забывае сваіх колішніх сяброў, якія даўно склалі галовы. Не забывае, бо, відаць, і яму бліз-

1860 года, калі Каліноўскі прыязджае да свайго даўняга знаёмага двараніна Здзіслава Карэцкага. У палеміцы з буйным памешчыкам Пятром Рагайлам і іншымі насельнікамі маентка ён, па сутнасці, выказвае свае думкі аб тым, як жыць, каб не было сорамна глядзець у вочы ўласнаму народу:

**Служыць — мая мэта! Но
в том весь ужас,
что знаю я: мне немому
служить!
Мечты, и честь, и разум,
и надежды
и землей, где нет свободы,
не нужны!**

З праявіўшым твораў нельга не адзначыць аповесць А. Якімовіча «Кастусь Каліноўскі», адрасаваную дзецям. Пісьменнік расказвае пра героя ад пачатку выдання ім «Мужыцкай праўды» да пакарання смерцю ў сакавіку 1864 года, выкарыстоўваючы ўказы таго часу, дакументы, вытрымкі з «Мужыцкай праўды». У аповесці дзейнічаюць як гістарычныя асобы, так і выдуманая героі.

А. Мальдзіс у аповесці «Воень пасярод вясны», якая мае падзаглавак «аповесць, сатканая з гістарычных матэрыялаў і мясцовых паданняў», выкарыстоўвае версію, згодна якой пасля адмены прыгоннага права, на пачатку красавіка 1861 года маглі сустрэцца Каліноўскі, паэт У. Сыракомля, артыстка Г. Маеўская і селянін Грыва. Гэта дае мажлівасць аўтару прасачыць, як розныя людзі па-свойму разумелі задачы вызвалення народа ад прыгнёту, як жылі і дзейнічалі ў складаных абставінах.

Волю аўтарскай фантазіі дае ў аповесці «Пры апананні — затрымаць» В. Хомчанка, калі расказвае пра Францішка Багушэвіча як удзельніка паўстання пад кіраўніцтвам Каліноўскага.

Усё, што звязана з паўстаннем 1863—1864 гг., хвалюе і маладых пісьменнікаў. Прачытанне герайчных падзей, так сказаць, на новым вітку праходзіць паспяхова, бо аўтары, як правіла, добра ведаюць мінулае народа, успрымаюць памяць яго катэгорыю сацыяльную і маральную.

Самастойным асэнсаваннем падзей вызначаюцца творы, напісаныя У. Арловым, А. Письманковым, А. Жамойціным, А. Дзёшам і іншымі. Каліноўскі жыў у нашай паэзіі, прозе, драматургіі як адзін з самых выдатных нацыянальных герояў. Ён і сёння з намі, ён са сваім народам.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Жыццё аддаў ён ПРАЎДЗЕ...

Воблік Кастуся Каліноўскага ў нашай літаратуры

Твор напісаны П. Броўкам у жанры балады. Міжволі згадваецца сказанае В. Бечыкам: «Мы гаворым «балада» — і ажывае сівая, авеяная паданнямі даўніна, і непаўторным, сурова-герайчным голасам гаворыць у памяці гісторыя. Разгортваюцца хвалюючыя старонкі народнай памяці. І шчыльным пачуццём працінаюцца нашы сэрцы».

Пачуццё гэтае нараджаецца ў душы, калі чытаеш баладу А. Разанава «Арышт Кастуся Каліноўскага». Паказваючы героя ў драматычны момант яго жыцця, паэт дасягае вялікай пераканаўчасці.

**Як зваць вас?
Вітажнец.
Утойваюць мур,
сцярожкі бор таемны
да іншае пары
імя яго нядрэмна.
Да іншае пары
панінуты слякеры,
да іншае пары
сышліся касінеры...**

Рамантызуемы воблік Каліноўскага, паэты адначасова звяртаюцца да тых абставін, у якіх жыў ён ці можна прыняць выклік лёсу. Скажам, А. Лойка піша «Баладу Сынковіцкай царквы», Я. Сіпакоў — верш «Пятля Кастуся Каліноўскага», А. Бачыла — цыкл «Думы Каліноўскага». Па-свойму вырашае тэму Д. Бічэль-Загнетава ў вершы «Свайтства», паяднваючы лёсы Каліноўскага і Тадэвуша Касцюкі. З думкай пра народ напісана і паэма Максіма Танка «Каліноўскі».

Тэма паўстання, якое ўзначальваў Каліноўскі, трывала заняла месца ў творчасці У. Караткевіча. На працягу не аднаго дзесятка гадоў распрацоўваў ён яе, спаквала закранаючы ўсё новае і новае аспекты. На па-

паўстання 1863—1864 гг., як сведчыць пралог з рамана «Нельга забыць», невыпадкова. Згодна сямейнаму паданню, сваяк пісьменніка з боку маці быў яго ўдзельнікам і пасля разгрому паўстаўшых пакараны смерцю ў Рагачове. Між іншым, пасля таго, як раман з'явіўся ў часопісе «Полымя», знайшліся архіўныя матэрыялы, якія пацвердзілі гэта.

Задума напісаць пра паўстанне найбольш поўна ўвасоблена ў рамана «Каласы пад сярпом тваім», у першых дзвюх кнігах якога падзеі даведзены, праўда, толькі да 1861 года. Кастусь Каліноўскі і яго сябра Алесь Загорскі (персанаж літаратурны) ствараюць разгалінаваную рэвалюцыйную арганізацыю.

Нельга не запомніць галоўнага героя ў той момант, калі ён працудвае будучую бітву за свабоду і незалежнасць: «Бунт ідзе... Ідзе паўстанне. Ідзе рэвалюцыя, выбух шалёнага гнева і ярасці. Няўмольны пажар ад Гродні да Дняпра. Яго не можа не быць, такое зрабілі з людзьмі... Ідзе воля да майго народа. Гэта будзе скорая. Нядоўга чакаць».

У аповесці «Зброя» Алесь Загорскі са сваімі сябрамі прыязджае ў Маскву, каб здабыць для паўстаўшых зброю. Значыць, аповесць — працяг рамана «Каласы пад сярпом тваім»? Сам пісьменнік быў іншай думкі: «Не. Гэта не працяг рамана, а яго адгалінаванне. Галоўныя героі тыя ж, але яны дзейнічаюць у іншых умовах і іншы раз не зусім так, як хочацца».

Падзеі 1863 года згадваюцца

кія словы, сказаныя У. Караткевічам у рамана «Каласы пад сярпом тваім»: «Хто згубіў сваю памяць, — згубіў усё...»

Калі ў рамана паказаны прарадзены паўстання, дык у трагедыі «Кастусь Каліноўскі. Смерць і неўміручасць» Каліноўскі бачыцца мудрым кіраўніком. Глыбокі сэнс набываюць заключныя радкі твора, калі да Каліноўскага прыходзіць жанчына ў чорным, якая сімвалізуе запалоненую, спакутаную Беларусь. Апошнія думкі героя пра родны край: «Ты будзеш паміраць. Ды толькі ведай, бяссмертны ты, як фенікс, мой народ...»

Буйным планам паказаны Каліноўскі ў драматычнай паэме А. Куляшова «Хамуціус» (Хамуціус, як вядома, адно з нелегальных імёнаў Каліноўскага, што паходзіць ад слова «хам», г. зн. «мужык»). Перад пакараннем Каліноўскі думае аб адным:

**Там, за акном, — абрыс
пятлі мае...
Жыцця, што праўдзе я аддаў
дазвання,
Не шкода... Шкода толькі
У час растання
Мне волі ў полі, як народ п'яе,
На небе сонца, на зямлі
каханья.**

Высокую ацэнку твору даў В. Каваленка: «...паэма А. Куляшова нібы падагульняе на пэўным этапе развіцця беларускай паэзіі эпічную тэндэнцыю, якая была характэрна для творчасці амаль усіх паэтаў. Але ў «Хамуціусе» яна ўвасобілася ў найбольш цэльнай, выразнай і закончанай форме».

У гістарычнай драме «Кастусь Каліноўскі» Э. Скобелева падзеі адбываюцца ў чэрвені

Мікола АРОЧКА

Інструкцыя Каліноўскага

У патронніку паўстанца, забітага 28 ліпеня 1863 г. у бітве пад Ваўкавыскам, была знойдзена «Інструкцыя» К. Каліноўскага.

(З матэрыялаў паўстання)

Канае касінер...
Больш — ні набоя.
А без набоя стрэльба — больш не зброя.
Адкінуць — і ў баласнасці сканаць?
Пакінуць пад аплышшаю крывёю
Надзел — у марэх?
Ніўку — сенажаць!

Нарэзаная ўчора камісарам,
Зямля — вось тут, за пазухай...
Надзел!
Ох, як яна пячэ, гарыць пажарам,
Паперына — на вогнішчы грудзей!

Ён світку рве,
Каб вокам дакрануцца,
На хвілю распагодзіць мутны зрок.
Агніста скачуць літары:
Ін — стру — кцы — я...
Загад — нібыта ўзведзены курок.

Загад:
На тых нарэзаных загонах
Не дапускаць старога здэку ўлад,
Пабораў непамысных, гвалтаў-згонаў —
Ну, словам, дзельна пісаны загад!

Аж выдыхнуўся стогн:
Зя-мля... Зямелька!
Дэкрэт аб надзяленні... Камісар.
І подпіс. І пячатка.
Сцята, з энкам

Ён згортвае у трубку гэты дар.
Чаму ты грозна пасміхнуўся,
Рольнік?
Зяхае твая стрэльба руляй злой.
Паперына заходзіць у патроннік,
Як спрасаваны гнеўнасцю набой.

Ты цэлішся ў гарачы...
Зрок імглісты.
Ды шэрыя шарэнгі засяць свет.
Тваю зямельку топчучы, царысты
Ідуць, пажадна рукі цягнуць —
Па дэкрэт.

Паперадзе валюхае пачвара,
Мярэтная, заплямленая ў кроў.
Ты цэлішся рукамі, зрокам, тварам —
Палохайся набоям,
Мурэйёў!

Бліжэй, бліжэй...
Ды спушчаны курок!
Э патронніка зарад б'е —
Карай боскай.
У вобліку пламення Каліноўскі
Дае захопнай набрыдзі
Урок.

Бытаньскі шлях

Уздоўж старога Бытаньскага шляху на Картуз-Бярозу, як раскажаў мне М. М. Грыччак, яшчэ нядаўна вусціна затрымлівалі падарожных даўня іконкі-абразкі, глыбока ўрэзаныя ў камлях сосен, на якіх былі павешаны паўстанцы Кастуся Каліноўскага.

Даўні Бытаньскі шлях —
На Картуз-Бярозу.

Нібы рана скразная, шлях.
Скрамянела жывіца, як слёзы...
Сосны, сосны —
іконкі ў камлях!

Колькі іх, абразкоў з распяццем,
Рукі ўрэзалі ў цела дрэў!
З іх смылела мальба і праklangце,
Даўні боль пад карой закарэў.

Сосны-маткі з бядою векавою
Заталі, як вісельні, жах...
То не прывіды з чорнай жальбою —
Касінераў зганяюць на шлях.

Дзецюкоў Каліноўскага з бітвы
Пад канвоем падводзяць за хвой.
Цяжка крочаць паўстанцы:
Ля Бытані
Не праіграны яшчэ іх бой!

Іх на страту вядуць —
Дзеля постраху
Скатаванай бунтоўнай зямлі.
Але ў сны заплываць будзе ворагу
Прывід іхняй адплаты з пятлі.

Прывід помсты —
Ад рук, што ўтрымаюць
Самапал-драбавік ці тапор...
З родных сосен агнём аплываюць
На іх целы бурштыніны зор...

Варанне растрывожана крача —
Апусцелі ўдаўкі за ноч!
Іх цішком, без ляманту-плачу,
Пахавалі на выспе наўзбоч.

І да кожнай сасны, што трымала
На сабе невыносны цяжар,

У абдымку нямым прыпадала
Постаць крэўніка тых ахвяр.

Сарачыны... У дзень памінання
Тая крэўнасць сышлася да хвой
І, нібы рытуал адпявання,
Дар іконніка несла з сабой.

Багамаз, слынны майстра тонкі,
Перадаў боль і дар душы:
Крывянеці пад шклом іконкі
Ад цяперняў Хрыста на крыжы.

Рукі ўрэзалі — дзеля памяці
Людству роднаму на вакі! —
Сімвал краю, тое распяцце,
У камлях —
абразкі, абразкі...

Вобраз дзікай расправы над краем
Зырыў вусціна з кожнай сасны...
Тут хадзіла між іх барава
Партызанская помста вайны...

І цяпер тыя б сосны шумелі,
Выгалошвалі памяць яшчэ.
Але ж памяць — даўкая вельмі!
Без яе тут камусьці лягчэй...

Сосны рухнулі — ў друз іконкі.
Але боль каранёў не ачах.
І ўжо стогне з сасоннікам гонкім
Даўні Бытаньскі шлях.

І чаму так ля сэрца блізка,
Як распяцце, той шлях смыліць?
Ну, скажы мне,
Шлях Бытанькі, Бытаньскі,
Сябра Бытаньскі:
Быць — ці не быць?

Ніна МАЦЯШ

Маналог каханай

Кастуся Каліноўскага

«...галубка... чарнабровая мая...
мая галубка...
галубка... чарнабровая мая...
мая галубка...»
О божухне неміласэрны!
Костусь!..
Не па свайму мяне абраў ты
росту.
Не па свайму. Ты дужы.
Я слабая
Ты смерць прыняў за ўвесь
гаротны люд.
А я адно табой была жывая.
А мне адзіна ты быў сонцам
тут.

Цябе няма — і сонца мне
пагасла.
І не сарваць бялітаснай пятлі
Цяпер мне з долі і маёй
уласнай,
Як з долі нашай роднае зямлі.
Шторанку б'юць па сэрцы
барабаны:
Я зноў на плошчы думкамі ў
гурбе
Дзе ў кожным новым вязні
змардаваным
Кат зноў і зноў, зноў вешае —
цябе!

Кастусь, Кастусь! Саколе мой
адзіны...
Паглянь з-пад зорак на
Варшаўскі шлях,
Як тысячамі гоняць пабрацімаў
На катаржную згубу ў
кайданах.

Ты з імі, ў іх. Для іх ты быў
як з крыцы.
Са мною ж ты...
«Марыска, праспявай
Любімую маю, што пра
ўдівіцу...»
Цяпер яе галосіць цэлы край!..

«Прывыкайце, чорны вочы,
Адны начаваці:
Няма майго міленькага,
Не з кім размаўляці.

Няма майго міленькага,
Няма гаспадара,
Каму бы я паслечку
Пухава паслала...»

Я знала: шчасце наша
немагчыма,
Пакуль лютое самаўладства
гнусь.
Тваёй любоўю, верай і айчынай
Адна была жанчына —
Беларусь.

Кастусь, Кастусь! Няўжо не
збыцца мрой,
Няўжо дарма жывіла люд яна:
Каб не ўнямелай наймічкай —
сястрою
Суседкам стала наша старана?!
Ах, —

Каб разам з імі знебыла галечу,
Нароўні годна свой вяршыла
лёс,
Каб ані цар, ні пан не смеў
калечыць
Душы яе, аслеплае ад слёз.

Так прадзірацца праз такія
цэрні,
Ускласці столькі жыццяў на
алтар.
Свабоды —

і няўжо з такога зерня
Не ўскаласе годнай волі дар?!
Гараць, гараць двары, сялібы,
вёскі,
Паўсюль балюе царскі глум і
здзек,
Сціскае грудзі пах крыві і
воску,
І ўжо няўцам, дзе звер, дзе
чалавек...

«Наварніся, мой міленькі,
Да з таварышамі,
Калатніце міраедаў,
Каб яны не ўсталі...»

Не вернешся. І я ўжо не
крануся
Твайго крутога, мужнага чала.
І ласкаю тваёй не загаруся.
Адшчыравала радасці пчала.

Не разамкну няшчаднай скрухі
кола.
Не адбаліць табой душа мая.
Не адгучыць ва мне твой
сумны голас:
«Галубка, чарнабровая мая...»

Ён мой навекі — скарб
пяшчоты гэтай.
Што мне ў сучуху ў смерці
вырваў ты.
Хай над тваім апошнім
запаветам
Закаркалі ўжо груганы
лухты, —

Яшчэ не ўсе так подла, нізка
ўпалі,
Каб слаць цару халуйства
адрасы;

Яшчэ не ўсіх так моцна
закавалі,
Каб зноў не ўзняць сякеры ці
касы;

Яшчэ твой воблік родны
Беларусі.
Кастусь, мой Костусь, любі
мой Кастусе...

Маналог

Камілы Марцінкевіч

Дзіва што! Канечне, я
вар'ятка!
Ну, бо як жа — панна, а нашу
Простую сялянскую апарку
І павагі да яе прашу!
Ах, якая сарамота, ах, —
Гэта ж проста жах!

А яшчэ — ў касцёле, звонка,
зычна,
Пасярод малельнай цішыні
Заспявала гімн патрыятычны:
«Роўнасць людзям, божа наш,
вярні!»
Ах, якое святатацтва, ах, —
Гэта ж проста жах!

А яшчэ — пры лютым пры
тэроры
Тут, дзе праўда аплыла крывёй,
Не хачу сваё затайваць гора —
Па братах забітых смутак мой!
Ах, якая непрыстойнасць,
ах, —

Гэта ж проста жах!
А яшчэ — гатова без вагання
І сама ў шарэнгі тыя стаць,
Хто за незалежнае дыханне
На цара пасмеў сякеру ўзняць!
Ах, ну што ж, як розуму
няма —
Есць і багадзельня, і турма!..

Хай! Скажу адно шчэ наастанку:
Я не ўгну, панове, галавы!
Зразумее люд сваю вар'ятку:
Пакуль пратэстуе — ён жывы!

Р. КУДРЭВІЧ, А. ГУГЕЛЬ. «Кастусь Каліноўскі».

Спатканне з легендай

1864 год, 22 (па старому
стылю 10-га) сакавіка. 11 га-
дзін раніцы. Пляц на Лукіш-
ках у Вільні.
«Была ясная халодная рані-
ца. Каліноўскі ішоў на кару
смела. Прышоўшы на плошчу,
ён стаў проста тварам да шы-
беніцы і толькі часамі кідаў
позірк у далёкі натоўп. Калі
яму чыталі канфірмацыю, ён
пачаў быць рабіць заўвагі. Так,
напрыклад, калі назвалі яго
імя: «Дваранін Вікенці Калі-
ноўскі», ён усклікнуў: «У нас
няма дваран, усе роўныя». Па-
ліцмайстар паківаў яму гала-
вою і прасіў змоўкнуць...»
Гэты малюнак пакарання
Кастуся Каліноўскага пакінуў
у сваіх «Віленскіх нарысах
1863—1865 гг.», напісаных як
«воспоминания очевидца», цар-
скага чыноўніка Масолаў. Па
трапнаму выказванню даслед-
чыка Генадзя Кісялёва, гэтае
апісанне стала «класічным»
без яго не абыходзіцца нівод-
ная манаграфія...

50 гадоў пасля пакарання Ка-
ліноўскага, але залічвае сябе
ледзье не ў сучаснікі леген-
дарнага «мужыцкага караля»
Белай Русі. Каб пераканаць
мяне ў сваёй прыналежнасці
да эпохі, калі выходзілі мя-
цежныя «Колокол» і «Мужыц-
кая праўда», з выглядам быва-
лага, хоць і простага («без
граматы вялікай», як кажа пра
сябе) чалавека, адно ўзрадава-
нага ад нечаканай мажлівасці
пагаварыць з незанятым дзею-
ком, учыніў мне іспыт:
— А ці ведаеш ты, калі Ясь-
ку-гаспадара павялі да шыбені-
цы, — яе там на Лукішках у
Вільні з паўгода трымалі, стая-
ла сабе, не пуставала (уда-
кладніў так, між іншым, ні-
быта гамонка ідзе пра сусед-
скую адрыну, напакаваную з
восені сенам і не спустошаную
за зіму, бо сусед цяжка заня-
дужаў і збыў скаціну), — дык
ці ведаеш, які верш ён прачы-
таў людзям?

— Не. Ведаю адно, што за-
пярэчыў пра сваё шляхецтва.
— Э-э... — нецярпліва пера-
бівае дзед Мікалай. — Дык
слухай далей. Народу прыйшло
— ні ў які вялікі касцёл не
сагнаць гэтулькі на фэст!
(Зноў у вымаўленні, жэстах
натуральнасць непасрэднага
назіральніка, аднаго са свед-
каў з таго далёкага натоўпу,
які потым дзесь у карчме пе-

рад аднавяскоўцамі імкнуўся
ўзнавіць жудасную карціну,
пабачаную ім у вялікім гора-
дзе). — Дык вось, калі яму
ўжо пятаю ўскінулі былі, ён
ўзняў кулак і голасна прамо-
віў...
Тут дзед Мікалай рэзка пад-
няўся, ажно адляцеў ад стала
самавіты «вахцёрскі трон», і ў
цішы фэе залунай не па ўзросце
трубны голас:
Хай злыдні над нами
Скрыгнуць зубамі, —
Любі сваю ніву, свой край!
І колны бсць сілы
Да самай магілы —
Ары, барануй, засявай!

Першым рухам у маёй ду-
шы было запярэчыць старому,
маўляў, гэты верш узнік паз-
ней.
Але ці выпадала мне, наш-
чадку касінераў, маладзёну з
«навукай за плячым» абразіць
сваімі ведамі 70-гадовага ста-
рога? Гэта значыць, бялітасна
разбіць легенду, з якой Міка-
лай Дука пражыў доўгае і ня-
простое жыццё і застаўся ча-
лавекам, гордым ад усведам-
лення свайго далучэння да
апошняй хвіліны жыцця адна-
го з выдатных сыноў белару-
скай зямлі, — які сваім карот-
кім, але яркім, як бліскавіца,
жыццём разарваў панаванне
векавой няпраўды над роднымі
загонам і пасяў у сялянскіх
душах усведамленне, што яны
— не быдла, а роўныя з іншы-
мі народамі ў праве на шчас-
лівейшую долю і волю, што яны
ў грамадзе не «племя» са сва-
ім «малоразвным наречнем», а
нацыя, якая на крутых заломках
гісторыі памірала, але не па-
мерла.

Язэп ЯНУШКЕВІЧ.

Кадр з кінафільма «Кастусь Каліноўскі» (1928) У ролі Кастуся — народны артыст СССР М. Сіманаў.

СВЯТЛО ЯГО ІМЯ

Калі дваццаці гадоў назад,
калі стаў жыхаром вуліцы Ка-
ліноўскага ў Мінску, я ўсур'ёз
зацінавіўся лёсам выдатнага
беларускага рэвалюцыянера-де-
макрата. Каб сабраць як мага
больш звестак пра яго, разаслаў
пісьмы ў розныя куткі краіны
і за мяжу: у Польшчу, ГДР, у

Маскву і Ленінград, Вільнюс і
Гародню, Беласток і Львоў, ін-
шыя гарады. Неўзабаве даве-
даўся ад дырэктара Цэнтраль-
нага дзяржаўнага архіва ні-
надануентаў у Ленінградзе
В. Прывата, што ў іх знаходзіць-
ца на захоўванні фільм «Кастусь
Каліноўскі», які быў пастаўлены

ў 1928 годзе на студыях Бел-
дзяржкіно і Саўніно. Аўтар сцэ-
нарый і рэжысёр — народны
артыст СССР У. Гардзін, галоў-
ную ролю выконваў народны
артыст СССР М. Сіманаў. Я
звярнуўся з лістом да М. Сіма-
нава, у той час аццёра Ленін-
градскага тэатра драмы імя
А. С. Пушкіна. Ад выканаўцы
вобраза Кастуся Каліноўскага я
даведаўся, што ў фільме здыма-
ліся тансама Б. Ліванаў, К. Якаў-
леў, П. Самойлаў, С. Магарып і
іншыя. Павільённыя здымкі пра-
ходзілі ў Ленінградзе, а натур-
ныя — пад Мінскам і ў Мінску.
Так у мяне з'явілася восем над-
раў з фільма «Кастусь Каліноў-

скі», у якім бралі ўдзел і бе-
ларускія артысты. Напрыклад,
народны артыст СССР У. Уладзі-
мірскі стварыў вобраз есаула,
народны артыст СССР Б. Плато-
наў — цыгана на кірмашы,
Ф. Ждановіч — ісяндза.
У Ленінградскім дзяржаўным
абласным архіве захоўваецца
асабістая справа студэнта К. С.
Каліноўскага. З архіва па маёй
прасьбе мне даслалі наля два-
наццаці фотакопій дакументаў
пра яго жыццё і вучобу ў Пе-
цярбурзе.
Так, паступова, з гадамі ў мя-
не сабралася калекцыя пра яр-
кае жыццё і рэвалюцыйную
дзейнасць Кастуся Каліноўскага.

Пісьменнікі, гісторыкі, мастакі,
навуковыя супрацоўнікі дзяр-
жаўных архіваў, музеяў, біблія-
тэк, выдавецтваў, рэдакцый
часопісаў і газет ахвотна дасы-
лалі творы пра Каліноўскага,
фотадакументы, бібліяграфі-
чныя даведні, адбіткі лінаграфур,
аўталітаграфіі, эскізы дэкара-
цый, кнігі. Сярод іх — «Сейбіты
вечнага», «3 думай пра Бела-
русь» Г. Кісялёва, «Наласы пад
сэрпом тваім» У. Караткевіча,
«Кастусь Каліноўскі» А. Якімо-
віча, «Хамуціўс» А. Куляшова,
«Кастусь Каліноўскі» М. Танна,
«Нарысы па гісторыі грамадска-
палітычнай і філасофскай дум-
кі ў Беларусі ў другой палаві-

ЛЁС ЯРКІ, ПАВУЧАЛЬНЫ

Самы вядомы музычны твор, звязаны з вобразам Кастуся Каліноўскага, — аднайменная опера Д. Лукаса (лібрэта М. Клімковіча). Праца над ёю распачалася ў апошнія гады Вялікай Айчыннай вайны. Прэм'ера супала са святкаваннем 30-годдзя Кастрычніка (8 лістапада 1947 г., Дзяржаўны тэатр оперы і балета БССР). Праз два гады тэатр ажыццявіў другую рэдакцыю твора. У 1967 г. опера «Кастусь Каліноўскі» ставілася народнай студыяй Палаца культуры Белсаўпрофа. А ў 1978 г. адбылася прэм'ера «Кастуся Каліноўскага» на Беларускам радыё.

Галоўны дырыжор Сімфанічнага аркестра Дзяржтэатрадыё БССР заслужаны артыст рэспублікі Барыс Райскі расказвае карэспандэнту «ЛіМа»:

— Задума гэтай оперы ўзнікла ў Дзмітрыя Аляксандравіча Лукаса, відаць, суладна з уздымам героіка-патрыятычнага духу савецкага народа. Пісаў яе кампазітар у 1943—1946 гадах. Цяпер канец 80-х. Але ні сам твор, ні тэма, ні герой не адышлі ў архіўную гісторыю. Я, вядома, не скажу лепш, чым зробіць гэта даследчыкі-спецыялісты, але не магу не падзяліцца ўласным уражаннем: постаць Каліноўскага вельмі жыва ўспрымаецца сёння.

Усім нам, хто працаваў над запісам оперы «Кастусь Каліноўскі», давялося адчуць подых жывой гісторыі, драматызм паўстання, мужную абаяльнасць асобы героя. Музыка Д. Лукаса напісана хораша, цікава і даходліва, без «пошукавых выкрутасяў», яна звязана з беларускім меласам. Як музычнаму кіраўніку радыёзапісу мне давялося выконваць у нечым і функцыі опернага рэжысёра, трэба было не проста ўвайсці ў свет музычнай драматургіі, а і перагледзець нямала дакументальных матэрыялаў, каб услед за кампазітарам і лібрэтыстам дакрануцца да падзей 60-х гадоў і пераканальна ўвасобіць іх у сваёй рабоце.

Работа была, вядома, вельмі спецыфічная: мы запісвалі оперу «па кавалках», праца расцягнулася на месяцы, а ніякіх «настраёвых» сутыкаў, швоў, слухач не павінен быў адчуць. Эмацыянальнага напалу гучання дамагаліся такога, быццам

твор запісваўся на адным дыханні, без перапынкаў, без дубляў. І быццам не перад студыйным мікрафонам, а ў атмасферы залы працавалі салісты: галасы гучалі ўсхвалявана, са страцю. Цэнтральны вобраз увасобіў Анатоль Падгайскі. Шмат гаварылі з ім пра асобу героя — не проста бяспрашнага патрыёта, але і вельмі адукаванага чалавека, які зведаў уплыў ідэй Герцэна і Чарнышэўскага. Без пакаяння і раскаяння, чаго дамагаліся царскія чыноўнікі, а з годнасцю, з высока ўзнятай галавой, мужна вытрымаўшы следства і допыты, прымаў ён прысуд, ішоў на смерць...

Каб вобраз быў больш выпуклы, давялося скараціць, са згоды кампазітара, некаторыя старонкі партытуры, пакінуўшы толькі асобныя лірычныя штрыхі да вобраза змагара. Сэнсавым цэнтрам сталася арня «Вось яна ляжыць перада мной»: Каліноўскі вяртаецца з Пецярбурга на Беларусь, у гэтай сустрэчы з радзімай — і журба, і боль за родную зямлю, і роздум пра яе лёс...

Мінула 10 гадоў з прэм'еры «Кастуся Каліноўскага» ў эфіры. Гэта быў першы запіс беларускай оперы ў фонд радыё. Сёлета распачынаем работу ўжо над дзевятай операй. Лічу важным, што нашы фанэграмы ўжо двух твораў зрабілі асновай тэлеопера «У пушчах Палесся» А. Багатырова і «Сівая легенда» Д. Смольскага. І вельмі шкада, што Беларускае тэлебачанне не парупіла звярнуцца сёлета да запісу «Кастуся Каліноўскага» — музычны матэрыял дае магчымасць стварыць адметны, відовішчны тэлефільм-оперу пра героя важных для нас гістарычных падзей. Тым больш, што ў тэатры опера ўжо не ідзе, а партытура яе страчана. Зрэшты, звярнуцца да гэтай тэмы ніколі не позна.

Спраўдныя чалавечыя вартасці, грамадзянская годнасць, высокія маральныя якасці, патрыятызм і шанаванне роднага слова, інтэрнацыяналізм у рэвалюцыйнай барацьбе, — самую разнастайную спажыву для роздому дае нам яркі, драматычны і павучальны лёс Каліноўскага. Яго асобай немагчыма не захапляцца!

Запісала С. ВЕТКА.

не XIX стагоддзя» І. Лушчыцкага. Вядомыя гісторыкі таксама адгукнуліся на маю просьбу і даслалі свае навуковыя працы з аўтаграфамі.

Даслалі свае творы мастаграфіні С. Герус, М. Кулава, якія звярталіся ў сваіх творах да вобраза Кастуся Каліноўскага. Есць у мяне і фотаздымкі твораў правадзейнага члена Акадэміі мастацтваў ССР, народнага мастака ССР, Героя Сацыялістычнай Працы З. Азгура, лаўрэата Ленінскай прэміі, народнага мастака БССР С. Селіханова, заслужаных дзеячаў мастацтваў БССР Р. Кудравіч, А. Гугеля, Л. Гумілеўскага, П.

Сергіевіча. Малады мастак Э. Астаф'еў стварыў у гілсе юбілейны медаль, прысвечаны Кастусю Каліноўскаму, які падараваў у маю калекцыю, а мастак М. Назарчук спецыяльна для яе напісаў партрэт Каліноўскага.

Вось далёка не поўны пералік экспанатаў, якія я перадаў Свіслацкаму раённаму краязнаўчому музею, што на Гродзеншчыне. На маю думку, даўно настаў час стварыць музей Кастуся Каліноўскага і яго палчніку па барацьбе з царызмам на радзіме рэвалюцыянера. Дзмітрый МАСЛАУ, мастак.

Цяжка распачаць... Пакласці першы штрых, першы мазок на палатно — і, здаецца, работа пойдзе. Толькі б напісаць першае слова. А потым... Потым барацьба і ўнутраны неспакой паміж тым, што хачу і што бачу, — на палатне, на паперы.

А ў майстэрні на самай верхатуры шматпавярховага дома — цішыня. Толькі зрэдку зазвоніць тэлефон. Адзіная сувязь. Вось такі званок, які нечакана ўварваўся ў маю майстэрню, прымусіў мяне моцна задумацца.

Тэлефонны званок нагадаў, хоць я і без яго ведаў, — блізіцца юбілей Кастуся Каліноўскага. Мярнуецца выстаўка,

ва, не ўтрымаўся ад дыфірамбаў у гонар «усмірыцеля». Перагартаем старонкі «Вестника...» Яго палітычная артыстычнасць нам вядома. Таму не дзіўна, што трапілі мы на іх... у гасці да самога Міхаіла Мікітавіча Мураўёва. У складзе дэпутаты.

Лета 1865 года, месяц ліпень сёмага дня. Граф Мураўёў адпачывае ў сваёй сядзібе, за 15 кіламетраў ад г. Лугі Пецярбургскай губерні. Сяло Сырэц. Не будзем апісваць слаўтасці гэтай мясціны, зеленаму садоў і кветкам, дом з калонамі і разьбянымі балючыма. За плячыма ў графа — вядомыя ва ўсім Заходнім краі ратныя подзвігі «по усмирению бунтовщиков». Як бы на сённяшні дзень — знаходзіцца ён на «заслуженым адпачынку». «Северо-Западный край» у надзейных руках яго пераемніка. А ў Коўне

ценні мары, якія займалі вас да гэтага часу, і памятайце, «господа», калі вы не станеце тут па сваіх думках і пачуццях рускімі, адданымі «отечеству», то вы будзеце тут іншаземцамі і павінны тады пакінуць гэты край». Віленскі «Вестник» друкуе нататкі пад агульным загалоўкам «Остатки латинско-польского преобладания Западной России». Як «істинный патриот» аўтар проста ў захапленні ад праводзімых рэформ пасля падаўлення паўстання 1863 года. «Калі вы праязджаеце па заходніх абласцях Расіі, вам кідаецца ў вочы...» І далей ідуць апісанні ненавісных яму ўсіх гэтых кап-

На маім белым палатне...

прывесчаная гэтай слаўнай даце, і, як заўсёды, у такім выпадку запытанне: што робіш, што на варштаце?..

Я тады шчыра прызнаўся, што на мальберце ў мяне ўсяго толькі чыстае палатно. Белое, як аркуш паперы. Некранутае. І невядома, што на ім ляжа. Якія думкі адаб'юцца.

І адчуў я, што як гэта не проста вось так, на патрэбу дня, калі ты ляжэш унутрана падрыхтаваны, «выціснуць» з сябе твор, хай сабе і на вельмі важную тэму. З другога боку, не меней востра адчуў, і не беспадстаўна, што паветра грамадскасці наэлектрызавана ідэяй юбілею, і стаіць убаку як бы не маеш права, тым больш, што назапашаны нейкія веды, нейкі вопыт. Найвялікшае шчасце — адчуванне неадарванасці ад сваёй зямлі, ад свайго народа.

Калі пішах вядомага дзеяча, гістарычную асобу, хочаш не хочаш — пералачыш усе даступныя матэрыялы: кнігі, архівы, іканаграфію. Ідзе накіраванне пазнавальнай энергіі. І чым больш яе, тым лепей для творцы. З Каліноўскім у мяне цяжэй. Адкажней. Партрэт, які я напісаў гады чатыры таму назад, сведчыць пра тагачасны ўзровень даставярнасці і ўзровень майго майстэрства. І не мне даваць ацэнку. А калі гаварыць аб праліках, не хопіць гэтых старонак. Мусіць, з гэтае прычыны нездарма перада мною некранутае палатно...

Мінулае адгукнаецца ў кожным з нас. Па-рознаму. Гістарычная памяць народа даносіць да нас вобраз гэтага мінулага не як даставярную копію факта ці натуралістычны злепак той ці іншай падзеі. А вось пратаколы асобай следчай камісіі, якія, як гаварыў адзін мой знаёмы, у сейфах не гараць, набліжаюць нас больш канкрэтна да падзей паўстання 1863 года. Хоць і зразумела, што, каб забытае сляды, паўстанцы не заўсёды гаварылі тое, што было на самой справе. Тагачасны друк, у якім асвятляліся падзеі 1863 года, дае нам таксама падставы да разважанняў.

Аднаго разу зайшоў у букністычны магазін, што на прапекце Леніна. Ніколі не мінаю яго. Заўсёды спадзяюся нешта прыдбаць. Убачыў гэтым разам на паліцы тры нумары «Вестника Западной России», Вільна, 1865—1866 гг. Самы цяжкі перыяд у жыцці нашага народа. Паўстанне задумана. Над краем навис злавесны ценз Мураўёва-вешальніка. «Рускія патрыёты» святкуюць сваю перамогу.

Ах, як яны радаваліся, гэтыя «патрыёты рускаго дела»! Да якіх вышніх падымалі імя Мураўёва, гэтага «істинно рускаго человека». Нават сам Някрасаў, паэт «печали и гне-

справу бацькі прадаўжае яго сын, граф Мікалай Міхайлавіч. Дэпутаты, акую ён прымае, якраз адтуль...»

Наперадзе А. І. Энгельмеер — упраўляючы ковенскай палаты дзяржаўнай маймацыі. «Ваша сіяцельства, прадставілі нам высокую чэсць з'явіцца перад вамі. Ганарымся гэтым... Радуемся праву з'явіцца перад тым, хто нас сабраў, прызначыў... натхніў і ў Паўночна-Заходнім краі зрабіў рускімі болей, чым мы былі ў сябе дома...» Далей ідуць дарагія падарункі, чыноўнікі ўручаюць графу багацце аздоблены фотаальбом, своеасаблівы дакумент іхняй дзейнасці. І зноў прамовы, тосты. «Ваша сіяцельства, ковенцы ў нашай асобе чалам б'юць... Мы, ураджэнцы ўнутраных губерняў, тут, перад вамі, не без гонару называем сябе ковенцамі, таму як пад вашым шчытом усе прыбышыя з унутранай Расіі ў Паўночна-Заходні край знайшліся ў ім, як у сябе дома...» Гэта ўжо інспектар навукальнай анругі Новікаў. «Расія ганарыцца вашымі заслугамі... Вы — мыслі, воля і душа рускай справы ў Паўночна-Заходнім краі. Пасланцы горада Коўна ўпаўнаважаны тут у вас і перад вамі, а калі б можна перад вачыма ўсяе Расіі — падняць банал, п'е за здароўе прысутных, цінавіцца «положением дел». Пасля ад'езду дэлегацыі Мураўёў пасылае тэлеграму генерал-маёру Талстому: «Ад усяе душы дзякую ковенскім рускім дзеячам за памяць пра мяне... Я заўсёды з імі і разам з ковенскай дэлегацыяй піў тут учора за іх здароўе». Тое, што Мураўёў быў не слабы выпіць: усім вядома. Але вядома і тое, што прыхільнасць яго да гэтага зеля распушчвалася па ўсім краі. Гэтай палітыкі Мураўёва ў барацьбе з «мецляжам» і каталіцызмам, польскім уплывам — паўсюдна замацаваць праваслаўе. А дзеля гэтага трэба было будаваць новыя і новыя царквы. Вось як пішацца ў тым жа «Вестнику» пра закладку праваслаўнай царквы ў вёсцы Пакроўка Віленскага павета. «Па завяршэнні закладкі храма Пакрова Божай маці святар мікалаеўскай царквы Пётр Вярнацкі прамовіў слова... А па заканчэнні службы ўсе адправіліся ў казёны дом, дзе жыў арандатар... Побач з гэтым домам ваенны начальнік падрыхтаваў для народа булку, віно і гарэлку. Начальнік губерні павіншаваў сялян з закладкаю новага храма і абвясціў тост за здароўе гасудара і за здароўе генерала Мураўёва». За тостам ішлі «ўраі». Пераможнае «ўраі» рахам пакацілася па ўсім краі разам з закладкай храмаў і адпаведна п'янай. Пад гэтае «ўраі» забаранялася польская і беларуская мовы.

О, з якой фанабэрыяй, пацудзім услаўнай перавагі глядзелі чыноўнікі на забраны край. Прыкладам для іх быў усё той жа Мураўёў. На ўвесь край з вуснаў яго паслядоўнікаў гучала як праграма дзеяння: «Забудзьце наіўныя лету-

лічак і крыжоў, што стаяць на скрыжаваных дарог і муляюць яму вока, бо крыжы гэтыя, як ён заўважае, не праваслаўныя. «А гэтыя старажытныя муры і касцёлы на Беларусі. Што з імі рабіць?» — пытаецца ён у чытача. «Па меры іх старэння — паступова знішчаць, каб не нагадвалі яны праваслаўным аб колішній прысутнасці тут палкаў, лаціністаў». І тут жа прызнаецца, што дзе-нідзе паліцыі ў ўрад перагінаюць палку, асабліва пры руйнаванні каталіцкіх крыжоў, што часам прыводзіць да абурэння і наракання мясцовых сялян. «То гэта трэба рабіць паступова, нельга праводзіць такую акцыю без папярэдняй падрыхтоўкі да такой меры мясцовага народа...»

Можна толькі здагадацца, якое насенне духоўнага нігілізму і духоўнага ўбоства было пасеяна на народную глебу. А яно заўсёды дае ўсходы. Недзе асцюкі заглушалі здаровае, недзе прараслі зярняты змагання, і якраз гэтыя зярняты змагання набралі сілу. Вялікадзяржаўны шавінізм правакаваў процідзеянне, барацьбу. Бомба, кінутая студэнтам Ігнатам Грынявічкім у карэту цара Аляксандра II, — гэта выбух цяпершняга, выбух няскоранасці народнага духу.

А як цешыла вока чыноўнікаў у тых часы такое — зноў ча радзі з «Вестника»: «Калі вы праязджаеце па гэтым краі... Хіба не радуецца ваша душа, што ў розных грамадскіх дамах, канторах вы бачыце дружаваныя аб'явы, загад: «Размаўляць па-польску не дазваляецца». І аб'ява гэтай нельга налюбавацца. Вось табе і хрысціянская цяпласць, талерантнасць. Праўда, калі быць аб'ектыўным, нешта падобнае з'яўлялася ўжо ў XX стагоддзі ў Заходняй Беларусі, калі польскія санацыйныя органы забаранялі беларускія школы, выкаранялі ўсё беларускае. Народ наш знаходзіўся як бы між молатам і навадлам. З аднаго боку — ісяндзі і паны, з другога — царскія чыноўнікі і папы. Сацыяльны і нацыянальны ўціс толькі паскарэў рэвалюцыйны працэс. А ідэалы Кастуся Каліноўскага — «наб і мужик быў вольны, як е на цялотнім свеце...» — пачалі акрэсліваць сябе больш поўна ў 1905—1917 гг...

Я ізноў гляджу на чыстае непачатае палатно, што стаіць на маім мальберце. Востра адчуваю патрэбу нешта сказаць, вызваліцца ад пакутлівых думак.

Міжволі ўспамінаюцца «Пісьмы з-пад шыбеніцы» Кастуся Каліноўскага — апошнія развіталыя лісты.

Здаецца, я ведаю, што будзе на маім белым палатне...

Аляксей МАРАЧКІН,
мастак.

ВІНШУЕМ!

Споўнілася 60 гадоў пісьменніку Івану Аношкіну. Праўленне СП БССР накіравала юбіляру прывітальны адрас з пажаданнямі добрага здароўя і новых твораў.

У МІНІСТЭРСТВЕ КУЛЬТУРЫ БССР

У Дзяржаўным тэатры музычнай камедыі БССР утварылася крытычная маральна-псіхалагічная сітуацыя, звязаная са стратай творчай перспектывы, мастацкіх крытэрыяў, маральных і этычных нормаў ва ўзаемаадносінках паміж членамі калектыву і кіраўнікамі тэатра. На такой выснове аднадушна пагадзіліся тэатральная грамадскасць, члены калектыву тэатра і яго грамадскія арганізацыі, органы друку, Міністэрства культуры БССР.

Наспелае пытанне — «Аб рабоце кіраўніцтва Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР» — было абмеркавана на пасяджэнні калегіі Міністэрства культуры рэспублікі 19 студзеня. З дакладам выступіў начальнік Упраўлення тэатраў і музычных устаноў МК БССР У. Рылатка. На пасяджэнні прысутнічалі і прынялі ўдзел у размове прадстаўнікі калектыву і кіраўніцтва Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР, а таксама старшыня праўлення Саюза тэатральных дзеячаў рэспублікі М. Яроманка, сакратар праўлення СГД К. Белавусаў.

Адзначалася, што няздатнасць дырэктары, мастацкага кіраўніцтва тэатра кампетэнтна планавалі і арганізавалі працу калектыву спарадкава на працягу некалькіх гадоў аўралі ў пастановачнай рабоце, невыкананне квартальных планавых заданняў, неарганізаванасць і стыхійнасць вытворча-творчага працэсу, зніжэнне якасных паказчыкаў дзейнасці тэатра.

Нягледзячы на ранейшыя паграбаванні калегіі міністэрства, грамадскіх арганізацый тэатра, яго дырэктар Л. Голаў і галоўны дырэктар А. Лалуноў не зрабілі неабходных захадаў па арганізацыі паўнацэннага творчага працэсу ў тэатры, наладжванню здаровай маральнай атмасферы, самаўхіліліся ад выхаваўчай работы, спрыялі далейшаму разладу ў калектыве.

Калегія МК БССР прыняла пастанову, скіраваную на нармалізацыю дзейнасці Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі, умацаванне яго мастацкага кіраўніцтва.

У штатны расклад тэатра ўведзена пасада мастацкага кіраўніка, на гэтай пасадзе зацверджана народная артыстка БССР Н. Гайда; А. Лалуноў пераведзены дырэктарам у Акадэмію сімфанічных аркестраў БССР; дырэктар Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі Л. Голаў атрымаў строгае спажанне.

НАШ КАР.

МЫ столькі гадоў паўтаралі словы пра асаблівае прызначэнне дзіцячых тэатраў, пра асаблівую да іх увагу, што словы гэтыя ператварылі ў банальнасці. Мы столькі гаварылі пра тыяўскі рух, пра аднасць людзей, якія творыць для «самага ўдзячнага глядача», што, сабраўшыся нарэшце разам у Ташкенце — на фестывалі дзіцячых спектакляў, — зразумелі: ніхто з нас не ведае агульнай карціны сцэнічнага мастацтва, створанага менавіта для дзяцей і юнацтва краіны; большасць дзіцячых тэатраў не тое што не выконвае сваю «пачэсную місію», але знаходзіцца на задворках мастацтва; ТЮГі і тэатры лялек у агульным тэатральным працэсе адыгрываюць другасныя ролі, а іх дзеячы — людзі альбо выпадковыя, альбо проста разгубіліся перад сапраўдным сучасным падлеткам. Той, дарэчы, нізавошта не хоча «ўціскацца» ў стэрэатып, які прапануе тэатр (бадай што з часоў Брандыва!). Бо змяняюцца сацыяльныя і псіхалагічныя параметры самога жыцця. Змяняюцца адносіны да самога паняцця «дзіцінства» (якое, дарэчы, таксама набывае новыя сацыяльныя, маральныя і нават эстэтычныя якасці). Сёння — новы ўзровень эстэтычных каштоўнасцей і ідэалаў. Сёння да дзіцячай сцэны — безліч пытанняў...

Скажу адразу, скажу шчыра: мы хутчэй фармулявалі іх у Ташкенце (што само па сабе важна, бо гэта сустрэча, у рамках усесаюзнага... «Тэатр і час», была першаю), чымся адказвалі на іх (адказы гучалі банальнасцю).

Возьмем на веру, што сапраўды ў Ташкенце адбыўся «спаз лепшых спектакляў краіны для дзяцей і юнацтва», які дакляравалі транспаранты і афішы. Дадзім веры, бо не ведаем, што робіцца ў іншых гарадах. Дадзім веры, бо над адборам ташкенцкіх спектакляў шчыравала аўтарытэтная камісія. Натуральна, што прывезлі ў Ташкент спектаклі, якія ў большай ступені адпавядаюць рытмам нашага жыцця і рытмам сучаснай сцэны. Уражвала геаграфія калектываў, прадстаўленых ва ўзбекскай сталіцы: Масква, Ленінград, Талін, Рыга, Каўнас, Мінск, Растоў-на-Доне...

Фестываль засведчыў, што на працягу добрага дзесяцігоддзя змены лідэраў не адбылося, у «тыяўскае мастацтва» не прыйшлі новыя цікавыя рэжысёры. Тут па-ранейшаму

стварае надвор'е рыжанаі А. Шапіра, Стабільна працуе і галоўны рэжысёр Цэнтральнага дзіцячага тэатра А. Барадзін. Ніхто з маладзейшых ім у спіну не дышае. Праблема праблем: у ТЮГі прыходзяць выпадковыя людзі, для іх дзіцячы тэатр ці трамплін, з яко-

скае мастацтва», як бачым, не ідуць і драматургі. Чаму? Непрэстыжна? Замянае няведанне псіхалогіі і інтарэсаў дзяцей, падлеткаў?..

Разам з тым, апошнім часам і ТЮГі і «дарослыя» тэатры выявілі сваю грамадзянскую і

рэжысёрам — востра і рашуча. За дзве гадзіны сцэнічнага дзеяння тэатр імкнецца стварыць карціну свету, у якім дзяўчынка жыве, даць яму адназначны характарыстыку, да таго ж яшчэ — у іранічна-камедыйным асвятленні, на мяжы з фантазмагорыяй. Рэжысёр, шу-

Вячаслаў РАКІЦКІ

А Д П Ы Т А Н Н Я Ч Д А П Р А В Л Е М

ВЯДУЦЬ КРЫТЫКА РАЗВАГІ НАД СПЕКТАКЛЯМІ ДЗІЦЯЧЫХ ТЭАТРАЎ

га можна скокнуць на «дарослую» сцэну, ці апошні прытулак... Пра гэта, дарэчы, сведчыць і трыццацігадовая гісторыя нашага Беларускага рэспубліканскага тэатра юнага глядача. Па большасці (хоць ёсць і некалькі выключэнняў) прызначэнні на пасаду галоўнага рэжысёра нічым не абгрунтаваныя. Самая простая арыфметыка дэманструе: У. Караткевіч — дзесяты галоўны рэжысёр ТЮГа! А колькі тут папрацавала чарговыя? І колькі з іх «распісалася» ў сваёй бездапаможнасці? Адразу ж прасячым і высновы: у краіне (і ў нас на Беларусі таксама) не наладжана падрыхтоўка кадраў для работы менавіта ў дзіцячым тэатры, прэстыж дзеяча тыяўскай сцэны трэба павышаць, адносіны дзяржаўных устаноў да дзейнасці ТЮГаў нездавальняючыя (праўда, А. Барадзін гаварыў, што ў РСФСР за апошнія гады адбылося ў гэтых адносінах шмат змен) і г. д. Аналагічная сітуацыя і ў тэатрах лялек. Праўда, тут да двух-трох лідэраў (такіх, як востнец Рэйн Агур) далучыўся наш Аляксей Ляляўскі.

Не далі рады і з драматургіяй. Толькі адна ўласна п'еса была прадстаўлена на фестывальнай афішы. Іграліся ці то інсцэніроўкі, ці то нейкія п'есы-імпрывізацыі... У «тыяў-

мастакоўскую заклапочанасць праблемамі падростаючага пакалення. Усім баліць за кволя душы падлеткаў, звяжылі сувязі якіх з дзіцячым светам ірвуцца, а сувязі са светам дарослых не маюцца. Спектаклі маюць выразна акрэсленыя сацыяльна-маральныя матывы (часамі нават плакатныя), звяртаюцца і да падлеткаў, і да дарослых, — словам, да грамадства. Праўда, іх публіцыстычны пафас, іх аналітычна-крытычны бок выразней за эмацыянальна-псіхалагічны. (Здаецца, гэтыя выдаткі — агульнатэатральныя, не адно толькі тыяўскія).

УСЕ фестывальныя спектаклі мелі шмат плюсаў і шмат мінусаў. У іх прасочваліся супярэчнасці, спрэчныя моманты, мастацкая блытаніна. Адбывалася своеасаблівае змаганне тэатра сучаснага, падкрэслена праўдзівага, з тэатрам заімшлых тыяўскіх стэрэатыпаў, які ніяк не можа пазбыцца прыхарошвання рэальнасці.

Найбольш паказальны ў гэтых адносінах спектакль Цэнтральнага дзіцячага тэатра «Крыжыкі-нулікі» А. Чарвінскага ў пастаноўцы А. Барадзіна. Праблема ўсеагульнай хлусні, фарміравання характару дзяўчынкі-падлетка, драматычнага выбару ёю ідэалаў абвешчаюцца і драматургам, і

каючы сучасную мову для спектакля, знаходзіць форму нейкага шоу — так, што глядач захапляецца праблемамі вакол асноўнай праблемы. Лёс галоўнай героіні яго не хвалюе. А тая збіраецца завяршыць сваё невялікае жыццё самагубствам, пакуль публіку прымушаюць весяліцца!

Нарэшце, здаецца, тэатр зразумеў, што ён мае права аналізаваць псіхалогію падлетка, да-следаваць ягоную душу — хоць бы і праз самагубства ў дзіцячым узросце. Але чаму толькі, нібыта спалохаўшыся сваёй новай задачай, кідаецца ў гульню, недагаворвае тое, што меў сказаць?..

На нас усіх сёння ляжыць адбітак псіхалогіі застойных часоў. Мы хочам, каб пакаленне, да якога сёння звяртаецца дзіцячы тэатр, вырасла раскаваным, смелым, шчырым, пазбаўленым страху. Значыць, і выходзіць яго трэба шчыра, праўдаю. Яно да галоснасці прывыкае адразу, іншага сацыяльнага вопыту ў яго няма...

Змаганне за асобу, адмаўленне гвалтоўнага выхавання псіхалогіі «як ва ўсіх», калі чалавек ператвараецца ў робата, — адбываецца ў дзіцячых тэатрах разам з адмаўленнем тыяўскіх стэрэатыпаў. Гэты напрамак, здаецца, станецца на пэўны час галоўным у тэатры для

ДУМКА ЧЫТАЧА

У ПАЛОНЕ СТЭРЭАТЫПАЎ

Актыўнае, нават бурнае абмеркаванне на старонках друку выклікалі ў мінулым годзе выступленні А. Адамовіча («Московские новости», 8.04.87 г.) і В. Каваленкі («ЛіМ», 23.10.87 г.). Хіба ж дзіўна — размова ў абодвух выступленнях ішла аб галоўным пытанні сучаснасці: быць ці не быць роду людскому, і, натуральна, у іх знайшлася нямаля як прыхільнікаў, так і апанентаў. Над довадамі апошніх мне і хацелася б паразважаць.

Сітуацыя ядзернай эпохі не мае аналагаў у гісторыі. А вось аналогію з метадамі вядзення спрэчак некаторымі сучаснымі аўтарамі лёгка можна знайсці ў не вельмі далёкіх ад нас перыядах нашай гісторыі. Добра адпрацаваны метады — палітычная дыскрэдытацыя апа-

нента. Не бярэся меркаваць, робіцца гэта цалкам свядома або па звычцы. На мой погляд, з усёй акрэсленасцю праявіўся такі метады ў артыкуле В. Дашкевіча «Дзе сваё, дзе чужое?» («Звезда», 10.12.87 г.).

Дзеля чаго спатрэбілася аўтару выцягваць на свет усю «д'ябаліяду» ад сямістаў да В. Аксёнава? Трэба валодаць сапраўды фантастычнай логікай, каб знайсці сувязь паміж Пралеткультам і, напрыклад, ісламскім фундаменталізмам, Пралеткультам і Л. Авербахам (г. зн. і РАППам, якім той кіраваў). А ўсяго гэтага разам — з трэцізмам і пацыфізмам. Кіруючыся такой логікай, можна ўключыць у гэты ланцуг не толькі Адамовіча і Каваленку,

але каго і што заўгодна. Тое, што з пункту гледжання розуму падобная логіка больш чым сумніцельная, што многае ў артыкуле зыдае слабую да-сведчанасць аўтара ў многіх пытаннях, падобна, мала яго турбуе. Галоўны прынцып — валі ўсё ў кучу, каб напужаць чытача.

Вось, скажам, — і гэта ацаніць лягчэй за ўсё — ні Пралеткульт, ні РАПП, ні што-небудзь яшчэ падобнае ні малейшых адносін не маюць і мяццё не могуць да размовы аб пазіцыі і паводзінах чалавека перад ядзернай пагрозай. Але ж рэстр варожых сіл без гэтых арганізацый, якіх ён яна не адрознівае паміж сабой, падаўся В. Дашкевічу няпоўным.

Тут не месца для аналізу тэорыі і практыкі названых арганізацый, але лічыць іх варожымі абсурдным. У падрыхтаванай У. І. Леніным рэзалюцыі «Аб пралетарскай культуры» і апублікаваным на яе падставе пісьме ЦК РКП(б) «Аб пралеткультулах», дзе крытыкаваліся тэрэтычныя ўстаноўкі гэтай масавай літаратурнай і культурна-асветніцкай арганізацыі, адзначалася разам з тым і здаровае ў яе дзейнасці. У ра-

шэнні Агітпропа ЦК у 1928 годзе адзначалася, што «ложные тенденции (богдановщина), которые клялись в основу организации Пролеткульта, в настоящее время никем из руководителей Пролеткульта не поддерживаются и никакого влияния на содержание работы не оказывают». Лёгка заўважыць, што тон гэтых, напісаных па «гарачых слядах», документаў куды больш спакойны і разважны, чым запознена запалёныя інвектывы Дашкевіча. Кіраўніком Пралеткульта быў стары бальшавік П. Лебедзеў-Палаянскі, актыўнымі дзеячамі — таленавітыя пралетарскія паэты М. Герасімаў, В. Кірылаў, І. Садоф'еў, С. Абрамовіч і інш. Пачынаў там і выдатны савецкі паэт Васіль Казін. У 1-м Рабочым тэатры Пралеткульта працавалі С. Эйзенштэйн, М. Штраух. Нешта мала падобнае ўсе гэтыя людзі на злачынцаў. Бліжэй да Пралеткульта быў і Аляксей Гасцеў — арыгінальны, натхнёны паэт і публіцыст, страсны прапагандыст навуковай арганізацыі працы, дырэктар Інстытута працы. Ці не за гэтыя «злачынствы» быў ён ліквідаваны ў нядобрай памяці часы?

Тэрэтык першапачатковага

дзяцей, пра што засведчыў спектакль Каўнаскага драматычнага тэатра «Урок літаратуры» Е. Вайткуса (ён і аўтар п'есы-імпрывізацыі, і рэжысёр). Спектакль рэзка, востра, нават крыкліва выкрывае жорсткія норавы сучаснай школы, агале прыроду канфлікту паміж настаўнікамі і вучнямі, амаль натуралістычна падае негатыўныя з'явы школьнага выхавання, лямантуе пра беспардоннае ўварванне настаўнікаў у крохкі ўнутраны свет падлеткаў, пратэстуе супраць навязвання поглядаў і правілаў паводзін, апашлення разумных і вечных ідэалаў. Цудоўныя думкі, цудоўныя задачы. Але адмаўленні для тэатра робяцца самамэтнымі.

Гаворачы горкую праўду пра сучасную школу, тэатр прапануе і альтэрнатыву: даўно вядомыя з літаратуры і правяраныя маральным вопытам чалавечтва каштоўнасці. Толькі робіцца гэта маралізатарскі, дыдактычны, праз маналогі-споведзі, вельмі штучна звязаны з прапанаванай сітуацыяй і характарамі. Відовішчу бракуе і высокай вобразнасці...

Пасля літоўскага спектакля вынікнулі-сфармуляваліся новыя пытанні. Адмаўляючы грамадскія і мастацкія стэрэатыпы, ці не выпрацоўвае тэатр новыя? А можа, знакамітую сцяну паміж сцэнаю і залаю мацуюць непавага да глядача, недавер да яго чалавечага і эстэтычнага вопыту? Зразумела і тое, што тэатр павінен гаварыць на сваёй — на тэатральнай мове.

Я не супраць такіх формаў як рок-мюзікл, рок-опера, рок-драма. Дарэчы, формы гэтыя не новыя. Яны з'явіліся ў савецкім тэатры яшчэ ў сярэдзіне семідзесятых, пераняўшы-асэнсаваўшы павесы з Захаду. Былі і яскравыя ўзоры таго, як сама форма рок-відовішча ўплывала на змест спектакля, моцна, востра, уразліва надавала праблеме хвалюючыя моладзі («Працэс» у Эстоніі, «Загоншчыкі агню» ў Літве, спектаклі М. Захарова ў Маскве). Але няўжо тэатр, «узбройваецца» моваю іншага мастацтва, мусіць прысвойваць ягоны змест цалкам? Спектакль «Сабакі» паводле аповесці К. Сергіенкі «Бывай, яр!» («Аповесць пра бяздомных сабак») Тэатра юнага глядача з Растова-на-Доне ператварыўся ў звычайны канцэрт металічнага року.

Калі музычная частка была больш-менш прыстойнай, дык «вершы» — гэтыя песні — ці не з дваровых кампаній запазычаны?

Можна ўхваліць растаўчан за тое, што яны спрабуюць зацікавіць тэатрам металістаў ці «састарэлых» хіпі (дарэчы, гэта выклікала здзіўленне замежных гасцей. Яны гаварылі, што дзіцячы тэатр на Захадзе такіх спроб не робіць). Можна падтрымаць растаўчан у іх імкненні паспачуваць ці нават зразумець юных ізгой грамадства. Але пры чым тут аповесць Сергіенкі? Аповесць-казка, твор-алегорыя прачытаецца павярхоўна, калі не скажаць — прымітыўна. Металісты і хіпі атаясамліваюцца з сабакамі, якіх затуркалі людзі. Фінал, у якім небарак цягнуць на скуралупню, нядобра шакіруе сваёю нечаканасцю.

Поўны правал спектакля растаўчан на фестывалі прычыновы: форма не можа падмяніць сабою змест. Любая форма спектакля патрабуе высокапрафесійнага авалодання ёю.

Дарэчы, фестывальныя спектаклі засведчылі памкненні пастаноўшчыкаў абстрацыць «палітычны» бок пастаноў. Але мастацкіх аргументаў ім вельмі і вельмі не хапала. Большасці труп вельмі не ставала і прафесіяналізму. А адзін тэатр сваёй адмысловай акцёрскай тэхніцы, высокай паставаччай культуры падпарадкаваў зусім дзіўныя мэты...

Спектакль «Муму» паводле І. Тургенева на сцэне Ленінградскага Малога драматычнага тэатра. Пастаноўка — ленінградскага рэжысёра В. Фільштынскага. Я назваў бы яе выдатным тэатральным дызамінам. Амаль тры гадзіны мы бачылі, як разрэджаны псіхалагізм спектакля дапаўняўся ёмістак метафарай, як данасаваліся да рэжысёрскіх прыдумак пластыка акцёраў, як нетрадыцыйна было пастаўлена свята; пераканаліся, які стварае асабісты стыль спектакля віртуозна ўманціраваная музыка — народныя спеў. Такое гарманічнае спалучэнне сцэнічных сродкаў выразнасці рэдка сустракаецца на сучаснай сцэне. Але, на жаль, усё гэта не больш як... дэманстрацыя прафесіяналізму! Пачынаеш удумвацца ў спектакль, заглябляюцца ў ягоны змест, і разумееш, што ў ім адна і толькі адна ідэя: паказаць рабскую, прыгнечаную, халуйскую Расію. Дэспатычная пані — не больш як эпізодыч-

ная фігура, гісторыя Герасіма і Муму мае падпарадкавальную функцыю, з тэатрам на першым плане — выразна, пераканальна, вынаходліва пастаўленыя малюнк-ілюстрацыі затурканай, халопскай, прапітай краіны.

Між тым, зварот да класічнай літаратуры (як і наогул вяртанне да нашага гістарычнага мінулага) моладзь успрымае надзвычай сур'ёзна. Вялікае поле дзейнасці для ТЮГа! Ізноў думкі скіроўваюцца ў бок нашага ТЮГа — апошніх гадоў. Чаму не зрабіліся адкрыццём, не надалі ўзрушэння «Калыска чатырох ураўніц» У. Караткевіча, «Подых навальніцы» І. Мележа, «Паядынак» М. Матукоўскага, «У спадчыну — жыццё» А. Петрашкевіча?.. На мой погляд, і «Марутка» С. Алексіевіч «сліганула» па паверхні няпростай і трагічнай тэмы — лёсу чалавека ў часы сталінізму. Лёс герані п'есы згубіўся ў стракатасці, часам карыкатурнасці другасных сюжэтных ліній. Тэатр зноў павучае, навязваючы сучаснаму падлетку стэрэатыпную «тэаўскую драму» (у цэнтры юны герой, які «пераглядае» свае перакананні і нават свегаўспрыманне пад уплывам старэйшых таварышаў). Спектакль пятае дыдактыкаю і дэкларацыяй. Юных глядачоў зацята выхоўваюць ці перавыхоўваюць, не звязаючы на тое, што ТЮГ, перш за ўсё, тэатр. А сёння ён вельмі нагадвае нашу школу — з яе састарэлымі метадамі выхавання.

...БЫЛА на ташкенцкай сустрэчы і адна дзіўная (можа, толькі з майго цэхавага інтарэсу?) асаблівасць: крытыкі і практыкі практычна не абмяркоўвалі спектакляў. Дый на заключнай канферэнцыі гаворка не пайшла далей «агульнага, усесаюзнага, падагуленага». І ўсё-такі.

Тэатр сёння не займае шмат месца ў духоўным жыцці падрастаючага пакалення. Тэатр дрэнна ведае свайго юнага глядача — яго псіхалогію, грамадзянскі і эстэтычны вопыт. Тэатру, асабліва дзіцячаму, трэба па-новаму паглядзець на сваю ролю ў сучаснай культуры. Тэатр не павінен забывацца на час. Тэатр мусіць пазбаўляцца ад багажа тэаўскіх штампаў і рупіцца пра тое, каб не працоўваць новыя. Кіруючым установам і органам варта рабіць усё належнае, каб палепшыць умовы працы ТЮГаў і тэатраў лялек, узяць прэстыж дзеяча дзіцячай сцэны.

Пытанні зададзены. Праблемы — застаюцца.

ПАДСТАВА ДЛЯ МАЛЕНЬКАГА СВЯТА

Добра вядома: тэатр — мастацтва калектыўнае. Яно вымагае сатворчасці.

Рэжысёр і акцёр. Мастак і рэжысёр. Сумесны пошук, агульная адказнасць, поспех ці няўдача таксама адна на ўсіх. Гэта — у самім тэатры. У выстачнай зале тэатральны мастак застаецца сам-насам з глядачом. Тут і паўстае пытанне, як разглядаць ягоную рабо-

Л. ГЕРЛАВАН. Макет дэкарацыі да спектакля «На ўсякага мудраца хапае прастаты» А. М. Астроўскага. 1987 г.

ту: у кантэксце спектакля, драматычнага твора, ці як «адарваную» ад іх — самастойную працу?

Выстаўка «Вынікі сезона», што ўпершыню працавала ў ДOME работнікаў мастацтваў, дала пэўную магчымасць прасачыць агульную тэндэнцыю, характэрную для сённяшняга этапу развіцця сцэнаграфічнага мастацтва, — выразна акрэсленае імкненне мастакоў да вобразнай і пластычнай цэльнасці, завершанасці сваіх твораў.

Вытанчанасцю колеравых спалучэнняў, сапраўднаю музычнасцю каларыту прыцягнулі ўвагу эскізы Э. Гейдэбрэхта да оперы «Кавалер Руж» Р. Штрауса. Пошукам «жывой» сцэнаграфічнай фактуры адзначыліся макеты Л. Герлаван да спектакля «На ўсякага мудраца хапае прастаты» А. Астроўскага, А. Фаміной да спектакля «Майстар і Маргарыта» паводле рамана М. Булгакава. Цікавымі падаліся паэтычнасць і сімвалізацыя ў эскізах мастацкі з Брэста Т. Карвяковай.

Упрыгожыў выстаўку макет Я. Волкава да спектакля «Гульня» па п'есе У. Голдзінга, разлічаны на дзіцячую тэатральную аўдыторыю. Мастак не прапануе адмысловых канструкцый, сваю думку рэалізуе

проста і пераканальна. Расцягнутая па сцэнічнай прасторы сетка, слупчаны зверху канат — усё зыбкае, няўстойлівае, рухомае, гатовае ў любы момант разваліцца, страціць матэрыяльнасць, ператварыцца ў нейкі іншы свет... Гульня, быццам падкрэслівае мастак, — сродак спазнання жыцця. На жаль, пры пераносе на сцэну задума сцэнографа шмат страціла.

Адваротны прыклад: не вельмі цікавы макет (мастак Л. Рулёва, спектакль «Рыгорка — ясная зорка» па п'есе А. Вярцінскага) нечакана эфектна «працуе» на сцэне. Плакатная яркасць, падкрэсленая дэкаратыўнасць дакладна разлічаны на зрокавы ўражанні самых маленькіх глядачоў. Не вельмі акуратна пададзены ў макеце агоўскі куфар ператварэцца на сцэне ў сапраўдную скарбонку цудаў, адкуль па чарзе з'яўляюцца чароўныя персанажы.

Шмат работ, якія мы маглі пабачыць у тэатры на працягу года, засталіся па-за межамі выстаўкі. Дый немагчыма ў невялікай экспазіцыйнай зале Дома работнікаў мастацтваў паказаць усё зробленае. Ці не лепш было б абмежавацца якою вузейшаю тэмай, але раскрыць яе поўна? Да прыкладу, выставіць тэатральныя плакаты альбо эскізы сцэнаграфічнага вырашэння класікі ці спектакляў для дзяцей? Гэта дало б магчымасць размеркаваць матэрыял па дакладна распрацаваным плане, дазволіла б вызначыць мэту экспазіцыі. У дадзеным выпадку ці не перабольшанне — называць вынікі сезона сабраныя без усялякай сістэмы макеты і эскізы? Падаляю, што такі падыход да збору экспазіцыі не надта задаволіў і саміх тэатральных мастакоў.

Выстаўкі мастакоў-сцэнографістаў — з'ява досыць рэдкая. Удаляю выстаўкі — рэдкая тым больш. Таму добрая ініцыятыва стваральнікаў экспазіцыі ў ДOME работнікаў мастацтваў патрабуе падтрымкі грамадскасці. І — большай зацікаўленасці з боку саміх мастакоў-сцэнографістаў. Бо хто лепш за іх здолее звычайныя эскізы і макеты ператварыць у падставу для маленькага свята сустрэчы з тэатрам?

Людміла НІКІФАРОВА.

пралеткультуўскага перыяду А. Багданаў, впрача ўгаданая «багданаўшчыны», нямала грашыў у тэорыі, пачынаючы з «эмпірыяманізму». У свой час была падвергнута знішчальнай крытыцы яго «Тэктологія», або «ўсеагульнай арганізацыйнай навука». Аднак дзяр, у наш час выявілася, што Багданаў аказаўся свайго роду пачынальнікам зусім не ўяўнай і зусім не «буржуазнай» навуцы кібернетыкі і «ўсеагульнай тэорыі сістэм». Праўда, тагачасныя крытыкі «тэктологіі» крыві аўтара яшчэ не патрабавалі. А вучоны-медык Багданаў, кіраўнік першага ў краіне Інстытута пералівання крыві загінуў, калі праводзіў навуковыя эксперыменты на самім сабе. Вось вам і злачынец!

Яшчэ менш, чым Пралеткульт, падаецца адназначнай трактоўка РАПП. Зусім фантастычнай з'яўляецца спроба прыпісаць гэтай арганізацыі лозунг футурыстаў «Далю Пушкіна!» І рапнейчы, і іх часопіс «На літаратурном посту» пры ўсіх вульгарызатарскіх хібах (хто ў тая часы не быў у гэтым павінны), недаважыць так званых «попучыкаў», наклеяванні палітычных ярлыкоў, актыўна адстойвалі, не раўную-

чы з Пралеткультам, значэнне літаратурнай спадчыны і неабходнасць вучыцца ў класікаў.

З вышыні нялёгкага нашага грамадскага вопыту не толькі можна, але і трэба зразумець, што дзейнасць пралеткульту, РАППа, БелАППа, Лефа, канструктывістаў і іншых арганізацый ва ўсіх савецкіх рэспубліках была не нейкімі варожымі «проіскамі», а цяжкімі пошукамі шляхоў да стварэння шматнацыянальнай сацыялістычнай культуры. З непазбежнымі пры гэтым памылкамі. Але і сам па сабе шлях грамадства да сацыялізму не быў свабодным ад памылак (ды яшчэ якіх!).

Што ж да кіраўніка РАППа, якога аўтар артыкула «Дзе сваё, дзе чужое?» прымае за кіраўніка Пралеткульту, дык магчыма звесткі аб яго незлічонах злачынствах узяты з абвінавачвання прысуду гэтай дзеячы. Прысуд я не чытаў. Дакумент жа аб рэабілітацыі Авербаха — вядомы. Калі ж прадаўжаць лічыць справядлівымі тая прыгаворы, а значыць — апраўдваць знішчэнне чалавека за вульгарна-сацыялагічныя погляды, альбо «комчанство», дык, прыплюсавашы сюды яшчэ і цямянае ўяўленне аб прадмеце размо-

вы, як трэба было б паставіцца да самога В. Дашкевіча?

На жаль, некаторым людзям надта лёгка ўявіць сябе бяздумным наіскальнікам разнастайных клопак. Куды цяжэй — ахвярамі падобных дзеяў.

Менавіта да таго, каб «уявіць сабе да канца», настойліва заклікае А. Адамовіч сваім жорсткім пытаннем. Гэта, калі хочаце, маральна-псіхалагічны тэст. Аб тым, што неабходна ўнесці мараль у палітыку, гаварыў нядаўна на сваёй вашынгтонскай прэс-канферэнцыі М. С. Гарбачоў.

Той, хто думае так, як Дашкевіч, канечне, спытае: а «яны»? Адкажу: маральны чалавек аб'ектыўных умоў да таго, каб быць маральным, не патрабуе. Інакш ён, хутэй, крывадушнік.

Ужываючы тэрмін «ядзерная вайна», мы падпарадкоўваемся таму ж закону мовы, паводле якога ўжываем слова «стрэл» да дзеяння вогнестрэльнай зброі і нават ракеты. Але тэрмін гэты радыкальна адозніваецца ад паняцця даядзернай эпохі. Ці можа быць «прадаўжэннем палітыкі» тое, што ўжо нічога не прадаўжае, а ўсюкладзе канец? Ці да месца тут сам тэрмін пацыфізм?

Палітычная ацэнка пацы-

фізму выякавала раней з разумення войнаў як справядлівых і несправядлівых. А гэта вызначалася сапраўднай мэтай усіх папярэдніх войнаў. Але якая мэта ў ядзернага самазнішчэння чалавечтва разам з усімі яго справядлівасцямі і нясправядлівасцямі, вялікімі ідэямі гуманізму і сметнікамі догмаў і стэрэатыпаў?

Зэўваю, між іншым, што сярод тых, каго В. Дашкевіч абвінавачвае ў недахопе патрыятызму, ёсць нямала такіх, хто даказаў свой патрыятызм зусім не патрыятычным красамоўствам.

Што ж датычыць «пацыфізму», дык дазволю сабе, каб зрабіць сваю думку больш выразнай, некалькі відзямніць пытанне А. Адамовіча, не мяняючы яго сутнасці. Ці гатовы вы за злачыства купкі, што схавалася ў бункерах, безразважна помсціць мільёнам тых, хто ніякіх бункераў, зразумела, не мае? Калі так, дык на пазіцыі якога класа стаіце? А можа, ёсць надзея — у духу Мао — пабудоваць сацыялізм на радыёактыўных руінах старой цывілізацыі? Але ж, калі яно здарыцца, дык не толькі «чужыя», але і сваіх ніхто не пазнае.

Аднадзміць Дашкевіча міжволі аказваюцца на пазіцыі «ядзернага стрымлівання»... Нельга не заўважыць, што рознага роду «ядзернае стрымліванне», «ядзернае застрашэнне», «ядзерная помста», канцэпцыі «апераджальнага ўдара» і г. д. — усё гэта ў нас перакладная тэрміналогія. Ва ўласна савецкім лексіконе яна адсутнічае. Бо няма такіх канцэпцый.

Маніруючы свой эпігонскі «фільм жахаў» з удзелам А. Адамовіча, В. Каваленкі і інш., аўтар «свайго і чужога» не здолеў заўважыць кардынальны факт сучаснасці. Таго, што ідэя прыярытэту агульначалавечых інтарэсаў у ядзерную эпоху зыходзіць менавіта ад СССР, вылучаецца сацыялістычным грамадствам. Што на гэтым прычымпе заснавана міжнародная палітыка нашай дзяржавы. І гэта ёсць сапраўды патрыятычная і інтэрнацыянальная пазіцыя.

Новае мысленне — гэта не перафарбоўка ветхай дагматыкі, і не пераадрасоўка старых ярлыкоў, нядобрадумленна маніпуляцыя якімі неаднойчы ў мінулым прыводзіла да немалых бед.

Навум КІСЛІК.

— А чалавек нашто нара-
дзіўся?
— Для чалавека.
— А людзі ўсе?
...Што такое мы, людзі?
Гэтыя пытанні хвалюць не
адно пакаленне і прыходзяць
да кожнага па-рознаму і ў
розна час, калі вылепаюць. Вы-
значаючы каштоўнасць думкі,
яны напаяюць сэнсам і паэ-
зію Нэлі Тулуपाвай.

Адпускаю боль
людзям нялюдскі.
Людзі мне мой цяжар
адпускаюць.

Словы старой Даніліхі (паэ-
ма «Дабрадзёя») маюць знач-
чэнне не толькі генеалагічнае
(Даніліха — бабуля паэтэсы),
але і агульначалавечае. Дані-
ліха нарадзілася, так лічыла
сама, каб людзям рабіць да-
бро. Таму ўсё жыццё прайшло ў
клопаче і ў поце, але ўспрыма-
лася яно як шчасце: без жалю
да сябе, бо ніколі на свой
боль не зваяжала — балела
больш людское.

Даніліха з канкрэтнага ха-
рактару вырастае ў сімвал. Гэ-
та дух народа, яго існасць: са-
ма працавітасць, дабрныя,
сціпласць, самаахвярнасць.

Паэма «Дабрадзёя» не толь-
кі песня пра жыццёвыя вытокі,
але і крыніца тэм паэзіі
Н. Тулупавай. Невыпадкава
гэты твор самы гарманічны ў
яе творчасці. У ім зладжа-
насць думкі і пачуцця, формы
і месцы, сучаснай экспрэсіў-
насці і фальклорнай стыхіі
верша.

Беларускае слова... Зараз
многа пра яго гавораць. І ро-
біцца вельмі розныя вывады:
сумныя, заклапочаныя, нават
драматычныя. А мне ўспамі-
наецца, калі я, амаль шаснацца-
цаць гадоў таму, не ведаючы
мовы, за адну ноч «праглыну-
ла» кніжку апавесцей Васіля
Быкава, а потым хадзіла і
паўтарала цэлыя сказы, слу-
хаючы іхнюю музыку. А трохі
пазней прачытала вершы Н.
Тулупавай, многія з іх адразу
ж запомніліся. Яны сталі ма-
ім першым беларускім слоў-
нікам. Пасля — А. Куляшоў,
М. Багдановіч, Я. Купала, суч-
асныя паэты. І калі Васіль
Быкаў адкрыў мне характо
беларускай прозы, то ад Нэлі
Тулупавай мая зацікаўленасць
беларускай паэзіяй.

Ты мяне паланіла — заманіла
У пясчаныя росы...
Нашапталі мяне зорны россып,
Напаіла з азёрных гарлачынаў,
Залюляла хваляй гарачаю...

«З азёрных гарлачы-
каў»... — усплывалі ў памяці

словы, хацелася іх разгляд-
ваць, як нейкія каштоўныя
каменьчыкі. У спалучэнні звыч-
ных звінела трапяткая
радасць, захапленне — і ад-
крывалася іх сэнсавае і гука-
вое характаво.

Засушлівым летам
Баюся ступіць
На зямлю парэпаную.

гул узбуранай грамады? Ці не
архаічнымі ў гэтым гуле здо-
коца заклікі да камунікабель-
насці, чуласці, дабрны?

У трыпціху «Дабрата» ас-
ноўны сэнс такі: галоўная ад-
нака Чалавека ў чалавеку —
дабрата.

Ад канкрэтнай жыццёвай

— піша яна ў вершы «Крык»
(1977 г.). Але часосці не хапае,
каб крыкнуць на ўсю моц, бо
Кожны сам

сам па сабе,

Кожны сам за сябе.

Адны разрываюць нервовыя
клеткі музычнымі дэцыбеламі,
вяртаючы сябе ў свет перша-

Згадаю песні «Прызнанне»,
«Ксеня», «Салаўі Хатыні»,
«Ліст да маці» і многія іншыя.
У паэзіі Н. Тулупавай нібыта
жывуць дзве стыхіі: адна —
вуглавата, неспакойная, ча-
сам надламная, другая —
павучая, роўная, сціпаная, ла-
годная. Першая, відаць, ад
сённяшняга экспрэсіўна-тры-
вожнага часу, другая ад фаль-
клорнага пачатку, настоёнага
вякамі на здабытках бацькоў-
скай зямлі, роднага краю: «За
той мяжой, дзе не кранута све-
жасць і першабытнасць неба і
зямлі, пляскоча плоткай возе-
ра Буснежжа, над чаратамі
зоры, як чмялі. Тут Млечны
Шлях буе разнатраўем, зіх-
ціць стазон пад крыламі стра-
коз. Тут, пад дажджамі, цёп-
лымі вятрамі, плаўнік вясёлкі
да вады прырос»... Музыка
слова выліваецца ў песню ду-
шы, песню — прызнанне ў
любві да роднага краю.

У паэтычнай лабараторыі
Н. Тулупавай заўсёды ёсць
месца эксперыменту, што даз-
валяе ёй пазбягаць стэрэатып-
насці ў мысленні. Лірыка яе
разнастайная не толькі па
зместу, але і па тэхніцы верш-
наскладання. Розныя формы
рыфмоўкі, строфікі, памераў
і гукапісь надаюць вершам не-
чаканасць і арыгінальнасць.
Мнагавобразнасць таксама
вельмі характэрная рыса яе
паэзіі. Іншы раз вобразны рад
нават занадта перанаселены,
і гэта ўскладняе ўспрыманне.
Але эксперымент заўсёды пра-
дугледжвае і выдаткі дзеля да-
сягнення мэты, дзеля поўнага
ўвасаблення творчай задумы.
Так, першая спроба паэтычнай
драматургіі была зроблена ў
баладзе «Бяроза». І ўсё, што
не атрымалася там, зладжана
вылілася ў паэме-баі «Гарыва-
да».

Адходзіла лёгка Даніліха—
Усе зямныя ж даўгі аддала...

Усімкнулася нека прасветлена:
«Дзеткі, снажыце ўсім,
снажыце...»
Што сказаць мне ўсім?

Перапынім паэтэсу. Мне зда-
ецца, што на сёння гэта вельмі
важнае пытанне: што сказаць
і як сказаць чытачу пра тое,
што робіцца навокал, каб яго,
чытача, гэта зацікавіла. Таму
лепш будзе закончыць размову
не кропкай, а пыталікам. І
знак пытання будзе знакам ча-
кання новых паэтычных тва-
раў.

Людміла КАТРАНЖЫ.

ШТРЫХІ ДА ПАРТРЭТА

Знак чакання

Трышчыны,
Нібы вены,
Ускрытыя лязом бяды.
Нямым захлынаюся крыкам:
— Вады!

Які неспакой, якая трывога,
і ўсё — у некалькіх кароткіх
радках. «Лязом бяды», «ня-
мым захлынаюся крыкам» —
два штрыхі — карціна намаля-
вана.

Як знайсці духоўную вышы-
ню, як зберагчы яе? У чым
праўда, дабро? Спрадвечны
пошук ісціны...

— Хто такі чалавек,
Калі можна раскласці яго
На рэчывы?
Чым жа нам абяліць свой век,
Калі ў ім Асвенціма печы?

Трывога і боль чалавечы, і
адказнасць за ўсё, што дзеіцца,
— вось тое зерне, з якога
празрастае паэзія Н. Тулупа-
вай.

Адна з галоўных тэм твор-
часці паэтэсы — тэма дабра-
ты людской, чуласці, супера-
жывання. Як не хапае нам сё-
ня цеплыні! А ў газетах вялі-
кімі літарамі: «Згубілі міла-
сэрнасць! Дзе дабрныя?» З эк-
ранаў тэлевізараў: «Насядае
бездухоўнасць»... Ва ўсіх на
вуснах: «Дэмакратыя». Кожны
імкнецца скарыстаць яе магчы-
масці, але не кожны ведае, як
гэта робіцца. Адным словам,
ідзе перабудова. Вялікі час і
вельмі складаны. І мы ў ім
жывём. Ці чутны голас паэта
ў гэтым віраванні? Ці можна
лірычным спевам перакрыць

з'явы паэтэса пераходзіць да
шырокіх абагульненняў. Ад па-
няцця дабрны ўзімаецца да
катэгорыі добра і зла, да фі-
ласофскага асэнсавання іх су-
працьлегласці і адзінства, якое
прыводзіць да разумення ба-
рацьбы як руху наперад. І та-
ды нараджаецца паэма пра
дэкабрыста Песцеля.

Колькі раз
Усё перапаўторана!
Як на плошчы роты,
Стыгнуць
Даты,
...Эшафоты,
Шыбеніцы,
Краты.

І грамадства, і чалавек раз-
віваюцца па адных і тых жа
законах. Калі грамадства па-
чынае цікавіцца сваёй гісторы-
яй — значыць, яно сталае. Так
і чалавек, калі бярэ духоўную
вышыню — прыпадае да гаю-
чай крыніцы спадчыны. Але
кожны выбірае ў мінулым свой
ідэал. Н. Тулупава выбрала
вобраз барацьбіта.

Снажыце,
Чаму людзям сняцца крылы,
Цяпер,
Калі неба зведалі?
Палёт як спасціжэнне вышэй-
шага ладу душы і быцця і як
няспынный рух да гэтага ладу.

Зямля мая,
Ты зорнаю была,
Дык вось чаму ў сабе
Свято мы носім!

Н. Тулупава жыве ў сваім
часе і не імкнецца ад яго неку-
ды збегчы.
Не магу глядзець,
Як закоўвае нас маўчанне...

бытных інстынктаў, другія
шукаюць задавальнення ў спа-
жывецтве, іншыя робяць кар'е-
ру, хтосьці шукае забыцця ў
хмельным чадзе... Што з намі,
людзьмі, дзеіцца? — пытае паэ-
тэса ў сябе і ў нас.

«Маем вушы. Але ці чуем?»,
«Маем вочы. Ці бачым імі?»
Гэтае пытанне праходзіць праз
усю творчасць паэтэсы. І най-
паўней выяўляецца ў паэмах,
у праблематыцы якіх адчува-
ецца сталасць светапогляду. У
паэме «Гарывада» аўтарка
праходзіць да высновы: зям-
лю ўратае любоў.

Гарывада, паводле падання,
гэта — любоў, якую прагналі
з зямлі людзі. Зямлю напатка-
ла няшчасце: згасла сонца, ду-
шыць цемра. Людзі імкнуцца
здабыць сакрэт агню. Уладар-
ка цемры адбірае ў іх па-
мяць — яны нічога не могуць
зрабіць. І толькі самаахвяр-
насць Любоўі-Гарывады вяр-
тае ўсім сонца.

Гарывада:
Няма агню?
А — мой агонь?
Вазьміце ўвесь,
Да іожнае ісірынінкі!

Паэтычнае слова Н. Тулупа-
вай нагадвае то складаную
структуру сімфоніі, то простую
мілагучнасць песні. Мо таму
кампазітары і не мінаюць
творчасць паэтэсы.

Песня над табою закружу,
Перавяслам рук прываражу.

ПРАБЛЕМЫ, МЕРКАВАННІ

ЦІ Ж ЗАЎСЁДЫ ПАМ'ЯТАЕМ ПРА ДЗЯЦЕЙ?

«Мы хочам, каб дзеці нашы
раслі здаровымі і шчаслівымі...»
Які глыбінны сэнс укладаюць у
гэты добра звестыя словы
бацькі таго ці іншага дзіцяці?
Наўмысна не кажу «педагогі»,
бо ні для кога не сакрэт, што
першымі настаўнікамі дзіцяці
з'яўляюцца ягоныя маці і баць-
ка (часам — бабуля і дзяду-
ля, яшчэ радзей — ёсць, на
жаль, і такое — выхаванніца
дзіцячых дамоў). Педагогі ж, як
вядома, у большасці — і самі
бацькі. Такім чынам, ствараецца
замкнёнае кола, у цэнтры
якога — асоба, маленькі Чала-
век.

Ці ўсё робіцца нам, дарос-
лым, для таго, каб ён спраў-
ды адчуваў сябе шчаслівым і
здоровым — маральна і фізіч-
на?

Успамінаецца, напрыклад,
«наглядны ўрок» майго калегі,
што меў на мзе дзевяці, якіх
няздольных вучняў ён вымуша-
ны часам вучыць. Нічога леп-
шага нельга было прыдумаць,
як у прысутнасці дзевяцігадо-
вага хлапчука (вучня 1-га кла-
са духовага аддзялення) у не-
далікатнай форме выказаць

свае прэтэнзіі. Ці трэба ка-
заць, якую псіхічную траўму
атрымаў малы?

Успамінаецца і такое. У мой
клас па музыцы нека позна
ўвечары зайшла вучаніца. У яе
быў стомлены выгляд, пад ва-
чамі кругі. «Надзечка, — як
мага мякчэй сказала я, — ты
апошнім часам прапускаеш за-
няткі. — Так, — адказала дзяў-
чынка, — у нас у школе (у
агульнаадукацыйнай. — Л. Ш.)
тры разы на тыдзень пасля
ўрокаў палітгадзіна... — Ну і
што ж вы там вучыцеце? —
пацікавілася я, падумаўшы: «І
гэта ў 4-м класе!» Твар дзяў-
чынкы зрабіўся пануры і зася-
роджаны, яна з цяжкасцю ўспамі-
нала, пра што ж была гавор-
ка...

Хіба ж мы, бацькі, супраць
таго, каб нашы дзеці раслі па-
літычна адукаванымі, усебакова
культурнымі і дасведчанымі
людзьмі? Але ж усё мае сваю
меру. Рэжым вучня, які зай-
маецца ў агульнаадукацыйнай і
ў музычнай школах, настолькі
напружаны, што дзеці, бы-
вае, няма калі глытнуць све-
жага паветра (акрамя як на

ўроках фізкультуры). На жаль,
самі праграмы дзіцячых музыч-
ных школ перагружаныя.

Трэба, відаць, установам, у
чыёй кампетэнцыі — пачатко-
вая музычная адукацыя, памер-
каваць над аптымальным ва-
рыянтам праграм ДМШ.

Яшчэ адна праблема. Вядо-
мая музычна-эстэтычная сістэ-
ма навучання дзяцей, распра-
цаваная Д. Кабалеўскім, часам
аўтаматычна пераносіцца з ад-
наго, так сказаць, музычна-гра-
мадскага асяроддзя ў другое
без уліку спецыфікі канкрэтнай
сітуацыі. Ні ў якім разе я не
хачу зменшыць значэнне і ка-
рыснасць гэтай сістэмы. Аднак,
мабыць, тое, што добра ў Ра-
сіі (пры сваіх гістарычна ўста-
раваных нормах музычнага
развіцця), не заўсёды прыдат-
на для Беларусі. У нас свае
цяжкасці. Прынамсі, яны звяз-
ны з двухмоўем. Для многіх
нашых вучняў роднай мовай
стала ўжо руская. Але як мож-
на выкладаць дзецям беларускі
музычна-паэтычны фальклор
не ў арыгінале, а ў перакладзе
на рускую?

Дырэкцыі беларускіх музыч-
ных школ маглі б, думаю, пра-
цаваць з большай ініцыятыўнас-
цю. Напрыклад, першымі ў
краіне прапанаваць крыху не-
тыповую форму навучання дзя-
цей на фартэпійным аддзялен-
ні. Якую? Растлумачу. Шматга-
довая практыка выкарыстання
нотнай фартэпійнай літаратуры
(незалежна ад музычна-гі-
старычнай эпохі) абмежавана
выразнымі магчымасцямі вык-

люча аднаго відавочна інстру-
мента — фартэпіяна (піяніна і
раяль). А было б больш арга-
нічна і больш цікава для саміх
дзяцей, калі б творы арганнае
поліфаністаў (на чале з І. С.
Бахам) вучні ігралі на аргане-
ле, музыку французскіх і італ-
янскіх клавесністаў (Рамо, Ку-
перна, Скарлаці) — на клавесі-
не, а ўжо творы пазнейшай
эпохі, сучасных аўтараў — на
фартэпіяна...

Ужо неаднойчы гаварылася
пра тое, што няма ладу ў нас
з беларускім нацыянальным
рэпертуарам для ДМШ, асаблі-
ва для народнага і духовага
аддзяленняў. Мала пішацца та-
кая нотная літаратура, а яшчэ
менш — выдаецца. Некалькі га-
доў фармальна існавала рэпер-
туарная камісія дзіцячай музы-
кі пры Міністэрстве культуры
БССР, цяпер яна спыніла сваю
дзейнасць. Праўда, секцыя дзі-
цячай музыкі пры Саюзе кам-
пазітараў БССР, якую ўзначаль-
вае У. Прохараў, не губляе
надзеі зацікавіць і пераканаць
таварышаў з Міністэрства куль-
туры БССР у неабходнасці ад-
раджэння былых кантактаў.
Няхай-магічная сіла перабудо-
вы кране і гэтыя надзённыя
для абодвух бакоў, праблемы.

Нярэдка ў маёй педагогіч-
най практыцы надараюцца вы-
падкі, калі вучні, прыйшоўшы
на індывідуальныя заняткі, за-
стаюцца пасля па ўласным жа-
данні ў класе на 2—3 гадзіны,
а то і напаядня. Дзеці ма-
лююць, чытаюць, удзельніча-
юць у наступных музычных

уроках. Цяпер я ўжо не здзіў-
ляюся і не пытаюся, чаму яны
так робяць. Ведаю: не ўсіх
дзяцей цягне дамоў, там да-
рошым, відаць, не да іх. Ча-
сам бацька не ведае не толь-
кі таго, дзе знаходзіцца му-
зычная школа, але і ў які клас
перайшло дзіця. Задумаюся:
чаму б у сталіцы Беларусі не
адкрыць рэспубліканскі Палац
мастацтваў для дзяцей, дзе бы-
лі б свае канцэртны і выста-
вачныя залы, літаратурна-дра-
матычны і музычны тэатры,
створаныя з удзелам дзяцей,
новыя дзіцячыя хараграфіч-
ныя і музычныя калектывы?

Музычна-эстэтычнае выхава-
не падростаючага пакалення ў
многім істотна палепшылася б,
калі б у нас у рэспубліцы быў
(як у Расійскай Федэрацыі і
на Украіне) музычны тэатр для
дзяцей. Саюз кампазітараў
БССР здатны далучыцца да вы-
рашэння рэпертуарных праб-
лем такога тэатра. Але нават
той дзіцячы музычны рэперту-
ар, які ёсць у Дзяржаўным
тэатры оперы і балета БССР,
амаль не абнаўляецца. І ўжо
дзiesiąткамі гадоў тут не ста-
вляцца оперы і балеты белару-
скіх аўтараў для дзяцей. Коль-
кі ж яшчэ міне часу, пакуль
цяперашняе дзіця, не паспеў-
шы ператварыцца ў дзядулю,
дачкаеца, нарэшце, сваёй
нацыянальнай музычна-сцэніч-
най казкі?

Людміла ШЛЕГ,
кампазітар, педагог па класе
сачыненняў музыкі
Мінскай ДМШ № 1.

Быў шок. Не адразу. Калі прыблізна ўсвядомілі маштабы раптоўнай бяды. У той жа год пра яе напісалі вершы, апавесці, п'есы, карціны. Створаныя па слядах свежых падзей літаратура, графічныя аркушы «з зоны» зберагаюць жывое дыханне дакументаў. Але не толькі фактамі, а найперш абвостранымі, сапраўды рэальнымі вобразамі ўзрушыла апавяданне «Львы» Івана Пташнікава. Нябачная бяда, падалася, набыла колер і пах, зрабілася адчувальнай. Журботным, глы-

павялічаным, павернутым да нас секундамер раптам нагадалі добра знаёмы, звыклы стэнд са школьнага кабінета грамадзянскай абароны... Медыстра ў дакументальнай апавесці Юрыя Шчарбака «Чарнобыль» згадала, што работнікі станцыі доўга не маглі зразумець, чаму іх блажыць. Ні паху, ні смаку небяспекі. Саромеліся нават... Цяпер тое, пра што даводзілі нам запаленыя плакаты ў школьным кабінцеце, стала датычыць кожнага непасрэдна...

А побач—цэлая галерэя партрэтаў. Твары сур'ёзныя, засяроджаныя, і адкрытыя, добрыя. Кабеты, мужчыны—тыя, хто прыехаў у зону працаваць, ратаваць, засцерагаць зямлю,

пасяліцца, хутка перастануць баяцца пудзіла, бо забудуцца. які ён ёсць чалавек і якую небяспеку ўяўляе.

Гэты жывапісны твор я ўпершыню ўбачыла ў тэлеперадачы, якая прысвячалася праблемам экалогіі. У той перадачы гаварылі пра радыяцыю і нітраты. Пра тое, што рабіць, каб іх не было, ці напачатку хача б было як мага менш у прадуктах харчавання. Звядушы вайну, голад, мы не можам рашыцца проста выкінуць непрыдатныя сёння да

ПАСЛЯ ХВІЛІНЫ МАЎЧАННЯ...

ПЯЦЬ СЮЖЭТАЎ З МАСТАЦКАЙ ВЫСТАЎКІ «ЧАРНОБЫЛЯ ЧОРНАЯ БЫЛЬ»

бока чалавечным настроем авалася ў душы карціна «Планета «Палын» Аляксея Марачкіна. Ды не знайшлося крытыка, які б вітаў з'яўленне гэтых твораў у рэспубліканскім, цэнтральным друку, асэнсаваў іх, супаставіў з жыццёвымі праблемамі. Маштабы не тыя? Не сусветны катаклізм, а ўсяго рэгіянальны? Вядома, хварэючы душою за неабдымны свет, цяжка пачуць голас чалавечлага сэрца. Вось і мастацкая выстаўка «Чарнобыля чорная быль», якая складалася з работ пяці мастакоў, што выздзілі ў зону аварыі, не займала свайго прапагандыста-мастацтвазнаўцы, не зрабілася падставой для грунтоўнага дыялога мастакоў, пісьменнікаў, вучоных.

СЮЖЭТ ПЕРШЫ. Мікалай Цудзік. «На даху. 30 секунд».

Каменцраваць не варта. З газет усе ведаюць, што паўмінуты дазволена было знаходзіцца чалавеку ў непасрэднай блізкасці да рэактара, каб дамагчыся выкапаць тое, чаго не маглі ніводная машына.

Гэта не лепшы твор. Але выразныя фарбы з дамінантай чырвонага, амаль схематычна ўвасоблены чалавек у радыёахоўным касцюме, наўмысна

людзей, і патомныя палешуні, што засталіся жыць на бацькаўшчыне (дзе дазволілі). А колькі іх, карэнных жыхароў Брагінскага, Хойніцкага раёнаў разляцелася па свеце? Ці паспеў хто занатаваць іх? Каб не бяда, ці завіталі б сюды мастакі?

Толькі, можа, не час цяпер пра гэта. Недзе ж наля той зоны жывуць і вось гэтыя дзве дзяўчынкі, што газавалі мастаку ля вясновай хаты. Раней бы нікуды воням: як іранальна! Уявіў бы, як прыбіраліся, хваліліся, шукалі мясцінку, дзе лепш стаць... А цяпер? Глядзіш на гэты каляровы малюнак і ніякавата робіцца. Не дае спакою перасцярога: ці можна было ім, малым, ТАМ столькі стаць на вуліцы? Ці бласпечна?

СЮЖЭТ ДРУГІ. Віктар Барабанцаў. «Забароненая зона».

Як і мае быць, з вясны зелянела, квітнела вёска. Перспектыўная ці перспектыўная—капала, засявала гародчыкі, ставіла, паднаўляла пудзілы—ад вераб'ёў ды варон. А потым—з забытымі крыж-накрыж і жывымі чыста вымытымі вокнамі—знямела. Ніхто не ўрагуе зламанае дрэва. Пудзіла ў старым пінжаку і капелюшы перажыло сваіх гаспадароў. За жоўта-чырвоным знакам няма і доўга не будзе людзей. І птушкі, калі здолеюць тут

ўжытку мяса, малака, хлеб. Мы іх перапрацоўваем, чакаем, пакуль доза небяспекі зменшыцца. Чалавечыя праблемы.

Вось тыя мясціны, дзе гэтых праблем не існуе, бо там не жывуць людзі. «У эпіцэнтры». «Дазіметрычная разведка». «Мёртвае дрэва» Віктара Барабанцава. Побач яго ж «Партрэт механізатара» і «Хлопчы з Брагіна». Ля гэтых твораў неяк нязвыкла ціха. Быццам глядзіш няное кіно...

СЮЖЭТ ТРЭЦІ. Валеры Шкаруба. «Апошняя зеляніна».

Спачатку падалася—зімовы пейзаж. Потым прыгледзелася—снег упаў на зеляніну. Чаму ж зеляніна апошняя? Памяць там, куды сплыло радыёактыўнае воблака, туман апаў снегам. Снегам, які апыкаў зеляніну. Жаўцела, асыпалася нават хвосць...

Мусіць, і неба, і паветра зрабіліся нейкімі іншымі, нязвычнымі.

В. Шкаруба напружана ўглядаецца ў працягую нябачнымі проміннямі і часцінкамі прыроду. «Вечар», які сустракае пустая вёска. Між дварамі дарога, зарослая высокаю, сакавітаю травой, на якой не ступіць сёлета ні адна чалавечая нага. «Туман», «Бэз», «Пачаток лета», «Першы снег»—мастан не надае краявідам свайго настрою. Ён быццам сам пад уладаю непаразумення. Чалавек пакінуў абжытую, прыручаную прыроду, хараство за шліяной непераадавольнай сцяной бяды.

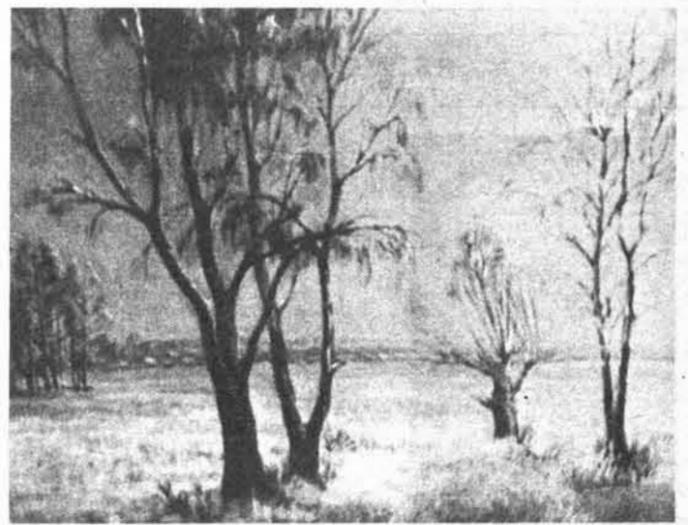
СЮЖЭТ ЧАЦВЕРТЫ. Аляксандр Фралянкоў. «Коні».

Гэта графічны аркуш з серыі «Пранікаючая радыяцыя». Пад лініяй высокага напружання пасявіцца коні. Іншым часам і разам успрыняў бы твор, як з цяжкасцю знойдзе нае суладдзе імклівай індустрыі і ясеніскага жарабяці, што калісьці кідалася на выпадкі з жалезнаю конніцай. Прызвычалася яно. Вось спакойна ссе матку. Матка шчыпле траву. Што ім гудзенне насычаных энергіяй правадоў? Ці яны змоўклі, калі здарылася аварыя?

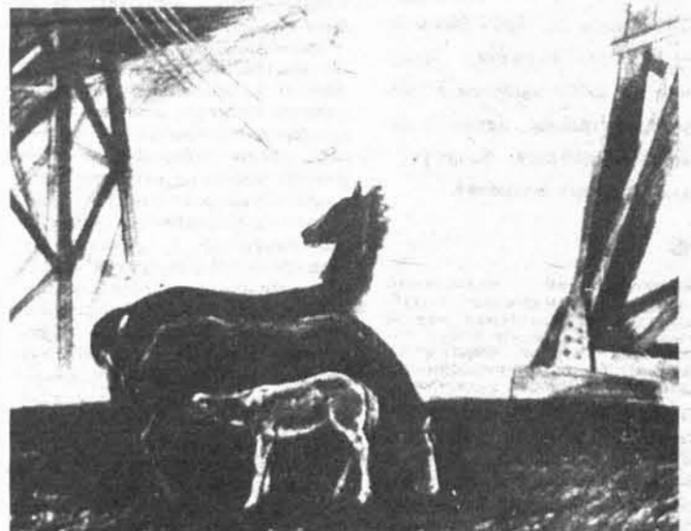
Гэты малюнак зроблены за мяжою, на якой стаіць абесчалавечаны абароннаю маскаю «Пост», дзе зёўраць чорнай пустэчай незачыненыя дзверы ў клубе, хляве. Не забытыя—пакінутыя збудаванні, прадметы робяцца лаканічнымі сімваламі колішняй чалавечай прысутнасці. Калыска, ралля, луг, напалову закрыты калодзеж з абарваным вядром.

СЮЖЭТ ПЯТЫ. Уладзімір Кожух. «Ачышчэнне».

Ля белых сцен старажытнага храма—дзе драбіны. На іх людзі ў брудна-вохрыстых засцерагалым касцюмах. Калі ў В. Барабанцава людзі знерухомелі ад бяды, ва Уладзіміра Кожуха яны дзейнічаюць, уступаюць у няроўны бой з нябачным ворагам. Не ўгледзець таго броду, ад якога ачышчаюць людзі помнік гісторыі. Але, як сведчаць прыборы,—ён існуе, свеціць. І не ўраз сыходзіць у нябыт. Як не адразу выпраўляецца пад святлом дэмакратыі чалавек. Ачышчэнне ад раптоўнай радыяцыі супала з дзейным перыядам нашай гісторыі. І ў назве карціны чуецца не толькі канкрэтны, але і сімвалічны сэнс.

В. ШКАРУБА. «Апошняя зеляніна».

А. ФРАЛЯНКОЎ. «Коні».

У. КОЖУХ. «Ачышчэнне».

Уладзімір Кожух вучыўся ў акадэмічнай майстэрні народнага мастака СССР Міхаіла Савіцкага. І на выстаўках ля карцін маладога мастака іншы раз можна было пачуць, што ён нікі не пазбавіцца ўплыву свайго настаўніка. Але так ці іначай, У. Кожух—прафесіянал. І вось натрапіў на сваю тэму, і нам перадаў безліч адценняў трагедыі. Чалавечай трагедыі. У прытчы пераўтварыў канкрэтны падзеі. Пераасэнсаваў старажытныя міфы. Зямля, што зведла не адну эвакуацыю, якую палілі, тапталі ворагі, ізноў сцінае чалавечыя сэрцы журбою.

Апошняя пераддарожная мітусня («Эвакуацыя») і прысест па традыцыі «на хвілінку»—у хаце, дзе застаюцца альбом з сямейнымі фотаздымкамі і дзіцячыя цацкі. «Паводыр» у засцерагалым касцюме, які жэстам супыняе людзей у рэспіратарах: «Кампенсацыя» за родную дамоўну; «Развітанне з хатай»—бы да жывой, прыпала да яе жанчына; «Настальгія»—пакылаў кабета з маленькім ілунчакм супынілася ля паласатай забароннай плані; «Хлеб» зняў нязвыклы, нязручны для яго рэспіратар; «Палюнічы» цэліцца, каб застраліць камусьці вернага сабаку; «Вар'ят» узлез на дах і счысчае нябачную небяспеку з неба; і пачварваю бачыцца «Міфістэфель», які па нейкай старой кнізе прадказаў трагедыю; і «Пракляцце» шлюць жанчыны Праметею, які здабыў людзям на цяпло і згубу агонь...

● Водгукі на выстаўку з'явіліся не адразу. Зрэшты, іх наогул няма ў кнізе. Але ўсе яны нейкія нязвыклыя. Шмат прыходзілі сем'ямі. І вось гэты запіс:

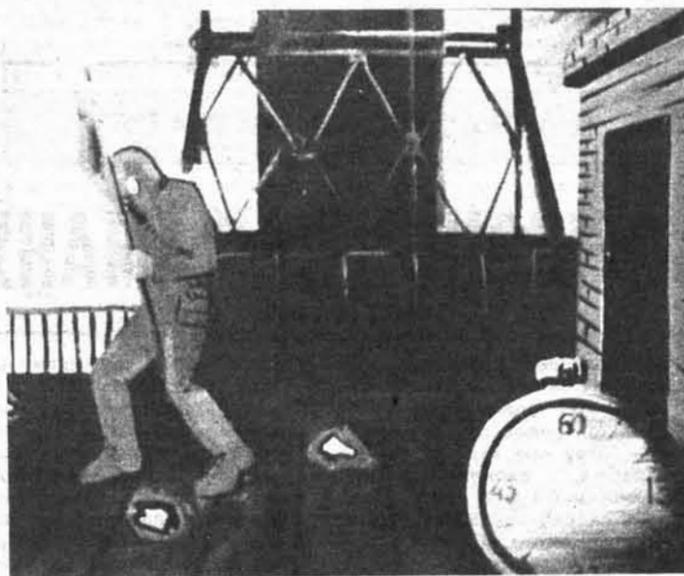
«Дзякуй, хлопцы! Валодзя, Віктар, Валера, Саша і Коля, дзякуй вам за праўду. Чарнобыльскую трагедыю нельга забываць ні на хвілінку. Нельга дапусціць, каб яе замоўчалі, як нязначны інцыдэнт.

Мяркуючы па «лістках з бланката», у вас павінна з'явіцца яшчэ нямала работ. Шчыра жадаю поспеху! С. Сергіенка, інжынер, г. Кіеў».

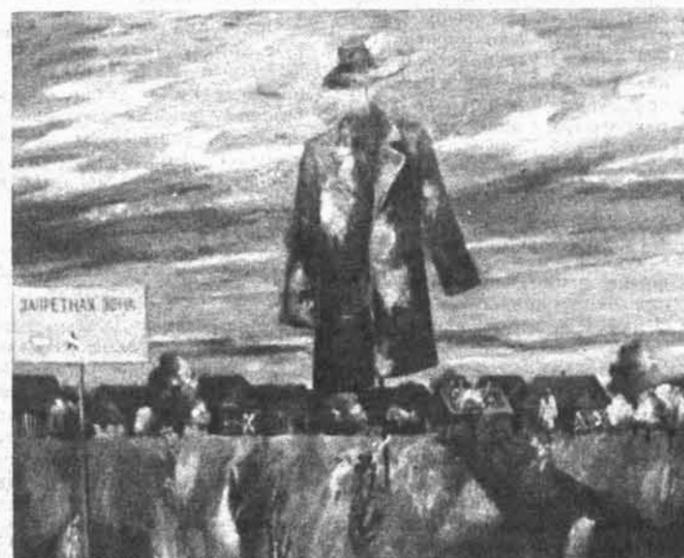
Што тут дзіўнага?—спытаеце. Ды неяк не выпадала бачыць, каб на нашых мастацкіх выстаўках незнаёмых аўтараў называлі па імені. А гэта ж натуральна. Значыць, чалавек пачуў у карціне зразумелы чалавечы голас і адгукнуўся на яго.

Валодзя, Віктар, Валера, Саша і Коля! Хапіла б вам цярэпня ператварыць накіды, зробленыя ў «зоне», у новыя карціны, графічныя аркушы!

Галіна САЧАНКА.

М. ЦУДЗІК. «На даху. 30 секунд».

В. БАРАБАЦАЎ. «Забароненая зона».

Споўнілася 60 гадоў пісьменніку Георгію Юрчанку. Праўленне СП БССР накіравала юбіляру прывітальны адрас з пажаданнямі добрага здароўя і новых творчых поспехаў.

Прадстаўнікам беларускай культуры, журналістыкі і публіцыстыкі, філалагічнай навуцы і выдавецкай справы добра вядома імя Георгія Фёдаравіча Юрчанкі. Творчая біяграфія яго надзвычай цікавая і насычаная.

З пачатку 60-х гадоў у перыядычным друку, і перш за ўсё ў мсціслаўскай раённай газеце «Свято Кастрычніка», палюлюцца нарысы Г. Юрчанкі пра малавядомых народаў людзей, пра газету дэмакратычнага напрамку «Белорусский комиссонер», якая выходзіла ў Мсціславе ў 1899—1900 гг. Нарысы і замалёўкі Георгія Юрчанкі ў гэты час і пазней змяшчаюцца таксама ў газетах «Звезда», «Чырвоная змена», «Літаратура і мастацтва», «Сельская газета», «Мінская праўда», «Вячэрні Мінск», у часопісах «Полымя», «Вожык». Мсціслаўская раённая газета ў 15 нумарах надрукавала нарысы Г. Юрчанкі па гісторыі Мсціслаўшчыны. Друкуюцца яго артыкулы і нарысы пра культурнае і літаратурнае жыццё рэспублікі.

Вяршыняй, не пабаюся сказаць, журналісцкай і публіцыстычнай дзейнасці Георгія Юрчанкі з'явілася яго кніга «На мсціслаўскай зямлі ўзгадаваны. Нарысы жыцця і навуковай дзейнасці П. П. Кабені», якая выйшла ў выдавецтве «Навука і тэхніка» ў 1986 годзе. Гэта кніга пра выдатнага савецкага фізіка члена-карэспандэнта АН СССР Паўла Паўлавіча Кабеню (1897—1954) — нашага земляка, аднавяскоўца Г. Юрчанкі, паплекніка і калегі такіх карыфелю савецкай фізічнай навуцы, як І. В. Курчатаў, А. Ф. Іофе, П. Л. Капіца, М. М. Сямёнаў, Д. В. Скабелыч, Л. Д. Ландаў, Я. Б. Зялёдовіч, Я. І. Фрэнкель, А. І. Аліханаў, Л. А. Арцымовіч.

Вядомы Георгій Юрчанка і як літаратурны крытык. Ён апублікаваны шэраг артыкулаў і рэцэнзій, у якіх даецца грунтоўны і аб'ектыўны аналіз твораў многіх беларускіх пісьменнікаў. Заўважу, што Георгій Юрчанка першым адгукнуўся на з'яўленне аповесці Васіля Быкава «Жураўліны крык» рэцэнзіяй, якая была змешчана ў «Ліме» ў канцы красавіка 1960 года. Выступіў у друку Г. Юрчанка і з характарыстыкай моўных асаблівасцей апавяданняў В. Хомчанкі і аповесці А. Пальчэўскага «Ты не адзін».

Другой гранню разнастайнага таленту Г. Юрчанкі з'яўляецца яго пісьменніцкая дзейнасць, асабліва ў галіне гумару і сатыры. Упершыню пародыі Георгія Юрчанкі былі апублікаваны ў часопісе «Вожык» у 1960 годзе. «Вожыкаўцы» вельмі спрыяльна адгукнуліся на першыя пародыі маладога пісьменніка і далі шырокае дарогу яго творам малага сатырычнага жанру. У серыі «Бібліятэка «Вожыка» ў 1965 годзе выйшла і першая кніжка пародыі

і эпіграм Г. Юрчанкі пад назвай «Распрэжаны Пегас». Потым убачылі свет зборнікі пародыі і эпіграм «Вярхом на вожыку», «Немеладычныя мелодыі», «Парнаскія ўхабы», «У натхнёнай паграбёныцы». Пад абстрактнай пародыяй трапляюць уяўна глыбанадумнасць, літаратурная поза, неглыбокае пранікненне ў сутнасць з'яў, непазрэбная ускладненасць, захопленне славотворчасцю, празмернае злоўжыванне дыялектнымі словамі, драбнатым'е, мнагаслоўе, гладналіс, маралізатарства і інш. Г. Юрчанка трапна заўважае недахопы як асобных твораў, так і творчасці ў цэлым таго або іншага пісьменніка. Гумар сатырыка шчыры, добразычлівы, а падчас калючы, нават з'едлівы.

Трэцім відам творчай дзейнасці Георгія Юрчанкі з'яўляецца беларускае мовазнаўства, а дакладней збор, вывучэнне і сістэматызацыя дыялектнай лексікі і фразеалогіі гаворак роднай Мсціслаўшчыны — мяжы непасрэдных кантактаў сучасных рускіх і беларускіх гаворак. Г. Юрчанка — шчыры збіральнік народнай лексікі і фразеалогіі і ўкладальнік дыялектных слоўнікаў, ён уражвае мовазнаўцаў-спецыялістаў багаццем сабраных ім і лексікаграфічна апрацаваных моўнага матэрыялу: за 20 апошніх гадоў Георгій Юрчанка апублікаваў восем кніг па народнай лексіцы і фразеалогіі. Першай з іх быў «Дыялектны слоўнік» (1966), у якім аўтарам спалучана значэнне 2170 слоў, не лічачы варыянтаў і форм. У 1969 годзе Г. Юрчанка выдаў сінанімічны слоўнік па дыялектнай лексіцы, які назваў «Народная сінаніміка». У ім распрацавана 440 сінанімічных радоў. Гэта быў першы слоўнік па сінаніміцы дыялектнай лексікі.

Г. Юрчанка выдаў трохтомны фразеалагічны слоўнік, у якім апрацавана 16150 фразеалагічных выразаў і іх варыянтаў. У канцы кожнай з трох кніг даведніка падаецца слоўнік народных слоў, якія не ўвайшлі ў ранейшыя публікацыі аўтара, а таксама тыя, што сустракаюцца ў ілюстрацыях да фразеалагізмаў у апошнім слоўніку.

На рахунку Г. Юрчанкі і такое выданне, як трохтомная праца па дыялектнай лексіцы пад назвай «Народнае вытворнае слова». У трох кнігах гэтага слоўніка пададзена і растлумачана каля 16200 лексічных адзінак і шырока паказана форма- і словаўтваральная сістэма лексікі ў гаворцы Мсціслаўшчыны, яе выключна багатая сінаніміка і эмацыянальна-вобразная афарбоўка.

І нарэшце, не глыбока не спыніцца на выдавецкай дзейнасці Г. Юрчанкі. З 1961 года і па сённяшні дзень сталым месцам яго працы з'яўляецца рэдакцыя літаратуры і мастацтва выдавецтва «Навука і тэхніка» ў Мінску. За 25 гадоў кіраўніцтва рэдакцыяй праз рукі і вочы Георгія Юрчанкі як загадчыка прайшло і убачыла свет звыш 600 назваў кніг, брашураў, штогоднікаў, у тым ліку — 30-томнае акадэмічнае выданне беларускага фальклору, аб'яднанае назвай «Беларуская народная творчасць», двухтомныя «Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры» і «Гісторыя беларускай савецкай літаратуры» (апошняя на беларускай і рускай мовах) і г. д.

Плён і планы... Яны таксама вялікія ў Г. Юрчанкі: сёлетня выходзіць яго праца «Сучаснае народнае слова», рыхтуюцца да друку новыя кніжкі пародыі і эпіграм. Як гэта добра, калі ў адной асобе сабраны і творца ўзаемадзейнічаюць розныя грані таленту і калі яшчэ яны дапаўняюцца напружанай мэтанакіраванай працай.

Мікалай КРЫЎКО, навуковы супрацоўнік Інстытута мовазнаўства імя Янкуа Коласа АН БССР, кандыдат філалагічных навук.

НЕРВ І СІЛА МАСТАЦТВА

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 3).

тыкі, якія ўсё жыццё займаюцца савецкім мастацтвам, але ні разу не ўжылі тэрмін «сацыялістычны рэалізм» на той падставе, што паняцце гэтае быццам бы скампраметавана тым, што пад яго прыкрыццём прапагандаваліся кепскія творы і крытыкаваліся добрыя. Але вульгарызатары могуць скампраметавць усё, і сацыялістычны рэалізм за гэта адказнасці не нясе. У такіх фактах адлюстроўвалася не яго сутнасць, а яго скажэнне. Па сутнасці ж гэта — вялікае паняцце, што ўвасабляе не памылкі, а ўсё лепшае ў нашым мастацтве. Ды справа, вядома, не ў тым, каб паўтараць гэты тэрмін марна, а ў тым, каб фактычна трывала стаць на пазіцыях сацыялістычнага рэалізму ў мастацкай практыцы.

— Сацыялістычны рэалізм — жыццесвярдальнае мастацтва. Але ж у гады рэвалюцыйнай перабудовы крытычнае стаўленне да рэчаіснасці, як ніколі, неабходна для нармальнага развіцця грамадства?

— Але хто сказаў, што метада сацыялістычнага рэалізму выключае сацыяльна-крытычны пачатак? Так, сацыялістычны рэалізм — жыццесвярдальнае мастацтва, і таму заканамерна, што вядучую ролю ў творчасці мастакоў іграе выяўленне пазітыўных пачаткаў і прыжосці жыцця. Але было б глыбока памылкова тлумачыць гэтую заканамернасць у духу найгранай бадзёрасці ці павярхоўнай, бяздумнай, салоннай прыемнасці. Сучасны свет складаны і драматычны, яму пагражаюць трагічныя калізій і катастрофы. Не толькі супярэчнасць паміж імперыялізмам і сацыялізмам, але і нашы ўласныя ўнутраныя супярэчнасці, непераадоленыя недахопы, негатыўныя тэндэнцыі, якія часам узнікаюць у грамадскім развіцці, нараджаюць у мастацтве розныя формы адмаўлення ўсяго пачварнага і бесчалавечнага.

— Часам сацыялістычны рэалізм трантуюць як штосьці архаічнае, кансерватыўнае, што выключае наватарства. Але ж без наватарскіх адкрыццяў не можа быць сапраўднага мастацтва?

— Вядома. Але ўжо ў самім тэрміне «сацыялістычны рэалізм» заключана адзінства традыцый і наватарства, г. зн. змяшчаецца ўказанне як на сувязь нашага мастацтва з традыцыямі сусветнага класічнага рэалізму, так і на яго наватарскую прыроду, сацыялістычную сутнасць і накіраванасць. Гаворка ідзе пра спалучэнне прынцыпаў рэалізму з ідэямі сацыялізму, пра ўздым сусветнага рэалістычнага мастацтва на гістарычна і мастацка новую ступень у сацыялістычную эпоху.

Трэба адзначыць, што адлюстраванне рэчаіснасці ў мастацтве — не люстэркава-мёртвы акт, не механічная копія, не літаральны адбітак. Яно прадвызначае багацце вымыслу і фантазіі; творчую перапрацоўку матэрыялу жыцця для выяўлення яго сутнасці, думкі і ідэалаў мастака; багацце, шматстайнасць і складанасць мастацкіх форм. Рэалістычная розніца адлюбых разнавіднасцей натуралізму, які рознымі спосабамі зводзіць мастацтва да ўзнаўлення знешняга і павярхоўнага, да падмёны істотнага другасным і прыватным, а тым самым і да скажэння сэнсу жыцця.

Менавіта дзеля таго, каб у адрозненне ад вульгарызатараў, якія трактуюць сацыялістычны рэалізм вузка і кастава, зразумець яго як паслядоўніка і пераемніка ўсяго сусветнага мастацтва, як новую эпоху ў мастацкім развіцці чалавецтва, важна падкрэсліць, што ён уяўляе сабою менавіта асаблівае раскрыццё самой прыроды мастацтва ва ўмовах сацыялістычнага грамадства. Гэта як бы сама мастацтва ў яго спецыфіцы, што прыняло ў нашу эпоху сацыялістычны характар, ідэйны сэнс і накіраванасць. Быць сацыялістычным рэалістам — зна-

чыць быць верным прыродзе свайго мастацтва і прыродзе свайго сацыялістычнага грамадства.

Рэалістычнае мастацтва пранікае ва ўнутраны сэнс рэчаў і адносіні, стварае абагульненні, увасабляе ідэі, уздымаецца да глыбіняў філасофскага асэнсавання свету. І сама пачуццёвая праўдзівасць у ім распрацоўваецца ў шматстайнасці мастацкіх форм, якія часам дзеля выяўлення вялікага сэнсу і праўды мастацкага цэлага часткова адыходзяць ад непасрэднасці простага ўспрымання.

ЦІ МОЖА НЯМІ «СКАЗАЦЬ РЭВАЛЮЦЫЙНУЮ ПРАМОВУ»?

— Зусім натуральна, цпер, калі мы гаворым аб зменах і паглыбленні крытэрыяў ацэнкі з'яў мастацтва, з асаблівай вострынёй паўстае праблема праўды ў мастацтве. Сёння тут ламаецца нямаля копія ў спрэчках. Ненаторыя апаненты ўвогуле хацелі б закрэсліць многія дасягненні нашага мастацтва як калі не лжывыя, то нібыта тыя, што ўпрыгожваюць рэчаіснасць, хаваюць паўнату праўды, дагматычна...

— Тут трэба адразу сказаць з усёй пэўнасцю: лагіроўка рэчаіснасці, бесканфліктнасць не маюць нічога агульнага з сутнасцю сацыялістычнага рэалізму. І, вядома, паняцце праўды ў ім асноватворнае. Яно, гэтак паянцце, здаецца вельмі простым, але на самой справе з'яўляецца адным з самых складаных. Бо гаворка ідзе перш за ўсё аб праўдзе жыцця ў мастацтве, якая, як вядома, не зводзіцца да праўды факта ці канкрэтнай адзінкавай з'явы (у некаторых выпадках можа нават супярэчыць ім), а ўключае ў сабе правільнае разуменне і адлюстраванне сутнасці грамадска-гістарычных працэсаў, глыбінных сацыяльных тэндэнцый, унутраных асноў і супярэчнасцей у характарах і ўзаемаадносінах людзей. Але гаворка ідзе пры гэтым аб праўдзе жыцця менавіта ў мастацтве, г. зн.

ВЯРТАЮЧЫСЯ ДА НАДРУКАВАНАГА

БОЙЦЕСЯ СПРЫЯЦЬ ГРАФАМАНУ

8 студзеня ў штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва» надрукаваны артыкул «Оркін патрабуе адказу, або Асцярожна: графаманы». У ім ідзе размова пра дуэт мінскіх графаманаў Сямёна Оркіна і Тамары Пяркоўскай, якія хочучы ў што б там ні стала здабыць лаўры творцаў. Прачытаў і значыў у думках: «Нарэшце! Даўно пара!»

Так склалася мая працоўная біяграфія, што ўсё жыццё я сутыкаюся з падобнымі людзьмі. Добра знаёмы і з выхадкамі названых. Пад час працы загадчыкам рэдакцыі паззіі выдавецтва «Мастацкая літаратура» меў няшчасце атрымаць ад Сямёна Оркіна. У іх, як правіла, аўтар за прытворнай абмежаванасцю хаваў свой вытанчаны здэк. У п'яніх была пагарда да тых, кему ён іх слаў, і да тых, пра каго пытаўся. Спачатку ён «лавіў» вядомых пастаў на слабых, на яго думку, радках, прысылаючы іх вершы, і з дзіцячай непасрэднасцю пытаўся: а як вы лічыце, растлумачце, дайце мне падрабязны адказ. Тэрміны адказу на п'яніх працоўных былі дзесяцідзённымі. І, хочаш не хочаш, трэба было адкладваць пільную работу і адказваць Оркіну. А ён не сунімаўся. Прапус-

каў мала які зборнік, каб не ўчапіцца за нейкі радок, і зноў патрабаваў даць тлумачэнне, чаму той радок трапіў у кніжку. Пісаў пра вершы самога адраслата, якому накіроўваў п'яніх, і зноў патрабаваў даць падрабязны адказ. Гэтак не было канца. Зазначу, што Оркін быў добра дасведчаны ў тым, што з дзяржаўных устаноў, якім з'яўлялася і выдавецтва, адказы павінны давацца без затрымкі, інакш... Інакш ён меў усё падставы абвінаваціць за няўвагу да п'яніх працоўных, у чыноўніцтве, бюракратызме і яшчэ бог ведае ў чым. Ведаў і тэрарызаваў сваімі п'янімі, наўмысна ўцягваючы бесплодную перапіскай у самы махровы бюракратызм. Карусель круцілася. Не паспяваў скончыцца дзесяцідзённым тэрмінам папярэдняга п'яніх, як прыходзіла новае. Бывала, прысылаў і два-тры адразу. На п'яніх Оркіна была заведзена спецыяльная папка, якая пухла з дня ў дзень. Такую ж папку завялі і ў Дзяржкамвядзе. Бо туды ён пісаў ужо на нас.

Вялікі калектыў выдавецтва быў у напружанні. Калі выпадала, што не было п'яніх ад Сямёна Якаўлевіча, лічылася ненатуральным, бы нешта здарылася. Працоўны дзень пачынаўся з пытання: што піша

Оркін? Нарэшце старшаму рэдактару галоўнай рэдакцыі, чалавеку моцнай логікі і нерваў, вядомаму пісьменніку Міхасю Герчыку было даручана звязацца з Оркіным, які падпісваўся «інжынер МТЗ», высветліць, што гэта за чалавек, і што яму трэба. На дамоўленую сустрэчу з Міхасём Герчыкам, Оркін не з'явіўся. Ведаў кат, чыю смятану злізаў!

Оркін працягваў непрыстойную справу. І вось калі палічыў, што мы і запалоханы, і на нас у іншых установах сабралася досыць матэрыялаў, пріслаў... уласныя творы, Эпіграмы і пародыі. Друкуйце, маўляў, інакш — вы мяне ведаеце.

Мы ведалі і друкаваць не сталі. Узоры некаторай яго прадукцыі пададзены ў згадавым лімаўскім артыкуле.

Пяркоўскай у гэтым сэнсе пашанцавала больш. У калектыўнай зборніку «Сцяжына» надрукавана яе падборка вершаў, хоць напачатку для гэтай кніжкі меркавалася даць тры вершы, моцна папярэўленыя. Пашкадавалі аўтара, паказаўшы ёй на прыкладзе трох папярэўленых, як пажадана пісаць, каб яна ў далейшым, калі не кіне п'яро, арыентавалася хоць на іх. На той час я на доўга за-

аб праўдзе жыцця, па-мастацку адлюстраванай. Суладаючы па сутнасці, жыццёвая і мастацкая праўда не супадаюць па знешніх формах свайго існавання і выяўлення, бо мастацкая праўда ператварае жыццёвую не шляхам простага пераіяснення ў мастацтва канкрэтных з'яў быцця, а праз мастацкія вобразы (як правіла, на аснове аб'ектыўнага вымыслу, працы свядомасці і фантазіі), што ствараюцца па законах самога мастацтва. У тым ліку — і з улікам матэрыялу канкрэтнага віду мастацтва, своеасаблівасці яго мастацкай мовы. Разам з тым па сутнасці сваёй праўда адна, і няма ніякіх дзвюх праўдаў у сэнсе спазнання ісціны самой рэальнасці. Адрозненне жыццёвай і мастацкай праўды — адноснае. І таму праўдзівае мастацкае адлюстраванне і ёсць адлюстраванне праўды самога жыцця, яго гістарычнага зместу, ісціны яго развіцця.

Змагаючыся з натуралізмам, які часта прыводзіць да эстэтычнай шэраці, абсалютнасці і бяспарнасці мастацкіх з'яў, нельга «разам з вадой выкідаць з ванны і дзіця», адмаўляць значэнне пачуццёва ўспрымаемай рэальнасці ці адвольна скажаць яе, як гэта ўласціва многім пільным мадэрнізму. Мадэрнізм ці ўвогуле адмаўляе значэнне непасрэднага прадметнага падабенства з рэальнасцю (напрыклад, абстракцыянізм), ці знарочыста дэфармуе гэтае падабенства (напрыклад, сюррэалізм), ці, нарэшце, знарок амяртвае яго, падмяняючы жывы прадмет муляжным падабенствам (напрыклад, гіперрэалізм). Усё гэта прынцыпова чужое рэалізму, для якога жывая рэальнасць, як яна ёсць, ісціна пачуццёвага ўспрымання — зыходны момант мастацкай творчасці. І выяўленчыя сродкі мастацтва, як бы яны ні здаваліся на першы погляд адрозненымі ад рэальнасці, накіраваны менавіта на ўзнаўленне гэтай жывой, вобразна значнай, пачалавечы асэнсаванай прадметнасці свету.

Выяўленчае мастацтва не выключае і такія ўмоўныя прыёмы, як гіпербала, метафара, сімвал, гратэск. Але яны таксама могуць узнікаць толькі на аснове падабенства з рэ-

чаіснасцю, хоць пры гэтым і выкарыстоўваюцца перабольшанне, завастрэнне, дэфармацыя асобных рысаў у імя характарнасці і праўдзівасці цэлага. Тое ж датычыць і фантастычных вобразаў, створаных уяўленнем, але па сутнасці яны абпіраюцца на рэальнасць. І тым не менш у аснове гэтай каштоўнасці заўсёды ляжыць аб'ектыўны змест жыцця, якія б апасродкаваны і пераўтвораны формы ён ні прымаў, у якія б складаныя адносіны з суб'ектыўнасцю мастака ён ні ўступаў. Без гэтага рэальнага зместу любыя летуценні і бачанні мастака губляюць які там ні было каштоўнасць сэнсу.

Сацыялістычны рэалізм — гэта рэалізм сапраўды гістарычна новага тыпу. Бо яго праўда — гэта праўда барацьбы за сацыялістычную перабудову грамадства, за сацыяльную справядлівасць, за фарміраванне чалавека і грамадскіх адносін свабодных ад эксплуатацыі, за ўсебаковае і гарманічнае развіццё кожнага ў грамадстве. Гэта праўда ў поўнай меры супрацьстаяць і лагіроўцы, і ачарняльніцтву рэальнага жыцця.

І тут найважны крытэры — ідэйнасць як заканамерны вынік жыццёвай праўдзівасці мастацкай творчасці. Бо мастак заўсёды прытрымліваецца пэўнай сістэмы ідэй і адпаведнаму ёй сацыяльнаму, маральнаму і эстэтычнаму ідэалу. Менавіта ідэйнае значэнне рэалістычнага мастацтва абумоўлівае яго дзейную актыўнасць, грамадскую сілу і выхаваўчую ролю. Натуральна, што перадавая ідэі дапамагаюць мастаку спасцігаць праўду жыцця, а рэакцыйныя — адводзяць ад яе. Але нават калі светлапогляд мастака ўласцівы кансерватыўны або рэакцыйны тэндэнцыі, праўда жыцця можа браць над імі верх і вызначаць сапраўднае грамадскае значэнне яго мастацтва.

Раней рэакцыйныя палітычныя ідэі часам пранікалі ў рэалістычнае мастацтва. Цяпер прагрэсіўныя палітычныя ідэі часам пранікаюць у мадэрнісцкае мастацтва. Многія мастакі-мадэрністы далучаюцца да барацьбы за сацыялізм ці нават з'яўляюцца членамі камуністычных і рабочых партый. Гэта, вядо-

ма, уносіць больш або менш глыбокія змены ў іх мастацтва, і перш за ўсё ў яго ідэйны змест. Аднак нярэдка мастацтва, насычанае самімі прагрэсіўнымі палітычнымі ідэямі, застаецца мадэрнісцкім па сваім мастацкім мысленні, па спосабе ўвасаблення гэтых ідэй, па выяўленчых сродках, што наоціць у канчатковым выніку ўрон і самім ідэям.

Супярэчнасць гэта не новая. Яна была ўласціва, напрыклад, так званым левым дзеячам савецкага мастацтва, якія ў першыя гады пасля Кастрычніка імкнуліся выявіць рэвалюцыйны змест мадэрнісцкіх сродкамі, запазычанымі з абстракцыянізму, футурызму, кубізму і тымі, што падаваліся пад выклікам «пралетарскай рэвалюцыі ў галіне мастацкай формы». Такого роду мастацтва было чужое і незразумелае масам. Супраць яго выступалі У. І. Ленін і партыя. А. В. Луначарскі дасціпа заўважыў, што «левыя мастакі фактычна гэтак жа мала могуць даць ідэалагічна рэвалюцыйнае мастацтва, пакуль яны застаюцца самімі сабой, як нямы сказаць рэвалюцыйную прамову». Гэтыя трапныя словы захоўваюць сваё значэнне і цяпер.

КАМУ НЯВЫГАДНА СВАБОДА ТВОРЧАСЦІ!

— У вашай новай кнізе «Што такое сацыялістычны рэалізм», якая зараз выходзіць у свет, ёсць нямала прыкладаў таго, як ілжывы паняцці, прынятыя за ісціну, могуць завесці мастакоў у тупік. На нашых выстаўках у апошні час з'явілася нямала пачварнага, знарочыста дэсгарманічнага, рэбусна-зашыфраванага. Пад гэта падводзіца і нейкая тэрэтычная база: маўляў, у жыцці нямала пачварнага, дэсгарманічнага, неспазнанага...

Наўрад ці шлях, абраны мастакамі, якія так мысляць, можа лічыцца найбольш плённым у нашым мастацтве. У тэорыі, згодна якой пачварны свет можа быць правільна адлюстраваны толькі пачварным жа мастацтвам, змяшчаецца па крайняй меры дзве памылкі. Па-першае, у сучасным свеце побач з сіламі разбурэння і зла ёсць сілы добра і стварэння. Яны і павінны служыць апорай для нашага мастацтва. Па-другое, нельга адлюстравваць хаос

з пазіцыяў хаоса, агіднасці, разбурэння з пазіцыяў разбурэння. У гэтым выпадку адлюстраванне з'явіцца толькі сімптомам і сцвярдэннем саміх гэтых негатывных з'яў, а не пратэстам супраць іх. Г. зн. агіднае мастацтва памнажае колькасць агіднага ў свеце, абарочваецца ўзрастаючай разбуральнай тэндэнцыяй, што мы і бачым у мадэрнізме.

Рэалізм, гуманізм і прыгажосць у мастацтве непадзельныя. З гэтай нагоды хочацца прыгадаць словы нямецкага паэта Іганеса Бехера, які выступаў супраць таго, «быццам хаос можна паказаць з хаатычнага пункту гледжання. Чым больш блытаная блытаніна, чым больш хаатычны хаос, тым больш ясна, тым больш упарадкавана, тым больш рэалістычна яны павінны быць прадстаўлены ў галаве таго, хто адчувае сябе закліканым паказаць іх».

З усяго гэтага вынікае, што сацыялістычнае мастацтва па сутнасці сваёй не можа быць ніякім іншым, акрамя як рэалістычным. Ужыванне сродкаў мадэрнісцкіх накірункаў для ўвасаблення сацыялістычных ідэй прыводзіць да супярэчнасці паміж зместам і формай. Ілжывая форма агрэсіўная, яна скажае змест, уносіць у творчых акцэнтах, якіх часам не жадае і сам мастак, замацоўвае адступленні ад праўды.

— А як быць з палажэннем аб свабодзе творчасці? Замежныя крытыкі нашага мастацтва нярэдка сцвярджаюць, што яна несумяшчальна з прынцыпам партыйнасці мастацтва.

— У. І. Ленін паказаў, што «жыць у грамадстве і быць свабодным ад грамадства нельга». Такой «свабоды» проста не існуе нідзе. А падобныя сцвярдженні часта ўяўляюць сабой ці крывадушную маскіроўку залежнасці мастака ад буржуазнага грамадства, ці глыбокую памылковасць, калі ўяўнасць выдаецца за сутнасць справы. Свабода заўсёды гістарычна і сацыяльна канкрэтная: яна з'яўляецца свабодай «ад чагосьці» і «для чагосьці». У тым, ад чаго адмаўляецца ці вызваляецца мастак і для чаго ён выкарыстоўвае сваю свабоду, праяўляецца яго ідэйная мэтанакіраванасць, у дадзеным выпадку камуністычная

партыйнасць. Партыйнасць заключана ў свабодзе мастака ісці гістарычным шляхам, адзіным са сваім народам і са справай Камуністычнай партыі, служыць сваім мастацтвам самым перадавым гуманістычным ідэалам сучаснасці.

— Часам у аднас на крытычныя артыкулы аб «авангардыстах» выказваецца раздражненне: яні, маўляў, аўтар пясмеў крытыкаваць такую з'яву ў нашым мастацкім жыцці? Гэта, маўляў, уціск дэмакратыі, вяртанне да старых часоў, да дагматычнай эстэтыкі і г. д. ...

— На жаль, непрымірнасць, агрэсіўнасць такога роду мастакоў вядомы даўно. У 20-х гадах яны выкідалі (у літаральным сэнсе слова) творы класікі, старых майстроў. Цяпер жа выстаўкі «авангардыстаў» (якія ідуць па шляху абстракцыянізму, сюррэалізму, поп-арта, прымітывізму і іншых мадэрнісцкіх плыняў) ніхто «не ўціскае», яны сістэматычна наладжваюцца, але паспеху не маюць, бо масавы глядач не можа адчуваць гэта мастацтва сваім, блізім яму. Такого роду з'явы не трэба забараняць, як гэта часам памылкова рабілася, але іх трэба правільна ацэньваць. Асноўны шлях савецкага мастацтва яны вызначаць не могуць.

Перабудова ўсіх сфер жыцця азначае адмаўленне ад дагматызму, схем і стэрэатыпаў мыслення, якія аджылі сябе. Але яна азначае разам з тым і пазглыбленне, удасканаленне і развіццё нашых дасягненняў і метадалагічных прынцыпаў, аднак зусім не адмаўленне ад іх. Спробы выкарыстаць перабудову для атак на прынцыпы і заваёвы сацыялістычнага рэалізму часам маюць месца, але яны з'яўляюцца не ўвасабленнем, а скажэннем ідэй перабудовы.

Мы павінны помніць, што пад сцягі сацыялістычнага рэалізму збіраюцца цяпер перадавыя сілы сучаснага свету, якія змагаюцца за сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне. Гэта наладае і асабліва адказнасць і на дзеячы савецкага мастацтва, якія павінны ісці ў авангардзе мастацкага прагрэсу сучаснасці, і на нас, мастацтвазнаўцаў, закліканых садзейнічаць развіццю, руху гэтага працэсу.

Гутарку вёў Л. НІКАЛАЕВ.
(«Советская Россия», 20 студзеня 1988 г.)

хварэў, а рэдактар аказаўся яшчэ больш чулівы да Пяркоўскай і са згаданай падборкі астатняе паправіў, а дакладней, перапісаў і даў у зборнік. Пасля на пытанне, як гэта здарылася, махнуў рукою і адказаў: «Хіба ты не ведаеш?..»

Ведаў не толькі я і рэдактар кнігі, ведалі многія, шмат хто, што Пяркоўская пісала зняважлівыя пісьмы на ўсіх, хто не даваў дарогі яе практыкаванню з-за іх бездапаможнасці. А тут такая маральная падтрымка, такі падмурак пад беспадстаўны прэзэнці!

Існуе практыка, яна, дарэчы, нікім не парушалася і па сённяшні дзень, каб першыя кнігі, дакладней іх рукапісы, аддаваліся на кансультацыю і на прагляд іх мастацкай вартасці ў Саюз пісьменнікаў. Там уважліва і добразычліва разглядаўся кожны рукапіс, лепшыя рэкамендаваліся да выдання.

Два рукапісы Пяркоўскай, адзін напісаны па-беларуску, другі — па-руску, сярод іншых таксама былі накіраваны ў Саюз пісьменнікаў. Па адным з іх быў запрошаны выказацца вядомы паэт. І вось той не паспеў яшчэ як след уключыцца ў гаворку, як усючыла Пяркоўская і пачала крычаць на паэта, няславяць яго. Усе змоўклі. Былі ўтрапены незвычайнасцю такой рэакцыі. Чаго было ў тым крыку больш: нявыаванасці, непрыстойнасці ці непавягі як да паэта, так і да ўсіх прысутных, — неістотна. Але гэта было, было ўсё разам.

На тым пасяджэнні не магло ўзнікнуць дзвюх думак: выдаваць рукапісы Пяркоўскай ці не? Рукапісы былі слабыя, і ім было адмоўлена стаць кнігамі.

Не з-за выхадкі аўтаркі, а, падкрэсліваючы раз, з-за іх бездапаможнасці.

Ці магла яна з гэтым пагадзіцца? Вядома ж, не. І вось неўзабаве ў Дзяржкамвыд прыслала цэлы шматкі рыфмаванага броду. Кожная старонка была спісана алоўкам. Вершам. На думку Пяркоўскай, паэт, якім яна сябе лічыла, і кляўзы павінен пісаць вершавана. Перапала там і таму паэту, і мне, і ўсім, хто гаварыў праўду пра яе творчасць.

Пяркоўская ўвесь час настырна імкнулася быць бліжэй да літаратуры, пісьменніцкага і журналісцкага асяроддзя. Яна «падвізлася» ў шматтыражы, у газеце «Звязда», у выдавецтве «Юнацтва». Як працавала, можна меркаваць па тым факце, што нафта доўга нідзе не затрымлівалася. Не прыжылася і ў выдавецтве «Юнацтва». А пад час развітанка з ім на падаконніках некаторых паверхаў Дома кнігі знаходзілі брудныя пасквілі на кіраўніцтва выдавецтва, на таварышаў, з якімі толькі што была побач. Почырк тых пасквіляў быў знаёмы.

Як такое магчыма? Нават дзіка: працаўнікоў творчага і ідэалагічнага фронту можна, аказаецца, абражаць, паліваць гразёю, а за іх і заступіцца няма каму. Паклёпнікам і даносчыкам і сёння многае сыходзіць з рук. У наш час. Неверагодна! Неверагоднае глумленне над дэмакратыяй, галоснасцю. Яе пераварочваюць на выварат, як ім выгадна, а мы нібы нічога і не бачым. Мы добрыя — сцерпім!

За плагіят прадугледжаны артыкул крымінальнага кодэк-

са. На маёй памяці не судзілі нікога. За прынародную абразу трэба прыцягваць да адказнасці, але нікога не прыцягнулі. За паклёп вусна, тым болей у пісьмовым выглядзе належыць пакарэнне паклёпніку — нікога не пакаралі.

Баяліся і баяцца! Не тыя, што змагаюцца з гэтымі заганамі, з графаманамі ў прыватнасці, а тыя, хто павінен абараняць гэтых змаганцаў. Дрыжалі і дрыжаць калені, каб, барані бог, не ўгнавіць графамана, паклёпніка. А свой знясе, вытрывае. Паклёпнік жа паскардзіцца, напіша вышэй. Ад апраўданняў, пісаніны не абярэшы. Вось такая логіка. Па-ранейшаму баймы паперы, па-ранейшаму яна засланяе чалавека. І па-ранейшаму шмат дзе рэагуюць на ананімі, выклікаюць «на кавёр» па допісах паклёпнікаў, патрабуюць тлумачальных запісак. Ад каго? Ад ахвяр даносаў. І атрымліваецца, што мала таго, што пішаш адказ графаману, трэба пісаць пасля і таму адказнаму, якому графаман паскардзіўся. Адказныя і меней адказныя замест таго «чтоб власть употребить», множаць паміж сабой бюракратычныя паперы, марнуюць дзяржаўны час, трацяць здароўе і нервы, а той, безадказны паклёпнік, пазірае на ўсё гэта і ўхмыльна пацірае рукі: як я ўсё?!

Не ведаю, як наконт закона юрыдычнага, а жыццё паказвае, што нейкае палажэнне, у крайнім выпадку закон нясправы павінны існаваць вопсы якога характару. Калі супраць іх рэдакцыі, выдавецтва, кансультант творчага саюза дае заключэнне нейкаму твору, гэ-

та заключэнне трэба лічыць кампетэнтным, не падвяргаць яго перагляду пад мікраскопам. Не трэба браць выключэнне з правілаў, трэба кіравацца самімі правіламі: прысуд вынес спецыяліст! І не трэба спецыяліста папракаць за мажліваю лаканічнасць: «Вам пісаць супрацьпаказана», як адказваў нявольнікам Быкаў. Не траціў часу на іх і Твардоўскі. Гэта абнародавана нядаўна ў дакументах пра вялікага паэта. Сапраўды, як ні стараўся, доказана і многа ні пішы графаману, усё роўна не дакажаш, што яго творы нікуды няварта. Нельга пераканаць дурня, што ён дурань, нельга даказаць п'янаму, што ён п'яны. А хто сёння падлічыць, колькі ўсімі інстанцыямі, пачынаючы ад раённых газет аж да ЦК КПСС, патрачана дзяржаўнага часу на пытанні-запытанні Оркіна, на яго цяжбы? Складуцца не чалавек-дні, складуцца чалавек-гады! Трохі раней, калі друкаванае слова не так было ўпала ў цане, на старонках газет паспяхова выкарыстоўваўся такі жанр, як агляд вершаў. Чаму яны зніклі сёння? А калі зрэдку і з'яўляюцца, то нягледзячы на тое, што вершы таго ці іншага аўтара трапілі ў агляд, ім усё роўна пішацца адказ. Ці не робім мы двойную работу? Ці не праяўляем зноў-такі боязь атрымаць чарговы запыт ад графамана? Дык графаманы ж не ўсе. А той, хто паслаў свае творы ў выданне, абавязаны сачыць за публікацыямі. Таго вымагае логіка. Няхай кожны згаданы ў аглядзе таварыш прачытае яго і знойдзе характэрныя недахопы і сваім вершам. Бо нараджаецца шмат пустой і непат-

рэбнай перапіскі. І ў першую чаргу, як паказвае аналіз, з-за боязі таго ці іншага ўз'яць на сябе і малую адказнасць, боязь выклікаць незадаволенасць графамана. Усе крычыма крычыма, што графаманія запалніла паэзію, а цацкаемся як са скуль. Не той час. Ды і памятаць трэба, што для графаману, акрамя гэта, аўтаратаў не існуе. Яго не ўгаворыш ласкай, не пераканаеш логікай. Ён ніколі нікога не шкадаваў і не пашкадуе. Дык чаму мы павінны спрыяць яму?

Графаманства выяўляецца цяпер не столькі ў непісьменнасці рэдка, колькі ў пустэце блішчэстых, як дзіцячыя цацкі, але полых усярэдзіне вершаў.

І яшчэ адно. У імкненні надрукавацца, займець незаслужаны поспех, як гэта бачна на прыкладзе Оркіна і Пяркоўскай, графаманы паміж сабой больш салідарныя, чым мы з вамі. Чым тыя, хто закліканы стаяць на варце чысціні паэзіі. Парадаксальна, але часта апошнім перападае яшчэ і кухталёў наўздагон ад тых, ад каго трэба было б спадзявацца падтрымкі. З графамана ж, як правіла, за ўсё яго выбрыкі ўсё сыходзіць, як з гуса вада. Саступаць графаману — рабіць шкоду літаратуры. Круг замыкаецца.

Графаманія — ваяўнічая і, на жаль, масавая з'ява нашага часу. З ёю адзін у полі не воіні. З ёю мы павінны змагацца ўсе разам — Саюз пісьменнікаў, рэдакцыі, выдавецтвы.

Уладзімір ПАУЛАУ,
літаратурны
кансультант СП БССР.

...Стаю перад саборам у Баранавічах. Прыгавдаю лета 1944 года. Начамі, калі, здавалася, зямля горбілася ад выбухаў, маці хапала на рукі мяне, малую, і скрозь выбухі і палаючыя вуліцы бегла ратавацца да сабора. Людзі сядзелі, ляжалі на мураванай падлозе. Спалахі выбухаў выхоплівалі з начной цемні вываы на мазаіках. Людскія постаці выступалі з сцен, рабіліся аб'ём-

гады старшынёй Будаўнічага намітэта. Яго памочнікамі былі акадэмікі архітэктуры У. Пакроўскі і П. Федзерс. Закладна сабора адбылася 30 жніўня 1894 г., адкрыццё — у 1912 г. «Велічны», «грандыёзны», «цудоўны», «адзін з лепшых у свеце» — так ацэньвалі сабор сучаснікі і з захваленнем адзначалі надзвычай высокую эстэтычную каштоўнасць яго насценных роспісаў і асабліва мазаік. Яны былі створаны ў 1902—1911 гг. у Пецярбургскай мазаічнай майстэрні У. Фралова.

аб'ём усёй груды смальты і будаўнічых абломкаў з фрагментамі мазаік, што захоўваецца ў лёхах сабора, наўрад ці наблізіцца да таго, якім можна пакрыць тысячы квадратных метраў.

Захаваныя фрагменты мазаік не ідэнтыфікаваліся, не рэстаўраваліся. У Беларусі адсутнічаюць копіі арыгіналаў, па якіх выконваліся мазаікі, невядома знаходжанне архіўнай даку-

та. У яго далонях — мадэль Варшаўскага сабора, якую ён працягвае Ісусу Хрысту. А той вячае галаву даравальніка залатою, усеянай каштоўнымі камянямі, каронай, — такім чынам паказалі сучаснікі, што дзейнасць Ляонція Мікалаевіча Бенуа дастойна найбольшай ўзнагароды. Усяго на пяць гадоў перажыў стваральнік храма сваё дзецішча: ён памёр у 1928 годзе, будучы прафесарам Акадэміі мастацтваў. Яму, былому архітэктару імператарскага двара, аўтару многіх архітэктурных праектаў адміністрацыйных і грамадзянскіх будынкаў, педагогу, які выхавалі многіх выдатных архітэктараў дарэвалюцыйнай і Савецкай Расіі, Савецкі ўрад аднаму з першых прасвоіў у 1927 годзе званне заслужанага архітэктара РСФСР. Шматтысячны нагоў запойні вуліцы Ленінграда, праводзячы яго ў апошні шлях, і ад будынка Акадэміі мастацтваў да могілак труну з целам неслі, змяняючы адзін аднаго, яго сябры і вучні. Яго імя ўспамінаем мы ў пабудаваных па яго праектах будынках у Ленінградзе, Маскве, Кіеве. Яго імя носіць «Мадонна Бенуа» — адна з мадоннаў Леанарда да Вінчы, палатно якога — уласнасць свайей сям'і — Л. Бенуа пасля Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі перадаў Эрмітажу...

«А ці сапраўды мазаікі маюць нейкае значэнне?» —

ПОШУКІ, ЗНАХОДКІ

НАЛЕЖЫЦЬ УСІМ

ЗАГАДКІ МАЗАІК ПАКРОЎСКАГА САБОРА

нымі і як быццам зусім жывымі. Здавалася: тыя, што жывуць у мазаіках, пакутуюць таксама, як і людзі, вераць у тое, што жывуць...

А потым прыйшла Перамога і разам з ёю — вызваленне ад пастаяннага страху смерці. Успаміны таго часу — на кантрастах: новы парк, зруб першай пабудовы, малыя ў першым дзіцячым садзе і побач — бязногія, бязрукія, галодныя, апранутыя ў рызаны... Можна, ад невычэрпнай прагі жыцця людзі, зведаўшы пакуты, цягнуліся да цудоўнага. Запаўнялі да адказу факіназатра з выстаўкай самаробных вышывак, разбы па дрэве, інкрустацыі і марылі калі-небудзь убачыць сапраўдны мастацкі твор у далёкай Маскве, у Трацякоўцы. І не ведалі, што тут жа, у Баранавічах, побач з імі — унікальныя творы В. Васняцова, М. Бруні, М. Кошалева...

Пазней прыйшло разуменне сапраўднай каштоўнасці мазаік Пакроўскага сабора. З гэтым разуменнем нарадзілася імкненне высветліць, хто ж іх стварыў, як яны з'явіліся ў нашым горадзе. Зрабіць гэта аказалася няпроста. Я шукала звесткі пра Пакроўскі сабор і не знаходзіла іх нідзе — ні ў архівах, ні ў бібліятэках Мінска і Масквы. І няўцям мне было, што драматычная гісторыя Варшаўскага сабора, якую прыгавдавалі на лекцыях прафесары Маскоўскага ўніверсітэта, — гэта і гісторыя мазаік Пакроўскага сабора ў Баранавічах.

Рашэнне пабудоваць праваслаўны сабор у імя Алесандра Неўскага ў Варшаве ўрад Расіі прыняў у 1893 годзе. Тады ж быў аб'яўлены збор ахвяраванняў на пабудову храма. Агульны кош сабора разам з насценнымі роспісамі і мазаікамі склаў каласальную па тым часе суму — 3187000 залатых рублёў па курсу 1912 года. Быў аб'яўлены адкрыты конкурс на архітэктурны праект, і пяць рускіх акадэмікаў архітэктуры прадставілі свае эскізы. Лепшым быў прызнаны праект акадэміка Л. Бенуа: будынак вызначыўся выразнай архітэктурнай кампазіцыяй, дэклінацыяй сілуэта, прадуманасцю і майстэрствам у выкананні дэталей.

Л. Бенуа быў не толькі аўтарам архітэктурнага праекта, але і з 1908 па 1912

Нашаму сучасніку, які прывык успрымаць саборы, разлічаныя на 400 чалавек, як вельмі вялікія, цяжка ўявіць сабе памеры Варшаўскага сабора. Здолжны прыняць адначасова не менш за 2500 чалавек, ён стаў адным з самых вялікіх храмаў свету. Але справа не толькі ў яго памерах. Сабор уражваў усіх, хто яго бачыў, сваёй прыгожасцю, цудоўнымі творами мастацтва.

Праіснаваў сабор нядоўга. Ён быў адкрыты ў 1912, перахрышчаны ў лютэранскі храм у 1916, знішчаны даражы ў 1926 годзе. Цяпер звестак пра яго няма ні ў БССР, ні ў гісторыях рускага мастацтва, ні ў персаналіях, прысвечаных творчасці стваральнікаў сабора.

Мазаічны матэрыял сабора быў перавезены ў Баранавічы, дзе ў 1924—1931 гады ўзводзіўся праваслаўны Пакроўскі сабор. Яго сцены і сёння ўпрыгожваюць тыя ўратаваныя мазаікі.

Для Л. Бенуа, В. Васняцова была работа над Варшаўскім саборам была вяршыняй іх творчасці.

Звесткі пра Пакроўскі сабор і мазаікі, што яго ўпрыгожваюць, былі апублікаваны ў брасцінскім томе «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі» (1984 г.). Але ўсё-такі шырокаму колу цяпер не вядомы...

Мазаіку «Збавіцель з данатарам», размешчаную ў тымпане фронтона паўднёвага порціка, рассякаюць ірваныя швы — злучэнні з будаўнічага матэрыялу, якім былі змацаваныя абломкі. Фрагмент кампазіцыі «Сабор архангела Міхаіла» (па арыгінале М. Бруні) у тымпане фронтона паўднёвага порціка і мазаіка «Боская маці з анёльскімі чынамі» (таксама па арыгінале М. Бруні) у інтэр'еры — з вялікімі замазанымі цэментам плямамі на месцах, дзе страчана смальта. У алтары, куды жанчынам па царкоўных законах заходзіць нельга, — «Боская маці з дзіцем». Яна — за царскімі варотамі, яе можна убачыць толькі ў час вялікіх царкоўных службаў...

Сцвярджаюць, што ўсе мазаікі Варшаўскага сабора былі перавезены ў Баранавічы. Але ж «Боская маці з дзіцем» — невялікі, прыкладна на 10 квадратных метраў — фрагмент велізарнай кампазіцыі па кардоне В. Васняцова «Аб табе радуемся», плошча якой раўнялася 1000 квадратных метраў. Толькі ж агульны

ментыцы, якая даказвае прыналежнасць ацалелых мазаік іх аўтарам.

Ці не забываем мы пра тое, што творы мастацтва такога ўзроўню належаць не толькі царкве, веруючым, але ўсім нам? Ці не занадта лёгка мы знялі з сябе адказнасць за іх лёс?

Я пішу: мазаікі — «унікальныя», «значныя», «выдатныя» творы мастацтва. Я карыстаюся гэтымі вызначэннямі, зыходзячы з ацэнкі, якая была ім дадзена ў пачатку XX стагоддзя. Але гэта ацэнка мінулых гадоў, забытая сёння. І таму не-

Мазаіка «Збавіцель з данатарам».

абходна правядзенне экспертнай ацэнкі спецыялістамі, якія маглі б пацвердзіць, што мазаікі ў Пакроўскім саборы належаць да твораў сусветнага ўзроўню, выпрацаваць аргументаванае заключэнне аб неабходнасці іх рэстаўрацыі.

Магчыма, яшчэ не надта позна правесці пошук матэрыялаў, якія маглі ацалелі пасля разбурэння сабора. Самымі звілістымі, самымі нечаканымі шляхамі мінулае прыходзіць у цяперашняе.

У тымпане фронтона паўночнага порціка — мазаіка па кардоне М. Кошалева «Збавіцель з данатарам». Пра традыцыі, што ідзе з сярэднявекі, на ёй выяўлены мірскі чалавек — аўтар архітэктурнага праек-

та, ад каго залежыць іх аднаўленне. Не разумеючы каштоўнасці мазаік Пакроўскага сабора, мы робім падобныя на дзяцей тубільцаў, што гулялі з бліскучымі камячыкамі, не ведаючы, што ў іх руках — алмазы. Наш абавязак перад тымі простымі людзьмі, на сродкі якіх Варшаўскі сабор быў створаны, абавязак перад памяццю выдатных мастакоў Расіі, перад гісторыяй культуры абавязвае нас аднавіць мазаікі Пакроўскага сабора. Аднавіць разуменне іх мастацкай каштоўнасці. У гісторыі культуры, таксама як і ў гісторыі Айчыны, не павінна быць «белых плям».

Ларыса ЭТЭНКА.

3 і па 7 лютага

1 лютага, 1925

«ЗАЧЫТАЙЦЕ МАЕ ПІСЬМО...»

Як заўсёды, у аснове перадачы — агляд крытычнай пошты тыдня. Гледчы скардзяцца на нясмачныя пельмені, якія выпускае Мінскае вытворчае аб'яднанне мясной прамысловасці, на невыносны холад у кватэрах жыхароў па вуліцы Янкубоўскага ў Горнах...

2 лютага, 1925

У. КАРАТКЕВІЧ. «НАСТУСЬ КАЛІНОЎСКІ»

Спектакль Акадэмічнага тэатра імя Янкуба Коласа. Рэжысёр-пастаноўшчык — заслужаны дзеяч мастацтваў БССР В. Мазынін.

Ролі выконваюць: народныя артысты БССР У. Куляшоў, Я. Шыпіла, Г. Марціна, З. Канпельна, артысты В. Цвяткоў, Г. Доля, З. Гурбо і іншыя. Уступнае слова пісьменніка А. Жука.

3 лютага, 1925

«ПАЭЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ»

Маналог Фаўста з трагедыі Гётэ ў перакладзе В. Сёмухі чытае артыст А. Падабед.

5 лютага, 23.20

«НАКЦЮРН»

Прагучыць саната Баха ў выкананні В. Чарамічнай (альт), В. Залатарвай (скрыпка) і В. Крыштопенкі (фартэпіяна).

6 лютага, 11.15

ТЭЛЕКЛУБ САМАДЗЕЙНАЯ МАСТАЦКАЯ ТВОРЧАСЦІ

«Не смешна». Спектакль тэатра-студыі «Жэст» вытворчага аб'яднання «Інтэграл».

6 лютага, 12.15

СПЯВАЕ НАРОДНАЯ АРТЫСТКА БССР Л. ЗЛАТАВА

У праграме творы Баха, Грэтры, Шапана, Туранкова, Лукаса, Манюшкі, Власава.

6 лютага, 13.45

КАМПАЗИТАР А. ШНІТКЕ. 4-Я СІМФОНІЯ

Выконваюць Мінскі камерны аркестр і Маскоўскі камерны хор пад кіраўніцтвам В. Палянскага. Салісты У. Худалей (фартэпіяна), А. Мільто (клавесін), А. Рудніцкі (чалеста), саліст хору В. Румянцаў.

6 лютага, 19.50

«ПЕУЧАЕ ПОЛЕ»

Тэлевізійны конкурс самадзейных харавых калектываў Мінскай вобласці.

6 лютага, 23.55

«ВЯЧЭРНІ КАНЦЭРТ»

Ён адрасаваны аматарам джазавай музыкі. Вы пачуеце творы Вішняўскаса, Шылда, Сміта, Льюіса, Бэнклара. Стоўна у выкананні квартэта Вішняўскаса, вільнюскага дыксіленда, ансамбля Абаруса.

7 лютага, 16.05

ЗАСЛУЖАНАЯ АРТЫСТКА БССР А. РЫНКОВІЧ. СТАРОННІ ТВОРЧАСЦІ

Артыстка разам з сяброўкамі — народнай артысткай БССР З. Браварскай і рэжысёрам Г. Уладзімірскім успамінаюць сваё юнацтва, жыццё ў тэатры, дзеляцца думкамі аб жыцці і творчасці. Будучы паказаны ўрыўкі са спектакляў «Ажніцца — не журыцца», «Там і тут», «Вяртанне», «Парог», «Паўлінка».

7 лютага, 23.10

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Інфармацыйна-музычная праграма.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і праваўняння Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01038 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратора — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела вывучэння мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культуры работні — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотайлюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОЎ.